

PANEVĖŽIO APSKRITIES
GABRIELĖS PETKEVIČAITĖS-BITĖS
VIEŠOJI BIBLIOTEKA

GABRIELĖS PETKEVIČAITĖS-BITĖS
RANKRAŠTINIS PALIKIMAS
LIETUVOS KULTŪROS PAVELDO
SAUGYKLOSE

KONFERENCIJOS MEDŽIAGA

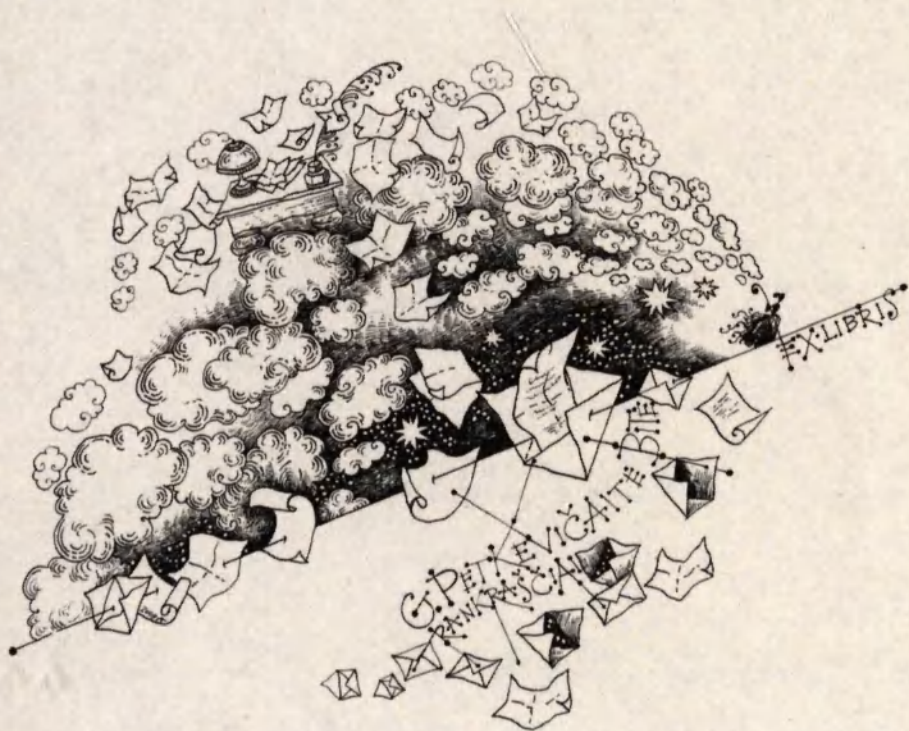
GABRIELĖS PETKEVIČAITĖS-BITĖS
RANKRAŠTINIS PALIKIMAS
LIETUVOS KULTŪROS PAVELDO
SAUGYKLOSE

GABRIELĖ PETKEVIČAITĖ-BITĖ'S
MANUSCRIPT HERITAGE
PRESERVED AT CULTURAL HERITAGE
INSTITUTIONS OF LITHUANIA

KONFERENCIJOS MEDŽIAGA
CONFERENCE

2009 03 26

Ši knyga spausdinta 300 egzempliorių tiražu,
iš kurių 27 yra numeruoti su dailininkės
Aušros Čapskytės autografuotais ekslibrisais

Aušra Čapskytė. *Ex libris G. Petkevičaitė-Bitė. Rankraščiai.*
2009. MIX. 89×120

PANEVŽIO APSKRITIES
GABRIELĖS PETKEVIČAITĖS-BITĖS
VIEŠOJI BIBLIOTEKA

*Gabrielės Petkevičaitės-Bitės
rankraštinis palikimas
Lietuvos kultūros paveldo
saugyklose*

Panevėžys
2009

UDK 091(474.5)(06)
Pe-217

Knygos leidimą parėmė:
Lietuvos Respublikos kultūros rėmimo fondas
Panevėžio apskrities viršininko administracija

Viršelyje: Gabrielė Petkevičaitė-Bitė. 1890 m.
Nuotrauka iš Lietuvių literatūros ir tautosakos instituto
mokslinės bibliotekos rankraštyno fondo

Sudarytoja Audronė Palionienė
Vertėja Zita Kochanauskienė

© Panevėžio apskrities Gabrielės Petkevičaitės-Bitės
viešojoji biblioteka, 2009
© Straipsnių autoriai, 2009
© Aušra Čapskytė *ex libris*, 2009

ISBN 978-9955-659-37-2

Turinys

PRATARMĖ / 6

Rimantas Miknys. GABRIELĖ PETKEVIČAITĖ-BITĖ
XIX A. PABAIGOS – XX A. PRADŽIOS LIETUVOS
VISUOMENINIO-POLITINIO DISKURSO ŠALTINIUOSE / 8

Nijolė Šulgienė. GABRIELĖS PETKEVIČAITĖS-BITĖS
RANKRAŠTINIS PALIKIMAS VILNIAUS UNIVERSITETO
BIBLIOTEKOS RANKRAŠČIŲ SKYRIUJE / 24

Erika Kuliešienė. GABRIELĖS PETKEVIČAITĖS-BITĖS RANKRAŠTINIS
PALIKIMAS LIETUVOS MOKSLŲ AKADEMIJOS BIBLIOTEKOJE / 44

Diana Norkūnienė. KĄ APIE GABRIELĘ PETKEVIČAITĘ-BITĘ BYLOJA
LIETUVOS NACIONALINĖS MARTYNO MAŽVYDO BIBLIOTEKOS
RETŲ KNYGŲ IR RANKRAŠČIŲ SKYRIAUS DOKUMENTAI / 70

Gražina Narbutaitė. RAŠYTOJOS GABRIELĖS PETKEVIČAITĖS-BITĖS
LAIŠKAI ŠIAULIŲ „AUŠROS“ MUZIEJUJE / 91

Birutė Mumėnaitė. DVIEJŲ MOTERŲ DRAMOS / 102

Aldona Ruseckaitė. VIENO RANKRAŠČIO MĮSLĖ / 114

KONFERENCIJŲ MEDŽIAGOS PUBLIKACIJOS / 122

Pratarinė

Gabrielė Petkevičaitė-Bitė – rašytoja, švietėja, pedagogė, filantropė, kultūros ir visuomenės veikėja, XIX a. pabaigos ir XX a. pradžios reikšmingiausių įvykių dalyvė. Įvairiapusė Bitės veikla ir sudėtingas laikmetis lėmė jos rankraštinio palikimo išsklaidymą po įvairias Lietuvos kultūros paveldo saugyklas, asmeninius archyvus.

Artėjant 150-osioms rašytojos gimimo metinėms, kurias švęsime 2011 metais, Panevėžio apskrities Gabrielės Petkevičaitės-Bitės viešoji biblioteka 2009 m. kovo 26 d. organizavo mokslinę konferenciją „Gabrielės Petkevičaitės-Bitės rankraštinių palikimas Lietuvos kultūros paveldo saugyklose“. Konferencijos tikslas – apžvelgti kur, kiek ir kokių G. Petkevičaitės-Bitės kūrybos rankraščių, nuotraukų, laiškų ir kitų originalių dokumentų yra išlikę.

Konferenciją įžangos žodžiu pradėjo Bibliotekos direktorė Rima Maselytė, sveikinimo žodžius tarė Panevėžio apskrities viršininkas Viktor Trofimov bei Panevėžio apskrities vyriausiojo policijos komisariato viršininkas Rimantas Bobinas. Klausytojai supažindinti su Vilniaus universiteto bibliotekoje (Nijolė Šulgienė), Lietuvos mokslų akademijos bibliotekoje (Erika Kuliešienė), Šiaulių „Aušros“ muziejuje (Grazina Narbutaitė), Lietuvos nacionalinėje Martyno Mažvydo bibliotekoje (Diana Norkūnienė) saugomais rankraščiais, fotografijomis, laiškais. Apžvelgtas G. Petkevičaitės-Bitės vaidmuo XIX a. pabaigos – XX a. pradžios Lietuvos visuomeninio-politinio gyvenimo kaitoje bei tą liudijantis šaltinių masyvas (Rimantas Miknys), bandyta įminti vieno Maironio muziejaus eksponato mįslę, kurioje paslaptinai susipynusios Julija Žymantienė-Žemaitė ir Gabrielė Petkevičaitė-Bitė (Aldona Ruseckaitė), nagrinėtos Dviejų Moterų slapyvardžiu parašytos dramos (Birutė Mumėnaitė), kalbėta apie G. Petkevičaitės-Bitės kūrybos pakartotinę publikavimą (Jerutė Vaicekauskienė). Konferencijoje žodį taręs G. Petkevičaitės-Bitės kūrybos tyrinėtojas Juozas Jasaitis papildė pranešimus informacija apie Lietuvių literatūros ir tautosakos instituto bibliotekoje saugomą, jo manymu, pačią didžiausią rašytojos rankraštinio palikimo dalį, rašytojas Petras Palilionis papasakojo apie jo paties saugomą G. Petkevičaitės-Bitės augintinio Antano Kasperavičiaus asmeninį archyvą, kuriame yra tiesiogiai ir netiesiogiai su rašytoja susijusių dokumentų.

Šiame leidinyje pateikiami konferencijos metu skaityti pranešimai, jų santraukos anglų kalba bei pranešimus iliustruojantys rankraštinii dokumentų vaizdai.

Sudarytoja

Foreword

Gabrielė Petkevičaitė-Bitė – writer, enlightener, teacher, philanthropist, culture and public figure – took an active part in the most important events of the end of the 19th century and the beginning of the 20th century. Owing to varied activities of Bitė and complicated times, her manuscript heritage is scattered among different cultural heritage institutions of Lithuania and personal archives.

The year (2011) of the 150th anniversary of the writer's birth is approaching, so on 26 March, 2009, Panevėžys County Gabrielė Petkevičaitė-Bitė Public Library organized a scientific conference „Gabrielė Petkevičaitė-Bitė's Manuscript Heritage Preserved at Cultural Heritage Institutions of Lithuania“. The aim of the Conference was to review where, how many and what manuscripts of G. Petkevičaitė-Bitė's creative works, photographs, letters and other original documents have survived.

Rima Maselytė, the Director of the Library, started the Conference with the opening address, the participants were greeted by Viktor Trofimov, the Governor of Panevėžys County, and Rimantas Bobinas, the Chief of Panevėžys County Police Headquarters. The participants were acquainted with the manuscripts, photographs, letters that are preserved at the Vilnius University Library (Nijolė Šulgienė), the Library of the Academy of Sciences of Lithuania (Erika Kuliešienė), Šiauliai „Aušros“ Museum (Grażina Narbutaitė), Martynas Mažvydas National Library of Lithuania (Diana Norkūnienė). Also, there were reviewed the sources reflecting G. Petkevičaitė-Bitė's role in the development of socio-political life of Lithuania at the end of the 19th century and the beginning of the 20th century (Rimantas Miknys). Aldona Ruseckaitė tried to solve the puzzle of one of the Maironis museum's exhibits related to Julija Žymantienė-Žemaitė and Gabrielė Petkevičaitė-Bitė. Birutė Mumėnaitė analysed dramas written under the pseudonym „Dvi Moterys“ (Two Women). Jerutė Vaičekauskienė spoke about the publishing of G. Petkevičaitė-Bitė's writings. Researcher of G. Petkevičaitė-Bitė's literary works Juozas Jasaitis supplemented presentations with the information about the greatest part of the writer's manuscript heritage which is preserved at the library of the Institute of Lithuanian Literature and Folklore. Writer Petras Palilionis spoke about the personal archive of Petkevičaitė-Bitė's foster-son Antanas Kasperavičius. The archive contains documents directly or indirectly related to the writer.

This publication contains the texts of the Conference presentations, their summaries in English, also pictures of manuscript documents illustrating the articles.

Compiler

Gabrielė Petkevičaitė-Bitė
XIX a. pabaigos – XX a. pradžios
Lietuvos visuomeninio-politinio
gyvenimo diskurso šaltiniuose

RIMANTAS MIKNYS

Šių dienų bei tarpukarių Lietuvos vertybių, susijusių su visuomenės bendrabūvio organizavimo principais, hierarchijos formavimuisi svarbus yra XIX a. pabaigos – XX amžiaus pradžios politinis diskursas. Jis reikšmingas todėl, kad dabarties visuomenė – moderni visuomenė, kurios ištakos siekia XIX a. – XX a. pradžią. Tuo metu Lietuva, kaip visuomenė, kartu su kitomis Vidurio Rytų Europos šalių visuomenėmis žengė iš senojo visuomenės modelio į naująjį, paremtą industrinės visuomenės taisyklėmis bei demokratiniais saviorganizacijos principais: šeima buvo atskiriama nuo giminės, namai – nuo ekonomikos, asmuo – nuo luomo. Kaip tik tuomet augo žmonių mobilumas, visuomenės viduje buvo skatinama skirtumų niveliacija, o išorėje – pabrėžiami skirtumai su kitomis visuomenėmis. Taip buvo konstruojama nauja visuomenės tapatybė. Tautinių, vertinant regiono mastu, ir tautinio, vertinant Lietuvos mastu, sąjūdžių pasekmėje išryškėjo skirtumai tarp savos bendruomenės ir kaimynų. Visuomenę jungiančiais elementais imta laikyti kilmę, papročius, tradicijas, istorinę atmintį, ilgą bendrą gyvenimą toje pačioje teritorijoje. Jais buvo grindžiamas tautinės valstybės poreikis. Lietuvių tautinis sąjūdis išsiskyrė, pavyzdžiui, nuo kaimynų lenkų – tuo, kad

jis turėjo spręsti ne tik modernios visuomenės tapatybės konstravimo klausimus, bet kartu kurti iš esmės visiškai naują politinės savitvarkos viziją. Būtina pažymėti, kad joje besąlygiškai, nepaisant skirtingų idėjinių-politinių platformų, pirmenybė buvo atiduodama demokratiniais principams. Tiesa, apskritai, visa demokratinė mintis, akcentuojanti lygiateisiškumą visuomenėje, yra labai palanki ir patogi tautinių konceptų plėtotei, nes juose pirmiausia ir kalbama apie tautinės visuomenės narių lygybę, lygias pareigas tokio socialinio organizmo, kaip tauta, atžvilgiu¹. Todėl Vidurio Rytų Europoje dažnai tautinių sąjūdžių inspiruotose politiniuose diskursuose buvo operuojama demokratine retorika, akcentuojamos demokratinės vertybės. Kaip pastebi Isaiah Berlinas, pastarosios būdavo suvedamos į vieną gretą, ypač ten, kur tikri ar įsivaizduojami tautiniai interesai buvo pažeisti. Tokioje aplinkose tautiniai sąjūdžiai implikavo organišką (tautinę) visuomenės santvarkos modelio įsitvirtinimą veiklos programose². Pagal šį modelį visi individai yra įjungti į nenutraukiamą organišką bendruomenę. Tačiau XX amžiaus pradžios lietuvių visuomenė, neturėjusi valstybės, dėl mums gerai žinomų priežasčių daug sunkiau nei lenkai beatsekanti savo sąsajas su istoriniu valstybingumu, negatyviai veikiami Rusijos imperinių interesų sklaidos labai pabrėžtinai ir nuosekliai linko į tokį modelį. Visi gyvenimo klausimai tuometinio lietuvių tautinio sąjūdžio programoje buvo aptariami išskirtinai per lietuvių etninės grupės interesų prizmę, nepaisant, kad šalia egzistavo ir kitos: lenkų, baltarusių, žydų. Ši nuostata lietuvių tautiniame sąjūdyje kurį laiką buvo vyraujanti, o kaip viena iš vedančiųjų ji, iš esmės, liko iki pat valstybės susikūrimo 1918 metais. Jai atstovauja tokios asmenybės kaip Vincas Kudirka, Jonas Basanavičius, Petras Vileišis, Antanas Smetona ir kt. Visiems jiems

¹ BERLIN, I. *Dwie koncepcje wolności*. Warszawa, 1991, p. 214.

² BERLIN, išnaša 1.

tautos ir visuomenės terminai buvo sinonimiški. Kaip atsvara jiems historiografijoje minimos Felicijos Bortkevičienės, Kazio Griniaus, dalinai Albino Rimkos, Jono Vileišio ir šiandieninės mūsų herojės Gabrielės Petkevičaitės-Bitės pavardės, kuriems visuomenės priekyje – asmuo (individas). Šių lietuvių tautinio sąjūdžio veikėjų lūpomis po 1905 metų vis dažniau praskambėdavo liberalistinis principas: *kad kiekvienas žmogus yra sau tikslas, kad kiekvieno asmens žmogiškoji vertė yra vienoda*³. Tai yra, vis dažniau buvo akcentuojamos ir šiuo metu taip aukštai vertinamos pas mus jau asmens (individo) teisės į žodžio, spaudos, susirinkimo laisvę, pabrėžiant jį kaip žmogaus, o ne visuomenės interesą. Individo intereso derinimas su visuomenės vis dažniau buvo numatomas su valstybinių institucijų pagalba (parlamentas, vietinė savivalda ir kt.)⁴.

Taigi, taip buvo tolstama nuo organiškios (tautinės) visuomenės modelio ir einama link mūsų dabarčiai aktualaus pilietinės visuomenės modelio. Ir čia G. Petkevičaitės-Bitės vaidmuo neabejotinai gali būti labai reikšmingas, tačiau dar nepakankamai ištirtas, specialiai neaptartas. Reikšmingas ne faktais, kurie daugumoje žinomi (pvz.: Lietuvos Respublikos Steigiamojo Seimo Pirmininkė), bet tų faktų prasmėmis.

Tad, kokie ką tik labai bendrais bruožais charakterizuoto diskurso šaltiniai galėtų padėti G. Petkevičaitės-Bitės tokio vaidmens sistematiškesniam, nei iki šiol, aptarimui? Tai vienas iš mano pranešimo uždavinių. Kitas – trumpai aptarti šaltinį ar jų grupę, nurodant jo koordinates, pobūdį bei glaustai apibūdinti turinį, siekiant minėtos problemos aiškesnio struktūravimo.

³ Moksleivis [GRIGAITIS, P.]. Besimokančios jaunuomenės reikalai. *Varpas*, 1913, nr. 2, p. 37–38.

⁴ Lietuvos demokratų partijos pagrindiniai dokumentai. Iš *Lietuvių atgimimo istorijos studijos*: MIKNYS R. Lietuvos demokratų partija 1902–1915 metais. Vilnius, 1995, t. 10, p. 203.

Noriu atkreipti dėmesį, kad istoriografijoje jau nusistovėjo lietuvių tautinio sąjūdžio chronologizavimo schema⁵. Dauguma tyrinėtojų sutaria, kad pirmasis tautinio sąjūdžio etapas buvo kultūrinis, arba vadinamasis tautinis Atgimimas, apėmęs XIX amžiaus pradžią – paskutinio dešimtmečio vidurį. Kultūrinio etapo paskutinis laikotarpis (jo pradžia – 1883 m.) ir politinio etapo pirmasis laikotarpis (jo pabaiga apie 1904 m. pabaigą), arba vadinamoji „Aušros“ ir „Varpo“ gdynė, laikytini tarpine, pereinamąja stadija arba antruoju etapu. Trečiąjį etapą pavadintume politiniu, jis apimtų 1905–1917 metus. Pastarieji metai sietini su Lietuvos Tarybos, kaip oficialiai lietuvių tautą atstovavusios institucijos, išreiškusios pagrindinių lietuvių politinių jėgų politinius siekius, tiesiogiai nukreiptus į valstybinės organizacijos kūrimą, veiklos pradžia.

Pažymėtina, kad G. Petkevičaitė-Bitė, kaip aktyvią tautinio sąjūdžio dalyvę, matome nuo 1892 metų. Iki pat XX a. pradžios ji savo veikloje laikėsi aukščiau minėtos „kudirkiškos“ visuomenės raidos modelio – rūpinosi lietuvių tautinės kultūros vystymu, tautiškai susipratusio žmogaus ugdymu. Pagrindinis šaltinis, atspindintis šią ir vėlesnę (iki 1905 m.) veiklą – V. Kudirkos kūdikis „Varpas“. Jame nuo 1892 m. iki 1905 m. mes randame 34-ias G. Petkevičaitės-Bitės publikuotas pozicijas. Ji yra tarp aktyviausių ir produktyviausių (vidutiniškai per metus – 9 pozicijos) „Varpo“ bendradarbių. Tiek pat yra parašęs K. Grinius, Jonas Jablonskis bei Motiejus Lozoraitis. Kiek daugiau Povilas Višinskis (41), Pranas Mašiotas (40), Stasys

⁵ RÖMERIS, M. *Lietuva*: studija apie lietuvių tautos atgimimą. Vilnius, 2006. 255 p. ISBN 9955-601-94-9; OCHMANSKI, J. *Litewski ruch narodowo-kulturalny w XX wleku*. Bialystok, 1965. 201 [1] p.; OCHMANSKI, J. *Historia Litwy*. Wrocław, 1982. 412 [1] p.; *Lietuvių nacionalinio išsivadavimo judėjimas*: (ligi 1904 m.). Vilnius, 1987, p. 71–72; TYLA, A. Rec. kn.: M. Hroch, Die Vorkämpfer der nationalen Bewegungen bei der kleinen Volkern Europas. Iš *Lietuvos istorijos metraštis*. Vilnius, 1971, p. 143; KULAKAUSKAS, A. Apie tautinio atgimimo sąvoką, tautinių sąjūdžių epochą ir lietuvių tautinį atgimimą. Iš *Lietuvių atgimimo istorijos studijos*: Tautinės savimonės žadintojai: nuo asmens iki partijos. Vilnius, 1990, t. 1, p. 132–142.

Matulaitis (41). O mažiau – Gabrielius Landsbergis (22), Jurgis Šaulys (19), Jonas Basanavičius (10)⁶. Tai informacijos-aprašymai iš vietos, „Žiburėlio“ šalpos draugijos, kurios vienu iš įkūrėjų buvo Bitė, ataskaitos, publicistiniai straipsniai.

Apie XX a. pradžią lietuvių tautiniame sąjūdyje įvyksta lūžis. Tuo metu vedančiąja politine srove buvę liberalai, susitelkę apie „Varpą“, skyla į nuosaikiuosius ir radikaliuosius. Nuosaikieji ir toliau ištikimi kudirkiškai linijai: dirba kultūrinį darbą, rūpinasi derybų su Rusijos valdžia būdu išgauti spaudos draudimo panaikinimą. Radikalieji, susitelkę į vieną iš pirmųjų politinių partijų – Lietuvių demokratų partiją (toliau – LDP), iškelia demokratinės santvarkos sukūrimo ir Lietuvos autonomijos bei Lietuvos nepriklausomybės siekius. Pažymėtina, kad 1902–1915 metais LDP buvo įtakinga politinė jėga Lietuvoje. Jos veikla buvo reikšminga formuojant Lietuvos valstybingumo idėjos sampratą, ugdant tautinę-politinę sąmonę, propaguojant demokratinis principus. Jos užimta idėjinė-politinė pozicija, nepaisant partijos kūrimosi laikotarpiu deklaruoto siekio tapti visas politines jėgas vienijančiu veiksniu, skatino dešiniųjų ir kairiųjų lietuvių politinių jėgų poliarizaciją⁷. Ir visose išvardytose partijos veiklos prasmėse ženklus yra G. Petkevičaitės-Bitės indėlis, ypač 1905–1915 m. laikotarpiu. Tai atsispindi ir minėtame „Varpe“, ir LDP dokumentuose. Pirmiausia LDP archyve, kurio išlikusi dalis saugoma Vilniaus universiteto mokslinės bibliotekos Rankraščių skyriuje (toliau – VUB RS, F1–F614). Šiame archyve yra partijos suvažiavimų protokolų, nutarimų kopijos, kur randame ir G. Petkevičaitės-Bitės pavardę. Beje, jos parašas yra ir steigiamojo partijos susirinkimo protokole. Kaip žinia, LDP – liaudininkų, kurių gretose nuolat buvo G. Petkevičaitė-

⁶ MIKNYS, R. „Varpo“ bendradarbiai ir varpininkų spaudos leidinių korespondencijos. Iš *Jaunųjų istorikų darbai*. Vilnius, 1987, kn. 6, p. 151–153.

⁷ *Lietuvių atgimimo istorijos studijos*: MIKNYS R. Lietuvos demokratų partija 1902–1915 metais. T. 10. Vilnius, 1995. 255 p. ISBN 9986–491–22–3.

Bitė, pirminė organizacija. Natūralu, kad su šiomis organizacijomis susijusi rankraštinė medžiaga, periodika, leidiniai – kartu ir šaltinis jos biografijai ir veiklai tyrinėti. Pažymėtinas Lietuvos valstiečių liaudininkų sąjungos archyvas (Lietuvos mokslų akademijos bibliotekos Rankraščių skyriuje, toliau – LMAB RS, F199), Lietuvių mokslo draugijos rankraščių rinkinys (LMAB RS, F255), „Varpo“, „Ūkininko“ „Naujienu“ redakcijos archyvas (LMAB RS, F56), kurie svarbūs yra G. Petkevičaitės-Bitės atskirų veiklos epizodų bei jų kontekstų aiškinimuisi. Jos straipsnių rankraščių, laiškų, rašytų redakcijoms, galima rasti „Varpo“ ir „Ūkininko“ archyve (VUB RS, F1–F532), „Lietuvos žinių“, „Vilniaus žinių“ (LMAB RS, F54), „Lietuvos ūkininko“ (LMAB RS, F53) bei jų gausių priedų redakcijų archyvuose, o publikacijų – šių leidinių puslapiuose.

Pažymėtina, kad ypač atvirai ir karštai prodemokratinės nuostatos G. Petkevičaitė-Bitė skleidė „Lietuvos žinių“ aplinkoje. Kaip žinia, 1905–1915 metais, suintensyvėjęs politinės diferenciacijos procesui, tautinio sąjūdžio aplinkoje susiformavo krikščionišką-katalikišką pasaulėžiūrą propagavęs dešiniųjų-nuosaikiųjų politinių jėgų blokas (krikščionys demokratai, tautiniai demokratai viltininkai, nuo 1914 m. – vairininkai), su kuriuo daugiausia ir varžėsi dėl įtakos visuomenei liberalios orientacijos veikėjai, pirmiausia – LDP. Šiuo laikotarpiu ir kultūrinėje veikloje, ir publicistinėje polemikoje demokratai, o iš jų išsiskyrė daug rašiusi šiame laikraštyje G. Petkevičaitė-Bitė, nuosekliai gynė demokratinio saviveiksmiškumo principus, pasisakydami prieš krikščionių demokratų pastangas įtvirtinti autoriteto ir bažnyčios vadovavimo principus viešajame gyvenime, įvardindami tai kaip klerikalizmą⁸.

⁸ R.[RIMKA, A.] Demokratija ir tikyba. *Lietuvos žinios*, 1913, birželio 27, nr. 75; G.[PETKEVIČAITĖ, G.] Puvantieji „tiltai į laudį“. *Lietuvos žinios*, 1912, liepos 5, nr. 78; JURK., Ig. Kursas senas kaip pasaulis. Lietuvos „tautiškasis kliras“. *Lietuvos žinios*, 1911, birželio 28, nr. 73; SKARDIS, B. Bendrasis kultūros darbas. *Lietuvos žinios*, 1910 sausio 13, nr. 4.

Pirmiausia, kirtosi jų pozicijos kovos su lenkiškumu ir lietuviybės gynimo aspektu. Ir krikščionys demokratai, ir tautiniai demokratai, siekdami savo tikslų, lietuviybės idėją gynė vadovaudamiesi iš tikrųjų tuo pačiu principu (*Lietuva – lietuviams*). Oficialiai pripažindami visų tautinių mažumų kultūrinės teisės, neturėdami nieko prieš Lenkiją, jie buvo labai priešiški lenkiškumui Lietuvoje. Praktiškai jį tapatino su bajorais, dvarininkais, ypač aristokratija, kuriuos kaltino lenkiškumo puoselėjimu, platinimu, todėl iš jų reikalavo lituanizuotis, t. y. atsilietuvinėti kalbos ir tautiškumo atžvilgiu. Apskritai, dešinėsios politinės jėgos Lietuvos lenkus buvo linkusios laikyti kolonistais, o jų visuomeninį-politinį veikimą dažnai siejo tik su endekais, pasiruošusiais polonizuoti, atiduoti Lietuvą Lenkijai. Tuo tarpu LDP ideologai, laikydami savo programinių nuostatų, sau nekėlė jokios išankstinės užduoties sulietuvinėti (atlietuvinėti) lenkišką krašto elementą. Priešingai, jie ne kartą spaudoje yra pažymėję, kad *svajoti apie visų jau ištautėjusių lietuvių „atlenkinimą“ ar „atgudinimą“ – tai be prasmės ir be naudos darbas*⁹. Kartu jie ragino rūpintis perpus sulenkėjusiais ir surusėjusiais, bet dar nenutautusiais lietuviais, ypač Rytų Lietuvoje¹⁰. Štai G. Petkevičaitei-Bitei bajorija buvo ne lenkiškumo platintojas, bet lietuvių valstiečiams artimas, tos pačios demokratinių pažiūrų inteligentijos kultūrinės globos reikalingas Lietuvos visuomenės sluoksnis¹¹. Nors dvarininkus, kaip socialinį sluoksnį, LDP vertino tradiciškai¹², o neigiamai – jų tautinę-politinę orientaciją į Lenkiją, tačiau kartu reikalavo vykdyti pilietines

⁹ R. [RIMKA, A.]. Mūsų pozicija. *Lietuvos žinios*, 1911, birželio 11, nr. 66.

¹⁰ [SLEŽEVIČIUS, M.]. Neužmirškime Vilniaus gub. lietuvių. *Lietuvos žinios*, 1910, rugsėjo 1, nr. 69; G. P. [PETKEVIČAITĖ, G.]. Steigkime Vilniuje mokytojų kursus. *Lietuvos žinios*, 1910, rugsėjo 11, nr. 72.

¹¹ G. P. [PETKEVIČAITĖ, G.]. Mūsų santykiai su akalicų bajorais. *Lietuvos žinios*, 1914, sausio 25, nr. 20.

¹² [RUSECKAS, P.]. Kunigų, dvarininkų ir valstiečių reikalai. *Lietuvos ūkininkas*, 1907, nr. 37, p. 545; GIRINAITIS, M. [SLEŽEVIČIUS, M.]. Mūsų dvarininkai. *Lietuvos ūkininkas*, 1907, nr. 42, p. 621–622.

pareigas Lietuvai¹³. Čia taip pat nemažas Gabrielės nuopelnas, kuri pripažino dvarininkų, kaip ir kitų Lietuvos lenkų, pilietines, tautines-kultūrines teises.

Atskirai verta apžvelgti dar vienos aplinkos šaltinius, kurie vienaip ar kitaip gali atverti duris į dar kitokį, nei iki šiol, G. Petkevičaitės-Bitės veidą. Pastaruoju metu vis labiau kyla susidomėjimas Mykolo Rōmerio „Dienoraščiu“, pirmiausia, gal būt, dėl to, kad jis pradėtas publikuoti lietuvių kalba. Žinia, kad keturiasdešimt „Dienorašio“ tomų, apimančių 1911–1945 metus, saugoma dviejose bibliotekose. 1–34 (1911–1933 m.)¹⁴ tomai deponuoti Lietuvos mokslų akademijos bibliotekoje, 35–40 tomai – Vilniaus universiteto bibliotekoje¹⁵. Šviesios atminties Jerzy Giedroycas, susirūpinęs „Dienoraščio“ publikavimo būtinybe, jį vadino XX amžiaus „Lietuvos metrika“. Kaip epochinį dokumentą jį suformavo keturiasdešimt „Dienoraščio“ sąsiuvinų (o iš tikro – tomų), apimančių 1911–1945 metus. Tai asmeninio M. Rōmerio gyvenimo ir jo laikmečio kronika. Rašyta beveik kasdien, nes M. Rōmeriui valandos su dienoraščiu buvo tapusios savotiškos disciplinos priemone, vidiniu poreikiu. Nedaug dienų, kai pasitenkinama buvo vienu sakiniu – *šiandien atostogauju, šiandien streikuoju, šiandien turiu 39° temperatūros, rašyti negaliu* ar kažką panašaus. Dienai teskyrė vieną puslapį, todėl dažnai, kai įvykių būta daug, rašė labai smulkiu raštu, paraštėje, vertikaliai šalia teksto ar stambesniu raštu ant to paties teksto. Su „Dienoraščiu“ stengėsi nesiskirti niekur. Tais atvejais, kai su savimi jo negalėjo turėti – vedė užrašus, kuriuos vėliau perrašė į „Dienoraštį“. Į „Dienoraštį“ buvo perrašomi ir jo išsiųsti

¹³ G. P. [PETKEVIČAITĖ, G.]. Kauno žemės ūkio Draugijos rengiamos parodos ir paskaitos. *Lietuvos žinios*, 1911, gegužės 26, nr. 60; Red. [VILEIŠIS, J.]. Keli pasikalbėjimai. *Vilniaus žinios*, 1908, spalio 24, nr. 240; 1908, spalio 30, nr. 245.

¹⁴ RŌMER, M. *Dziennik*. T. 1–34 (1911 01–1933 05 20) [rankraštis]. LMAB RS, f. 138–2229–2263.

¹⁵ ROMER, M. *Dziennik*. T. 35–40 (1933 05 21–1945 02 19) [rankraštis]. VUB RS, f. 75–MR11–MR16.

laiškai, pasakytos kalbos, straipsnių apmatai. Jame apstu smulkmenų, „akimirkos“ įspūdžių. Tad neatsitiktinai jis labai išsamus, spalvingas. Jame gana smulkiai išanalizuoti, aprašyti ne tik intymūs autoriaus išgyvenimai, bet ir svarbūs to meto visuomeniniai-politiniai įvykiai, procesai, kuriuose autoriui pačiam teko dalyvauti, juos vienaip ar kitaip įtakoti. Medžiaga unikali, nes autorius – tikrai neordinari savo elgsena, gyvenimo būdu ir pažiūromis asmenybė, sugebėjusi į save žvelgti iš šalies, gana objektyviai vertinti save, savo aplinką. Kalbant apie M. Rōmerio asmenybę, pažymėtina, kad tai kilmingos ir senos Lietuvos giminės atstovas. Giminės, dar XVII amžiuje atsikėlusios iš Livonijos. Išauklėtas savo luomo visuomeninių-kultūrinių tradicijų, visų pirma lenkiškos kultūros, dvasioje, tapo aktyviu demokratių, pilietinių idėjų propaguotoju, tautinės, religinės nesantaikos priešininku. Buvo žmogus, asmuo, kuris tautinius konfliktus, visų pirma lietuvių ir lenkų, siūlė spręsti per pilietinės savimonės ugdymą, pilietinės visuomenės formavimą¹⁶. Artimas buvo jis ir G. Petkevičaitėi-Bitei: nuo 1909 m. kartu dirbo Lietuvių kredito ir moksleivių šelpimo draugijos „Žiburėlis“ valdyboje, susitikdavo Lietuvių dailės, Lietuvių mokslo draugijų bei Vilniaus lietuvių kultūros klubo „Rūta“ susibūrimuose, parodose ir susirinkimuose. Neatsitiktinai „Dienoraščio“ 1911–1915 metų puslapiuose dažnai sutinkamas ir Gabrielės vardas. Aprašo pokalbius, vertina jos straipsnius, charakterizuoja jos asmenį, pažiūras¹⁷.

Dar artimesni M. Rōmerio ir G. Petkevičaitės-Bitės ryšiai buvo užsimezgę jam 1920 metais sugrįžus iš Lenkijos į Lietuvą, Kauną. 1920–1924 metais jie vystėsi gana neįprastoje – masonų

¹⁶ Plačiau žiūr.: MIKNYS, R. Mykolas Romeris – Lietuvos modernybės aušros metraštininkas, analitikas ir politikas. Iš RŌMERIS, M. *Dienoraštis*: 1918 m. birželio 13-oji – 1919 m. birželio 20-oji. Vilnius: Versus aureus, 2007, p. IX–XLVII.

¹⁷ RŌMER, M. *Dziennik* [rankraštis]. T. 1 (1911). LMAB RS, f. 138–2228, lap. 5, 69 ir kt.

aplinkoje. Čia turiu norom nenorom pažvelgti į masonų atsikūrimo Lietuvoje istoriją. Kaip žinoma, masonai buvo ir yra žmonijos tarpusavio meilės, brolybės idealų, žmonių dvasios laisvės propagotojai. Todėl suprantama, kad apsijungusius į jų organizacinės struktūros Vilniaus lenkų, lietuvių, baltarusių veikėjus vienijo bendras siekis priešintis prievartai, kuri buvo tapatinama su Rusijos imperijos priespauda. Lietuvos politinio savarankiškumo įgyvendinimas, Lietuvos ir Lenkijos suartėjimas kovoje prieš bendrą priešą tapo šiems veikėjams praktine šio siekio išraiška. Jų iniciatyva 1910 m. Vilniuje buvo įkurta „Rusijos Didiesiems Rytams“ priklausiusi ložė „Jedność“/“Vienybė“. Iš pastarosios išsivystė nauja ložė – „Litwa“. Jos meistru tapo M. Rōmeris, išdininku ir sekretoriumi Mykolas Sleževičius. Be lenkų, baltarusių demokratinės orientacijos veikėjų jai priklausė ir Vaclovas Biržiška (1911 m.), Vaclovas Bielskis, Peliksas Bugailiškis (1911 ar 1912 m.), Andrius Bulota (1913 m.), Jurgis Šaulys (1912 m.), Jonas Vileišis (1914 m.) ir vienintelė moteris – Felicija Bortkevičienė (1915 m.). Ložėse veikė Lietuvos tautų (lietuvių, žydų, lenkų, rusų, baltarusių) demokratinės orientacijos veikėjai. Informuodami, konsultuodami vienas kitą, jie, pasinaudoję šiomis struktūromis, ieškojo kompromisinių idėjų, diegė jas savo politinių visuomeninių organizacijų, grupuočių veikloje. Jie stengėsi paskatinti įjungti visuomeninius judėjimus siekti tų idėjų įgyvendinimo. Pagrindinės tokios organizacijos buvo: Lietuvos demokratų partija (LDP) ir Lietuvos socialdemokratų partija (LSDP), Vilniaus lenkų demokratų, vadinamų krajovcais, grupė, kuri telkėsi apie laikraštį „Przegląd Wileński“, ėjusį nuo 1911 m., bei baltarusių grupė, kuri leido periodinius leidinius „Nasza Niva“, „Kurjer Krajowy“ (1912–1914 m.)¹⁸.

¹⁸ Plačiau žiūr.: MIKNYS, R. Masonerijos kuluaruose ieškant Vilniaus klausimo sprendimų. Iš *Darbai ir dienos*: Grumtynės dėl Vilniaus krašto 1919–1923 metais: lietuvių ir lenkų istorikų svarstymai. Kaunas: VDU universitetas, 2004, t. 40, p. 201–212.

1915 m. Vilnių užėmus vokiečiams, minėtos trys ložės susijungė į „Lietuvos Didžiuosius Rytus“, vadovaujamus Jurgio Šaulio. Kaip tik jų iniciatyva tų pačių metų gruodžio 19 d. pasirodė „LDK konfederacijos universalas“, skelbiantis apie LDK valstybingumo atkūrimo siekius¹⁹. Vis tik karo audros išblaškė brolius, praktinio įgyvendinimo minėtoji deklaracija nesulaukė ir masonų ložė „užmigo“.

„Lietuvos Didieji Rytai“ atgimė 1920 metais Kaune, kai čia atvyko senasis „Lietuvos“ ložės meistras Mykolas Rōmeris. Kaip liudija pastarojo „Dienoraštis“, 1920 m. liepos 22 d. Stepono Kairio bute ir įvyko „Lietuvos“, kaip motininės „Lietuvos Didžiųjų Rytų“ ložės, atkūrimas²⁰. Be minėtųjų susirinkime dalyvavo: Jurgis Šaulys, Vaclovas Bielskis, Dominikas Semaška, Augustinas Janulaitis. (Pažymėtina, kad netrukus, po susirinkimo, į ložės veiklą įsijungė: Mykolas Sleževičius, Jonas Vileišis, Vaclovas Biržiška, Zigmas Žemaitis, Uria Kacelenbogenas, Vincas Čepinskis, Antanas Purėnas, Antanas Sugintas, Viktoras Biržiška, Gabrielė Petkevičaitė-Bitė, Zigmas Toliušis, šiauliečiai – Peliksas Bugailiškis, Kazimieras Venclauskis ir kt.). Kaip tik šiame susirinkime buvo nutarta orientuoti ložės veiklą ką tik susikūrusio Lietuvos valstybingumo pamatų stiprinimui. Patvirtintas „Lietuvos Didžiųjų Rytų“ statutas skelbė, kad masonų veikla bus plėtojama ne tik tuo metu Lietuvai priklausančioje teritorijoje, bet ir žemėse, *kurios pilnai ar dalinai apgyvendintos lietuvių ar kurių gyventojai siekia valstybinio susijungimo su Lietuva* (Vilnius, Klaipėda, Mažoji Lietuva, Suvalkija, Baltarusija)²¹. Visai neatsitiktinai Lietuvos masonerija svarbiausiu dienos uždaviniu pripažino *Rytų Lietuvos sujungimą su Lietuvos valstybe, o konkrečiai – sukurti tokio sujungimo valstybinės politikos*

¹⁹ RŌMER, M. *Dziennik* [rankraštis]. T. 27. LMAB RS, f. 138–2253, lap. 27; Iwan Łuckievič (w dziesiątą rocznicę śmierci). *Przegląd Wileński*, 1929, nr. 20–21, p. 7; SAWICKI, I. Z dziejów Wielkiego Wschodu Litwy. *Przegląd Wschodni*, t. IV, z. 2 (14), s. 444.

²⁰ RŌMER, M. *Dziennik* [rankraštis]. T. 27. LMAB RS, f. 138–2253, lap. 129.

²¹ RŌMER, M. *Dziennik* [rankraštis]. T. 30. LMAB RS, f. 138–2256, lap. 423.

*veiksnius ir jų planingai ir nuosekliai įtakoti*²². Iš esmės, tebebuvo laikomasi prieškarinių Lietuvos valstybingumo atkūrimo planų. Visa ši informacija yra iš minėtojo „Dienoraščio“ puslapių. Gabrielė Petkevičaitė-Bitė juose labai dažnai minima: aprašomi pokalbiai su ja, susirašinėjimai, pasitarimai. Abu jie tarėsi, kaip įkurti Gabrielės ir Urijos Kacelenbogeno pastangomis masonų ložę Panevėžyje.

Apibendrinant šias bendras informacines pastabas, noriu pastebėti, kad šaltinių masyvas, išreiškiantis XIX a. pabaigos – XX amžiaus pradžios politinį diskursą, nors ir paviršutiniškai apžvelgtas, teikia perspektyvos daug išsamiau, sistemingiau nei iki šiol išnagrinėti Gabrielės Petkevičaitės-Bitės indėlį į lietuvių tautinio sąjūdžio aplinkoje XX a. pradžioje įvykusį virsmą nuo organinės link pilietinės visuomenės modelio, išryškinant, atkreipiant dėmesį į mūsų dabarčiai svarbius momentus. Neabejotina, kad šiandienos konferencija prie to irgi prisidės. Tai rodo ir pranešimų pavadinimai, į tai orientuoja ir konferencijos moto išsakytas Viktorijos Daujotytės žodžiais: *Dar daug kas nepermąstyta, nesuvokta slypi tame prasmų lauke, kuris apibrėžiamas Bitės, Gabrielės Petkevičaitės, vardu.*

²² RÖMER, išnaša 20, lap. 146.

Dziennik.

rok 1918 (listopad - grudzień),
rok 1919 (czerwiec) i
rok 1920 (styczeń - marzec).

Piechota i Jömer?

Wzrost szeregów w Łowicy.

Wilno, 30. XI. 1918.

26 tomo titulinio lapo faksimilė su masoniška simbolika ir masonų
ložės „Lietuva“ susirinkimo (1920 11 26) aprašymu.

LMAB RS, f. 138-2252.

< Mykolo Rōmerio „Dienoraščio“ 26 tomo titulinio lapo faksimilė.
LMAB RS, f. 138-2252.

Mykolas Romeris.
Vilnius, 1909 m.
Fotoateljė A. Strauss.
Lietuvos nacionalinis muziejus,
IEM ATV7423.

Kilmingųjų Römerių giminės herbas „Dvi piligrimų lazdos“.

Dail. A. M. Hildebrandt.

Iš *Baltisches Wappenbuch: Wappen sammtlicher den Ritterschaften von Livland, Estland, Kurland und Oesel zugehöriger Adelsgeschlechter* / Herausgegeben von Carl Arvid von Klingspor... Die Wappen sind gezeichnet von Prof. Ad. M. Hildebrandt. Stokholm: F& G. Beijer, 1882, p. 92.

GABRIELĖ PETKEVIČAITĖ-BITĖ IN THE
SOURCES OF DISCOURSE ON SOCIO-
POLITICAL LIFE OF LITHUANIA AT THE
END OF THE 19TH CENTURY AND THE
BEGINNING OF THE 20TH CENTURY

RIMANTAS MIKNYS

ABSTRACT

The presentation outlines socio-political life of Lithuania at the end of the 19th century and the beginning of the 20th century linking it with the formation of modern society and the role of G. Petkevičaitė-Bitė in its development. Summarizing general observations given in the presentation, the author of the article states that the sources expressing political discourse at the end of the 19th century and the beginning of the 20th century give some perspective to explore more thoroughly and more systematically Gabrielė Petkevičaitė-Bitė's contribution to the transformation of society towards the civil model, which took place in the environment of Lithuanian national movement at the beginning of the 20th century. At the same time, the author highlights moments important for the present and draws attention to them.

Rimantas Miknys

Lietuvos istorijos institutas

Kražių g. 5

LT-01108, Vilnius

El. paštas: miknys@istorija.lt

*Gabrielės Petkevičaitės-Bitės
rankraštinis palikimas Vilniaus
universiteto bibliotekos Rankraščių
skyriuje*

NIJOLĖ ŠULGIENĖ

Vilniaus universiteto biblioteka (toliau – VUB) saugo didelę rašytojos, pedagogės, kultūros ir visuomenės veikėjos Gabrielės Petkevičaitės-Bitės rankraštinio palikimo dalį. Tai G. Petkevičaitės raštai, spaudos darbai ir korespondencija, ją pažinojusiųjų ar aplankusiųjų atsiminimai ir jos rankraštinio palikimo tyrinėtojų darbai.

Didžiąją dalį saugomo G. Petkevičaitės rankraštinio palikimo biblioteka gavo 1952–1953 metais iš pertvarkomos Vytauto Didžiojo universiteto bibliotekos Kaune. Marijai Piaseckaitei-Šlapelienei perdavus savo archyvą, gauti G. Petkevičaitės laišakai-autografai. Dar vienas kitas dokumentas įsigytas iš kitų šaltinių. Regis, viskas paprasta: gavome dokumentinį palikimą ir toliau jį saugome. Tačiau po tuo slepiasi gana ilgas dokumentų kelias iki mūsų saugyklos. Pirmiausia – į Vytauto Didžiojo universiteto Rašliavos muziejų, pas kunigą Juozą Tumą. Patys būdami aktyvūs kultūros puoselėtojai, visuomenininkai ir kūrėjai G. Petkevičaitė ir J. Tumas jau tuomet žvelgė gerokai tolyn į priekį ir kaupė įvairių visuomenės ir kultūros darbininkų straipsnių ir kitos kūrybos rankraščius. Jie buvo vieni iš tų, kurių dėka galėjome paveldėti jau minėtą turtingą rankraštinį palikimą. Laiškas po laiško, straipsnis po straipsnio augo Rašliavos muziejaus fondas, tapęs tikrojo rankraštyno užuomazga. VUB rankraštyne yra saugomi G. Petkevičaitės-Bitės 1900–1905,

1922, 1924 ir 1931 metais parašyti kūriniai. G. Petkevičaitė rašinius pasirašydavo įvairiais slapyvardžiais, tačiau pasirinktasis Bitės slapyvardis ne tik pasiteisino visu darbščiosios kultūros veikėjos darbu, bet ir tapo jos pavardės dalimi. Tyrinėtojų nuomone, G. Petkevičaitės straipsnių ir korespondencijų „Varpe“ ir „Ūkininke“ buvo išspausdinta apie penkiasdešimt¹. Kaip yra žinoma, G. Petkevičaitė nuo 1901 m. beveik kiekvienam „Varpo“ numeriui rašė paprastus, visiems skaitytojams suprantamus straipsnius ir „Pasišnekėjimus“ aktualiomis temomis. Vėliau jie virto „Pasikalbėjimais“, kuriais siekta užpildyti spragą, atsiradusią „Varpo“ publicistikoje, nutilus V. Kudirkos „Tėvynės Varpams“². Straipsnių tematika – tautinis sąmoningumas, kova su tautine spauda, liaudies švietimas, moterų teisės. G. Petkevičaitės 1900–1904 m. straipsniai iš „Varpo“ ir „Ūkininko“ redakcijų archyvų bibliotekos rankraštyne sudaro vieną nedidelio formato 487 lapų rankraščio vienetą. Žinome, kad Jonas Jablonskis, 1905 m. įkūręs „Aušros“ knygų leidimo bendrovę, naujai suredagavo G. Petkevičaitės ankstesniasias publikacijas ir išleido rinkinį „Krislai“³, kuriame buvo atspausdintas reikšmingiausias rašytojos apsakymas „Dievui atkišus“. Bibliotekoje saugomas šio rinkinio rankraštis su J. Jablonskio taisymais, jo tarpininkavimu – rezoliucija cenzūros komitetui, cenzūros komiteto pastabos ir leidimas rinkinį skelbti.

G. Petkevičaitė bendravo su Povilu Višinskiu, per jį susipažino su Julija Žymantiene. Tuomet abi moterys buvo jau pradėjusios savo literatūrinį darbą. Užsimezgusi nuoširdi draugystė, kultūrinis ir kūrybinis bendradarbiavimas buvo išskirtinis ir reikšmingas abiem – jos kartu kūrė, prireikus rėmė viena kitą, rūpinosi viena kita. Bibliotekoje saugome keturias Dviejų Moterų vardu

¹ JASAITIS, Juozas. *Gabrielė Petkevičaitė-Bitė*. Vilnius, 1972, p. 139.

² JASAITIS, išnaša 1, p. 142.

³ VUB RS, f. 3–2326.

– G. Petkevičaitės ir Žemaitės – parašytas dramų: iš visų kartu parašytų dramų scenos mėgėjų didžiausio dėmesio sulaukusią „Velnias spąstuose“⁴, P. Višinskio raginimu parašytą po spektaklio Palangoje, trijų veiksmų dramą „Kova“⁵ (1900), keturių veiksmų dramą „Parduota laimė“⁶, parašytą 1900 m. vasarą Birštono kurorte. Čia G. Petkevičaitė su Žemaite buvo pasitraukusios nuo caro žandarų represijų prieš Palangos spektaklio dalyvius. Ir paskutinę Dviejų Moterų Puziniškyje 1904 metais kartu parašytą keturių veiksmų dramą „Litvomanai“⁷. Dviejų paskutiniųjų dramų rankraščiai redaguoti ir taisyti, greičiausiai Jono Jablonskio. Yra žinoma, kad jos kartu parašė ir daugiau scenos veikalėlių, tačiau jie, galbūt, neišliko.

G. Petkevičaitės-Bitės, deja, kaip ir daugelio kitų, išlikę rašiniai išsklaidyti po įvairias Lietuvos saugyklas ir tik tyrinėtojai juos surinko, sustatė į gretą jos rašinių originalus ir juodraščius. Norintiems dar ir dar kartą tyrinėti G. Petkevičaitės asmenį, darbus ir laikmetį šiandien, reiktų žinoti, kad pvz. „Pasaulinės literatūros istorijos vadovėlio“⁸ abi dalys saugomos Vilniaus universiteto bibliotekos rankraštyne, o juodraštiniai variantai – Lietuvių literatūros ir tautosakos instituto bibliotekoje. Šiuos vadovėlius G. Petkevičaitė parengė matydama, kad trūksta mokymo priemonių, mokinių bendrakultūrinis ir literatūrinis išprusimas yra menkas. Rengdama „Pasaulinės literatūros istorijos vadovėlį“ ji visų pirma norėjo suteikti mokiniams reikalingų žinių. Pirmoji šio vadovėlio dalis susilaukė kritikos, todėl vadovėlio antrosios dalies prakalboje G. Petkevičaitė rašo, kad: *be suteikimo reikalingiausių žinių, antras mano vadovėlių tikslas yra sužadinti galvojimą*⁹. G. Petkevičaitės

⁴ VUB RS, f. 1, d. 778.

⁵ VUB RS, f. 1, f. 780.

⁶ VUB RS, f. 3–2332.

⁷ VUB RS, f. 1, e. 251.

⁸ VUB RS, f. 1, f. 241; f. 1, f. 255.

⁹ PETKEVIČAITĖ, G. *Pasaulinės literatūros istorijos vadovėlis. Graikai, II dalis* [rankraštis]. 1924. VUB RS, f. 1, f. 255, p. 1.

tyrinėtojas Juozas Jasaitis „Pasaulinės literatūros vadovėlį“ vertina kaip kuklų, bet reikalingą indėlį į to meto negausią lietuvių pedagoginę literatūrą, pabrėžia dalies apie Rytus išliekamąją pažintinę vertę¹⁰.

Svarbi G. Petkevičaitės kūrybinio palikimo dalis – memuariniai rašiniai. Vienas iš reikšmingiausių kūrinių yra „Karo meto dienoraštis“, savotiška gyvenamojo laikotarpio istorija, dokumentas, kuriame nuo 1914 m. birželio 15 d. smulkiai ir kruopščiai suregistruoti bei aprašyti autorės pastebėti, patirti, įvertinti svarbiausi to meto įvykiai. Bibliotekoje saugoma „Karo meto dienyno II-oji dalis“¹¹. Sprendžiant pagal lapų numeraciją ir įrišimą, rankraštis į biblioteką pateko ne visas. Pradžia iki 75-o lapo ir dalis pabaigos nuo 421-o iki 439-o lapo. Šie rankraščio lapai taip ir buvo įrišti į sudaromą saugojimo vienetą dar Vytauto Didžiojo universiteto bibliotekoje.

Vertingi bibliotekoje saugomi G. Petkevičaitės atsiminimai apie išskirtinį jos gyvenime mokytoją Lauryną Ivinskį¹², kuriuos rašė skatinama Julijono Lindės-Dobilo, Felicijos Bortkevičienės. Jeigu ne Juozo Tumo raginimas, nežinia ar G. Petkevičaitė 1924 metais būtų parašiusi išsamią ir aiškią autobiografiją, jos žodžiais tariant, atskleidžiančią į *taip ypatingą mazgą susipynusį mano gyvenimą*¹³.

Bibliotekoje saugoma ypatinga G. Petkevičaitės-Bitės epistolinio palikimo dalis – laiškai. Tai unikali medžiaga asmens biografijos, kultūros ir literatūros istorijos tyrinėtojams. Rašydama laišką, G. Petkevičaitė dažniausiai rašė apie tai, kas svarbu jos gyvenime, laiškuose ji dalijosi mintimis, tarėsi, svarstė, sprendė, atviravo, pasitikėjo. Juose atsispindi jos nuotaikos ir emocijos. G. Petkevičaitės

¹⁰ JASAITIS, išnaša 1, p. 123.

¹¹ VUB RS, f. 1, f. 915.

¹² VUB RS, f. 1, f. 63.

¹³ PETKEVIČAITĖ, G. *Laiškas J. Tumui* [rankraštis]. 1924. VUB RS, f. 1, f. 63, lap. 26.

laiškai – tarsi savotiškos dienos, savaitės, metų ar kelių momentų fotografijos ir jos pačios rašoma autobiografija. Į jos laišką taip pat galima žiūrėti kaip į savitą, savarankišką istorinį dokumentą, kuris atskleidžia ar patikslina įvykių eigą ar gyvenimo faktus. Kartais laiškai prilygsta mažam kūriniiui. Tokiu galima laikyti 1901 metais G. Petkevičaitės rašytą laišką „Tėvyne“¹⁴. P. Višinskio raginimu, tais metais keletas rašytojų *nutarė pabelsti į neužšalusias širdis Lietuvių išsiblaškiusių po visus Maskolijos užkampius*¹⁵ ir parašė po atvirą laišką savo tautiečiams inteligentams. Laiškus rašė septyni autoriai. Sunku buvo išrinkti geriausią, nes vieniems patiko vienas, kitiems – kitas. Visus laiškus P. Višinskis perrašęs ir nusiuntęs „Varpo“ redakcijai. Tuomet dėl pinigų stygiaus laiškai nebuvo išspausdinti. P. Višinskiui tapus „Varpo“ redaktoriumi, jie paskelbti 1905 metais. Saugome visų autorių – Žemaitės, Lazdynų Pelėdos, Bitės, Povilo Višinskio, Jono Biliūno ir Vandos Didžiulytės laiškus.

VUB Rankraščių skyriuje saugomi 264 G. Petkevičaitės-Bitės rašyti laiškai. Tai daug, turint galvoje sudėtingą ir permainingą laikmetį, kuriuo gyveno G. Petkevičaitė, ir suprantant ribotas žmonių galimybes saugoti laiškus. Be abejo, tai tik dalis G. Petkevičaitės laiškų. Bibliotekoje saugomi gydytojui varpininkui Juozui Bagdonui (1, 1902 m.)¹⁶, lietuvių visuomenės veikėjai, redaktorei, spaudos laisvės gynėjai Felicijai Bortkevičienei (141, 1909–1940 m.)¹⁷, kultūros veikėjui, archeologui, etnografui Tadui Daugirdui (2, 1908 m.)¹⁸, pedagogui, rašytojui Matui Grigoniui (9, 1926–1930 m., 1936 m.)¹⁹, Mažosios Lietuvos visuomenės veikėjui, aušrininkui ir spaustuvininkui Martynui Jankui (2, 1890 m.)²⁰, pedagogei ir visuomenės

¹⁴ VUB RS, f. 1, d. 749, lap. 9–12.

¹⁵ *Laiškai saviesiems* [rankraštis]. 1901. VUB RS, f. 1, d. 749, lap. 1.

¹⁶ VUB RS, f. 1, d. 839.

¹⁷ VUB RS, f. 1, e. 320; f. 1, f. 780.

¹⁸ VUB RS, f. 1, f. 538.

¹⁹ VUB RS, f. 1, e. 349 a.

²⁰ VUB RS, f. 1, d. 331.

veikėjai Jadvygai Juškytei (30, 1921–1935 m.)²¹, Lietuvos meno kūrėjų draugijai (1, 1920 m.)²², „Lietuvos Ūkininko“ redakcijai (2, 1907 m.)²³, kunigui, pedagogui, prozininkui, dramaturgui, kritikui Julijonui Lindei-Dobilui (19, 1922–1933)²⁴, rašytojai ir visuomenės veikėjai Onai Pleirytei-Puidienei (2, 1908, 1927 m.)²⁵, J. Juškytės seseriai Marijai Rindzevičienei (2, 1927 m.)²⁶, Marijai Piaseckaitei-Šlapelienei (10, 1904–1940 m.)²⁷, Juozui Tumui (16, 1923–1929 m.)²⁸, Jadvygai Višinskienei (4, 1915, 1926, 1938 m.)²⁹, Povilui Višinskiui (27, 1898–1904 m.)³⁰ ir nežinomiems asmenims (5, 1902, 1905, 1923, 1934 m.)³¹ rašyti laišakai. Korespondencijos intensyvumą rodo rašytų laiškų datos. Daugiausia laiškų rašyta iš Puziniškio ir Panevėžio, keletas laiškų parašyti G. Petkevičaitėi išvykus toliau nuo namų: iš Palangos (1), Joniškėlio (9), Varšuvos (2), Alytaus (3), Vilniaus (2) Rozalimo (1), Paryžiaus (1), La Croix de Cavalaire (6), Berčiūnų (1). Iš laiškų skaičiaus galima spręsti, kad kai kurie iš jų – tik dalykiniai, rašyti konkrečiu reikalu. Iš kitų intensyvumo ir turinio matyti, kad jaunystėje užsimezgusi pažintis virto gražia draugyste ar bičiulyste iki senatvės. Visi laišakai savaip įdomūs: vieni atskleidžia G. Petkevičaitės-Bitės asmenybės bruožus, kiti – jos rašinių istoriją. Dauguma laiškų rašyti lietuvių kalba, keletas – vokiečių ir lenkų kalbomis. Patys ankstyviausi bibliotekoje saugomi G. Petkevičaitės laišakai rašyti M. Jankui. Vienas jų – vokiečių kalba, kitas – lietuviškai dėl „Varpo“ ir „Ūkininko“

²¹ VUB RS, f. 1, e. 290.

²² VUB RS, f. 1, f. 610.

²³ VUB RS, f. 1, d. 839.

²⁴ VUB RS, f. 1, f. 558.

²⁵ VUB RS, f. 1, f. 55.

²⁶ VUB RS, f. 1, e. 290.

²⁷ VUB RS, f. 119.

²⁸ VUB RS, f. 1, d. 458; f. 1, f. 63; f. 1, d. 228; f. 1, f. 127; f. 1, f. 545; f. 1, e. 349 a.

²⁹ VUB RS, f. 1, e. 320.

³⁰ VUB RS, f. 1, e. 29.

³¹ VUB RS, f. 1, f. 63; f. 1, d. 839; f. 1, f. 780.

prenumeratos. Laiškuose T. Daugirdui G. Petkevičaitė kviečia jį bendradarbiauti laikraštyje „Vilniaus žinios“ ir prašo atsiųsti straipsnių iš Lietuvos archeologijos.

Beveik visi kiti laiškai atspindi rašytojos švietėjišką ir globėjišką veiklą. Dominuojančios temos – rūpestis neturtingais moksleiviais, kalinių globos reikalai, parama jiems, „Žiburėlio“ reikalai, darbas laikraščiuose, kūrybiniai sumanymai, darbo ir kūrybos sąlygos, moters problematika, kelionių aprašymai ir autobiografiniai momentai. Aleksandro Žirgulio parengtame Gabrielės Petkevičaitės-Bitės „Raštų“ VI tome yra ištirti, išaiškinti, iššifruoti ir publikuoti įvairiose saugyklose ir asmenų archyvuose saugomi G. Petkevičaitės rašyti laiškai³². Saugomi Vilniaus universiteto bibliotekoje taip pat publikuoti šiame leidinyje. Vis dėlto, norėtusi atkreipti dėmesį į patį laišką-autografą. Verčiami laiškų originalų lapai tarsi atgyja (ne tik rašysena ar forma), tampa gyvi ir kalbantys. Štai 1926 m. lapkričio 17 d. J. Tumui rašyto atvirlaiškio vienoje pusėje Palanga – bažnyčia ir Ronžės tiltas. Leidėja Paulina Mongirdaitė. Tai pirmoji Palangos fotografė. Ilgą laiką manyta, kad tai buvusi ir pirmoji fotografė moteris Lietuvoje. Jos originalių fotografijų išliko mažai, tačiau P. Mongirdaitės leisti atvirukai pasklido kolekcijose, papildė ir mūsų bibliotekoje saugomą nedidelį šios autorės atvirukų skaičių. Tyrinėjant laiškus, be pagrindinio jų turinio, galima išsiaiškinti ir įdomesnių, tegul ir ne tokių svarbių to laikmečio detalių. Pavyzdžiui, pagal G. Petkevičaitės laiško išsiuntimo iš Smilgių ir gavimo Kaune datą galima spręsti, kad paštas dirbo greitai – laiškas į Kauną atėjo per vieną dieną, kad pašto ženklas kainavo 15 centų. Šalia laiško parašymo datos yra J. Tumo įrašas: *Atsakyta XII. 30. Ant atvirlaiškio yra spaudas: Hum. Mok. Fak. Muziejus Nr. 3269 ir Serija. O trumpas laiško turinys: Atsakykite ar gavote mano kelis žodžius apie Žemaitę. Išsiunčiau dar kelis jos*

³² PETKEVIČAITĖ-BITĖ, Gabrielė. *Raštai: Laiškai*. Vilnius, 1968, t. 6, 551 p.

*laiškelius. Malonu būtų žinoti, ar nežuvo kely*³³ pasako, kas ir kokių keliu Humanitarinių mokslų fakulteto muziejų papildė šiandien jau mūsų rankraštyne saugomais Žemaitės laiškais. G. Petkevičaitė, motyvuodama, kad tai reikalinga medžiaga mūsų istorijai, dar ne vieną kartą siuntė laiškus J. Tumo įsteigtam Rašliavos muziejui, kuriame buvo kaupiama rankraštinė literatūros istorijos medžiaga. Daugiausia išliko G. Petkevičaitės laiškų, rašytų F. Bortkevičienei. Jas suartino „Žiburėlio“ draugija, o užsimezgusi draugystė virto stipria dvasine giminyste. Bičiulei rašyti laišškai ilgi, juose išsakoma ir jos nuomonė dėl įvairių Lietuvos politinio, ekonominio, kultūrinio gyvenimo poslinkių. Ankstyviausiame laiške, rašytame 1909 m., į savo bičiulę kreipdamasi jai įprastu kreipiniu, rašo: *Gerbiamoji, Mano gyvenimo svajonė buvo ir yra dalyvauti mėnes.[inio] laikraščio redakcijoje! <...> Tamstos laiškas sukėlė manyje tiek daug minčių, norų ir svajonių – jog visai nusiraminti negaliu <...> Svajoju nesykį nuvažiuoti Heidelbergan, arba Paryžiun ir paklausti kokius dvejus metus laikraštinkystės kursų, ir pargrįžus kaip savo dalyko specialistė, pradėti mūsų laikraštinkystės naują erą*³⁴. Svajonė iš dalies išsipildė – beveik penkerius metus G. Petkevičaitė dirbo „Lietuvos žinių“ redaktore. Saugoma per šimtą keturiasdešimt G. Petkevičaitės laiškų F. Bortkevičienei, parašytų beveik per 30 metų. O juose – ne tik svajonės, knygų leidybos reikalai bei rūpesčiai, visuomeninės ir pedagoginės veiklos aprašymai, bet ir jos būties problemos ar globotinius užgulusios bėdos.

Laiškuose atsiskleidžia G. Petkevičaitės požiūris į pedagoginę ir visuomeninę veiklą, žmonių tarpusavio santykius. Jaunystėje su tiktais, dėl bendrų idėjų ilgamete drauge tapusiai J. Juškytei G. Petkevičaitė 1924 m. gruodžio 30 d. laiške aprašo, kaip ji jautėsi, kai

³³ PETKEVIČAITĖ, G. *Laiškas J. Tumui* [rankraštis]. 1926. VUB RS, f. 1, f. 63, lap. 5.

³⁴ PETKEVIČAITĖ, G. *Laiškas F. Bortkevičienei* [rankraštis]. 1909. VUB RS, f. 1, e. 320, lap. 1, 5.

reikėjo palikti širdžiai mielą pedagogės darbą Panevėžio gimnazijoje: *Su gimnazija atsisveikinau. Gaila ir širdis skauda, kad negaliu su vaikais būti, bet sąlygos tokios, kad džiaugiaus drauge kojas iškėlusi iš ten. <...> Mūsų gimnazija vis dėlto lieka šviesiausia žvaigždė patamsėjusiose padangėse. <...> kaip girtuoklį smuklė, taip mane traukia visuomenės gyvenimas*³⁵. G. Petkevičaitė sekė įvykius Lietuvoje, jautriai ir emocingai į juos reagavo. Tačiau metams bėgant, ji atitrūko nuo platesnio kultūrinio gyvenimo, ėmė trūkti idėjos draugų. Išsaugoti bendražmogiški ryšiai, laiškuose dalijimasis išgyvenimais, prisiminimais tirpdė jos vienvietės dienų kartėlį. 1926 m. gruodžio 13 d. ji rašo buvusiam bendradarbiui M. Grigoniui apie jos suorganizuotus šventadieninius suaugusiųjų kursus Puziniškyje lankančius 52 mokinius, kurie lyg gervės ilgakinkės atbrenda po 3 ir 4 kilometrus į pamoką. Susidūrus su sodžiaus jaunimu, pastebiu daug gerų norų, bet drauge tikros Aigipto tamsybės... *Sąvokos: tauta, tikyba, valstybė... nesuprantamos, negirdėtos. Apie Basanavičių niekas nė iš tolo nėra girdėjęs. <...> Turime už 10 dirbti kiekvienas...*³⁶.

Su Marija Piaseckaite-Šlapeliene G. Petkevičaitė susipažino dar spaudos draudimo metais, bendravo ir daug metų susirašinėjo. Rankraštyne M. ir J. Šlapelių fonde yra trys nepublikuoti G. Petkevičaitės laišškai. Vienas jų – atvirlaiškis, rašytas 1904 V 17: *Mylima Tamsta. Neišmanau kaip atsitiko. Gal mano laiško negavai? Serėdoje 12) Tamošius visą dieną ant geležinkelio stacijos Tamstos laukė ir nesulaukė.– Jeigu važiuosi rašyk kokioje dienoje laukti ir kurioje valandoje.* G.³⁷ Atvirlaiškio viršuje įrašas: *Visi sveikiname.* Kitoje atvirlaiškio pusėje yra M. Šlapelienės įrašas: *Pas ją važiuau. Ji mane laukė. Buvau dar netekėjusi.* Kitą atvirlaiškį G. Petkevičaitė siuntė 1905 m. rugsėjo 10 d. M. Piaseckaitėi jungtinių progų: *Pri-*

³⁵ PETKEVIČAITĖ, G. *Laiškas J. Juškytei* [rankraštis]. 1924. VUB RS, f. 1, e. 290, lap. 6.

³⁶ PETKEVIČAITĖ, G. *Laiškas M. Grigoniui* [rankraštis]. 1926. VUB RS, f. 1, e. 349 a, lap. 4.

³⁷ PETKEVIČAITĖ, G. *Laiškas M. Piaseckaitėi* [rankraštis]. 1904. VUB RS, f. 119–642, lap. 2.

*imk linkėjimą viso gero! Sveikiname mes visi Tamstą. Puziniškis*³⁸.
Ir dar vienas džiaugsmu spinduliuojantis laiškas, rašytas 1940 m.
vasario 15 d.:

*Brangioji! Ir mano žila galva sulaukė tos didelės šventės, kad
Lietuva laisva ir džiaugiasi savo sostine nuo kurios metų metais buvo
atskirta. Šalčiai spauste spaudžia šiemet mūsų žemelę, bet akyse
šviesiau, prisiminus, kad Vilnius jau mūsų! Tikrai mūsų!*

*Jaunimas, lyg užhipnotizuotas, tik svajoja apie Vilnių ir visi
ruošiasi jį lankyti. Mano augintinys, Antanas Kasperavičius, kurs
prieš karą baigė Vilniuje 4 klases, o dabar jau mokytojauja gimna-
zijoje neišturėjo ir prisirinkęs daugybę lietuviškų knygų paskubo nu-
vežti vilniečiams...*

*Aš tik svajoju, kad sulaukus vasaros irgi dar Vilnių pamaty-
siu. Sveikina Tamstos šeimelę G. P.*³⁹

A. Žirgulis sudarytame G. Petkevičaitės „Raštų“ VI tome yra
publikuota 380 Bitės laiškų (pagal numeraciją 381, praleistas 380-asis).
Galima pasidžiaugti, kad iš jų 270 ir dar minėti trys, rašyti M. Pia-
seckaitei-Šlapelienei, yra saugomi Vilniaus universiteto bibliotekos
rankraštyne.

Negalima nepaminėti ir bibliotekos rankraštyne saugomos
medžiagos apie G. Petkevičaitę-Bitę. Tai įvairių kultūros ir visuo-
menės veikėjų, bendravusių su G. Petkevičaitė, laiškai ir atsimini-
mai. Laiškai ypatingai svarbūs ir informatyvūs rašytojos biografijai:
tai Žemaitės laiškai G. Petkevičaitėi⁴⁰ ir P. Višinskiui⁴¹, P. Višinskio
laiškai G. Petkevičaitėi ir Žemaitėi, J. Jurgelionienės, A. Bulotienės
laiškai G. Petkevičaitėi. Pažintine prasme labai svarbūs Žemaitės
laiškai P. Višinskiui. Reikėtų įvertinti, kad P. Višinskis buvo tas
žmogus, kuris padėjo Bitei pradėti literatūrinį darbą, išeiti į viešumą,

³⁸ PETKEVIČAITĖ, išnaša 37, lap. 3.

³⁹ PETKEVIČAITĖ, išnaša 37, lap. 7.

⁴⁰ VUB RS, f. 1, d. 228; f. 1, f. 63.

⁴¹ VUB RS, f. 1, d. 198.

supažindino su Žemaitė. Žemaitė laiškuose Višinskiui plačiai aprašė jos pirmąjį apsilankymą ir patirtus pas Bitę išpūdžius, bendros kūrybos idėjas ir jų įgyvendinimą. G. Petkevičaitė sielojosi dėl ankstyvos P. Višinskio netekties, o po Žemaitės mirties J. Tumui rašė, kad: *Jos gyvenimo turinys (tuo laiku, kaip pažinau) buvo: kelti tėvynę. Ta idėja surišo mus tris: Žemaitę, Višinskį, mane, tokiais stipriais bičiulystės ryšiais, nors kiekvienas buvome kitokio būdo, iš dalies, ir kultūros*⁴².

Iš atsiminimų ankstyviausi ir gana informatyvūs – jos bičiulės Jadvygos Juškytės. Juose aprašoma G. Petkevičaitės iniciatyva ir lėšomis organizuota turininga kelionė per Lietuvą pas Vincą Kudirką. Praėjo 110 metų nuo tos vasaros kelionės, apie kurią J. Juškytė rašė: *atvažiavo pas mus į Pernaravą panelė Gabrijėlė Petkevičaitė su studentais: Povilu Višinskiu ir Petru Avižoniu idant paimti mudvi su sesele kartu važiuoti sergančio Dr. Vinco Kudirkos aplankyti, bekeliaujant stengtis pažinti gražias ir istoriškas Lietuvos vietas, kurioms nufotografuoti Višinskis turėjo ir aparatą, prie to rūpėjo mums susipažinti pakelyje su visais esančiais susipratusiais lietuviais, apie kurių darbus ar raštus jau žinojome, o nesusipratusiems norėjome pasirodyti, idant žinotų, kad jau Lietuvoje yra lietuvių, kurie viešai prisipažįsta lietuviais esą ir nebijo pajuokiančio „litvomano“ vardo*⁴³.

Įdomaus bendradarbiavimo momentų randame ir Marijos Šlapelienės atsiminimuose. Tie atsiminimai rašyti įvairiais metais, fragmentiškai. Iš jų sužinome, kad M. Šlapelienę su G. Petkevičaitė supažindino Jurgis Šaulys. Jam papasakojus apie M. Piaseckaitę, persirgusią tuo metu Vilniuje siautusia karštine, G. Petkevičaitė pakvietė Mariją atsigauti po ligos ir pailsėti Puziniškyje. M. Šlapelienė apie apsilankymą Puziniškyje savo atsiminimuose rašo:

⁴² PETKEVIČAITĖ, G. *Laiškas J. Tumui* [rankraštis]. 1926. VUB RS, f. 1, d. 228.

⁴³ JUŠKYTĖ, J. *Kelionė į V. Kudirką* [rankraštis]. 1899. VUB RS, f. 1, d. 443, lap. 1.

G. Petkevičaitė buvo silpnos sveikatos. Atsikvietusi mane – tikėjosi – kad nebe mano čia dvasinės naudos – būsiu dar ir jai naudinga. Tai pirmuoju darbu mano ir buvo – lyg bibliotekininkystės mokslas. Pas Petkevičius buvo didžiulė biblioteka. Didelis kambarys – sienose – lentynos, spintos – pilnos knygų. Viešėdamas čia J. Šaulys pradėjo jos biblioteką tvarkyti. Knygos buvo rūšiuojamos, surašomos į korteles ir – į knygą. Ant knygų nugarėlių buvo lipinamos kortelės ir Nr. – ir taip tvarkingai dedamos į lentyną. Taip jau – kaip tvarkomos bibliotekos. Šaulys pradėjęs tą darbą – išvyko į Šveicariją – studijuoti. Kai atvažiavau – jau nesunku buvo pradėtąjį darbą dirbti toliau. Taip kasdien, po kelias valandas dirbau. Darbas man labai patiko. Ir knygų čia – tokių įvairių ir įdomių – o aš – taip buvau jų ištroškusi, kur jų tiek rastumei. Tokių nemačiau. <...> Įdomus, istorinis buvo jų Puziniškyje pušynėlis. <...> Čia pušų drevėse – jų kelmų skylėse – buvo slepiama lietuviška literatūra: laikraščiai, knygelės, laiškai – skardinėse dėžutėse. Man tuos slėpinius Bitė ir aprodė. Su jais teko rimtai susipažinti, visa išstudijuoti, paskui jau pati viena nubėgdavau į pušynėlį reikiamo dalyko atnešti – ar kito tenai nunešti. Ypač kai atvykdavo svečiai, vieni atveždavo, kiti pasiimdavo, kas buvo reikalinga. Tam darbui – aš buvau Bitei labiausiai naudinga ir reikalinga. O man – jaunai – tiesiog buvo malonu, kad ir aš šį tą jau pradedu dirbti – visuomenės labui. Greit – viską žinoju, po kuriuo medžiu kas, kada padėta – atmintį turėjau labai gerą. Sekėsi gerai ir buvo taip įdomu – nepaprastai. Tai – namuose viena biblioteka – pušynėlyje kita. Pradžią meilės knygai ir mano darbų su ja užuomazga⁴⁴. Šie žodžiai tarsi pagrindžia tolimesnę M. Šlapelienės kultūrinės veiklos kryptį. Ji 1906 m. kartu su savo vyru dr. Jurgiu Šlapeliu įsteigė Vilniuje lietuvišką knygyną, kuris veikė iki 1949 m. ir buvo labai svarbus lietuvių kultūriniame gyvenime.

⁴⁴ ŠLAPELIENĖ, M. *Atsiminimai* [rankraštis]. VUB RS, f. 119–355, lap. 7–10.

Motiejus Čepas, teisininkas, Lietuvos atgimimo XIX a. pab. – XX a. pr. dalyvis, „Varpo“ bendradarbis, pasirašydavęs Greitakojo slapyvardžiu, yra parašęs atsiminimus „Molio Motiejaus užrašai“⁴⁵. M. Čepo atsiminimų, rašytų 1942–1959 m., rankraščius išsaugojo ir bibliotekos rankraštynei perdavė jo anūkė Danutė Andriušytė-Butrimienė. Juose yra ne kartą užsimenama apie G. Petkevičaitę-Bitę. Pas Bitės tėvą M. Čepas kartą su draugais yra sutikęs Naujuosius metus. M. Čepas, išsikalbėjęs su Bite, išsiaiškino, kad juodu abu buvo įkliuvę Liepojos žandarų rotmistrui, Molio Motiejus pasipasakojo Bitei už ką jis buvęs suimtas, vežamas ir kaip išleistas, o Bitė pasakojo apie save, džiaugdamasi pavykusi proklamacijų ir lietuviškos spaudos platinimu. *Laikrodžiui mušant 12 valandą nakties nuskambėjęs [Bitės] lietuviškas tostas „Tegyvuoja Lietuva!“ Jau vien šis tostas susirinkusiems Petkevičių namuose Naujųjų švęsti bajorams padarė didelį įspūdį.* M. Čepas apie Bitę rašė taip: *Į ateitį ji žiūrėjo optimistiškai. Tikėjo, – lietuviai laimės. Reikia tik kovot, kovot kultūringomis priemonėmis, skelbti, aiškinti, kaip kas buvo, kaip yra ir kaip kas turi būti. Skleist šviesą žmonėse, lavint gabesnę jaunimą. Steigt dainų ratelius, vaidint nors daržinėse, kur kas galima, kad ir slapta*⁴⁶. Matome, kad Bitė buvo tas žmogus, kuris siekė sukelti žmonių širdyse mokslo ir geresnio gyvenimo troškimą.

Tik labai artimiems žmonėms Bitė galėjo laiškuose pasiguosti savo prasta sveikata ir užgriuvusiais jai vienai nepakeliamais materialiniais sunkumais. Žmonės stengėsi būti jai atidūs: kas galėjo, padėjo Bitei tvarkyti buitį, ūkį. Rankraštyne saugomas F. Bortkevičienės 1924 m. laiškas-kreipimasis į Lietuvos inteligentus dėl lėšų rinkimo G. Petkevičaitėi gydyti⁴⁷, knygnešio A. Bataičio

⁴⁵ ČEPAS, M. *Molio Motiejaus užrašai*. Vilnius, 2007. 511 [1] p. ISBN 978–9955–488–22–4.

⁴⁶ ČEPAS, M. *Molio Motiejaus užrašai* [rankraštis]. S. a. VUB RS, f. 72–1963.

⁴⁷ VUB RS, f. 1, f. 487.

raštas Lietuvos vyriausybei, kuriame minima G. Petkevičaitės parama slaptam šviečiamajam darbui⁴⁸. Rankraštyne taip pat saugomas Benedikto Karpio iš Joniškėlio 1921 m. Steigiamajam Seimui rašytas prašymas, kuriame prašoma leisti jam atlyginti moralinę skolą gydytojui Jonui Leonui Petkevičiui, gydžiusiam net penkias Karpių šeimos kartas. Matydamas, kaip sunkiai gyvena G. Petkevičaitė, B. Karpis norėjo perduoti jos nuosavybėn vieną iš jam priklausančių – Karpiškių dvarą, kurio kapinėse palaidotas G. Petkevičaitės tėvas. *Prašau Steigiamojo Seimo leisti tą mano moralę priedermę išpildyti su ta išlyga, kad Petkevičaitėi būtų duodama teisė jos nuosavybei pavesto dvaro dalį parduoti vietos gyventojams, nes šiandien vien tuo keliu turiu galimybę ją nuo vargo ir per daug sunkaus jos amžiui darbo apsaugoti, o gal kiek ir palengvinti kelio prie literatūros darbo, kurio ji labai ilgiasi*⁴⁹. Ar šis dokumentas pasiekė Steigiamąjį Seimą ir koks jo likimas, man nėra žinoma. 1933 m. sausio 2 d. G. Petkevičaitės laiške J. Juškytei rašoma: *Apie Karpiškį buvau visai užmiršusi, jei Tu man jų nebūtum priminusi. Kam jie man?*⁵⁰

Rankraštyne saugomame pedagogo, psichologo VU prof. Alfonso Gučo asmens archyve yra sąsiuvinis su užrašu „Pastabos“, kuriame – atsiminimai apie 1936 m. spalio 7 d. aplankytą rašytoją G. Petkevičaitę, *kurios asmuo prieš mane visados buvo kaip tauraus, nuoširdaus, nežinančio klastos ir veidmainiavimo žmogaus pavyzdys*⁵¹. Tuomet rašytoja guodėsi, kad mažai bendraujanti su jaunimu, nors jaunimas ją labai dominąs. Pasakojo apie dvasininkus, apie gabų gimnazijos mokinį Rankelę, įstojusį į seminariją, tapusį kunigu ir už tai, kad iš neturtingų žmonių už krikštą, jungtuves ar kitus patarnavimus neimąs pinigų, esąs šmeižiamas ir smerkiamas,

⁴⁸ VUB RS, f. 1, f. 780.

⁴⁹ *Prašymas Steigiamajam Seimui* [rankraštis]. Joniškėlis, 1921. VUB RS, f. 8–422, lap. 1–2.

⁵⁰ PETKEVIČAITĖ, G. *Laiškas J. Juškytei* [rankraštis]. 1933. VUB RS, f. 1, e. 290, lap. 25.

⁵¹ GUČAS, A. *Pastabos* [rankraštis]. S. a. VUB RS, f. 142–629, lap. 2.

„Žiburėlio“ istoriją, kaip gabiam jaunimui remti rinkdavo lėšas, kad kartais lėšas sudarydavo iš aukų ir loterijų pelno, apie tai, kaip Bitė lošdavo kortomis su sąlyga, kad tas, kuris išloš, pusę išloštų pinigų turės paaukoti „Žiburėliui“, apie 1907 m. Moterų suvažiavimą Kaune, apie pirmininkavimą jame, apie Steigiamąjį Seimą, kurio pirmajam posėdžiui, kaip vyriausia amžiumi, ji pirmininkavo, apie moterims skirtą „Lietuvos Ūkininko“ priedą „Žibutę“, apie tai, kad buvo net prenumeratorių grasinama, kad jie atsisakysią prenumeruoti „Lietuvos Ūkininką“, jeigu dar būsianti leidžiama „Žibutė“, apie darbą gimnazijoje, apie savo norą dirbti su „Žiburėliu“ ir ortopedine draugija, nes, pati skaudžiai patyrusi ortopedinės pagalbos stoką Lietuvoje, giliai atjaučia ir kitus.

Ikonografinės medžiagos apie G. Petkevičaitę-Bitę mūsų rankraštyne beveik nėra. J. Juškytės atsiminimuose „Kelionė į V. Kudirką“ yra jau matyta viena kelionės nuotrauka, daryta P. Višinskio, pati Bitė J. Tumui yra nusiuntusi nuotrauką, kurioje ji su savo augintiniais Puziniškyje. VU prof. akademiko Petro Šalčiaus asmens fonde yra jo žmonai rašytojai Antaninai Gustaitytei-Šalčiuvienei priklausiusi nuotrauka, kurioje – rašytoja G. Petkevičaitė 75-erių metų jubiliejaus iškilmėse.

Rankraštyne saugoma ir tyrinėjimų medžiaga. Doc. J. Tumas į vieną rinkinį yra sudėjęs Lietuvos universiteto Humanitarinių mokslų fakulteto Literatūros skyriaus studentų 1923–1926 m. rašto darbus apie Maironį, Valančių, J. Biliūną ir kitus. Tarp jų yra studentės A. Šaltenytės darbas „Demokratinės idėjos G. Petkevičaitės raštuose“⁵². Saugoma Juozo Jasaičio daktaro disertacija „Gabrielė Petkevičaitė Bitė“, apginta Vilniaus universitete 1969 m.⁵³, šeši Vilniaus universiteto Filologijos fakulteto studentų diplominiai darbai: Irenos Jankauskaitės „Žemaitės ir Petkevičaitės literatūri-

⁵² VUB RS, f. 1, f. 297.

⁵³ VUB RS, f. 76–1120.

nis bendradarbiavimas“⁵⁴, Kazio Lapėno „G. Petkevičaitės-Bitės apsakymai“⁵⁵, Stefaniijos Kabelytės „G. Petkevičaitės-Bitės romanas „Ad Astra““⁵⁶, V. Mažutaičio „Gabrielės Petkevičaitės-Bitės literatūrinė kritika“⁵⁷, V. Šuklevičiaus „Gabrielės Petkevičaitės-Bitės „Karo meto dienoraštis““⁵⁸, B. Jovaišaitės-Keblienės „Gabrielė Petkevičaitė-Bitė – literatūros kritikė““⁵⁹. Darbai parašyti ir apginti 1950–1972 metais, vadovaujant prof. Vincui Mykolaičiui-Putinui, Vandai Zaborskaitei, Meilei Lukšienei ir Juozui Jasaičiui.

Kaip minėta, beveik visi Vilniaus universiteto bibliotekoje saugomi G. Petkevičaitės raštai ir epistolinis palikimas yra publikuoti. Nežiūrint to, ir šiandien Bitė, šviesi ir kilni asmenybė, žavi savo dvasia, tvirtybe, žodžio galia, sulaukia tyrinėtojų. Jie tiria G. Petkevičaitės gyventą laikmetį, lietuviškos spaudos draudimo metus, vėl atranda ir naujai vertina G. Petkevičaitės rankraštinį palikimą. Bibliotekos pareiga išsaugoti ir paskleisti šį unikalų dokumentinį palikimą, lietuvių gyvasties ir tautos prisikėlimo pavyzdį, kaip tyrinėjimų objektą, kaip eksponatus, kaip lietuvių kultūros istorijos paminklą.

⁵⁴ VUB RS, f. 85–L1 98.

⁵⁵ VUB RS, f. 85–L1 146.

⁵⁶ VUB RS, f. 85–L1 107.

⁵⁷ VUB RS, f. 85–L1 165.

⁵⁸ VUB RS, f. 85–L1 13.

⁵⁹ VUB RS, f. 85–L1 101.

Gabrielė Petkevičaitė-Bitė Puziniškyje su savo augintiniais. 1923 m.
VUB RS, e. 349-1.

1940-II-15 d.

Brangiųjų! Jį mano šita
galva sulauki tos didelės šviesos,
Tas, kad Lietuva laisvą ir
džiaugiasi savo sostine, nuo
kurios metus metais buvo at-
skirta. — Šalčiai spausdė spa-
dria siemet mūsų žemei,
bet akyse šveician, prisimi-
nus, kad Vilnius jau mūsų!
Tikrai mūsų!

Jaunimas, lyg užmiršęs
tas, tik svajoją apie Vilnius ir
visi ruošiasi jį laukti. ^{Mano}
aujinėtinys, Antanas Karperavičius,
kuriu prieš karą laigė Vilniuje 4 kl.
klasė, o dabar jau mokytojaus ją gin.

Trokal, Vėlavos, Lietuva, 1940 m.

našiję, nusiūreję,
ir brūkšnių dalyg
be šio žemės, mūsų
paskubo mūsų
neciams...
Aš tik svajon, kad
sulaukus vasaros irgi
par Vilnius pamatysiu
jaukina šimtos šimtos
S.P.

LIETUVA

ATVIRUKAS

Gabriėlė
Petkevičaitės-Bitės. 1940

Leidžiamai

Poniai M. Šlapelienei

Vilnius

Damirynonų 13

MANUSCRIPT HERITAGE OF
GABRIELĖ PETKEVIČAITĖ-BITĖ
AT THE MANUSCRIPT DEPARTMENT
OF VILNIUS UNIVERSITY LIBRARY

NIJOLĖ ŠULGIENĖ

ABSTRACT

G. Petkevičaitė-Bitė, a noblewoman, writer, pedagogue, culture and public figure, was among those who fostered Lithuanian national and cultural activities at the end of the 19th century and the beginning of the 20th century. Her manuscript heritage can be found in various collections of documents in Lithuania. Vilnius University Library holdings contain quite a number of G. Petkevičaitė's documentary heritage items: early publicistic writings; a collection of short stories „Krislai“ (Motes); plays written together with Žemaitė: „Velnius Spąstuose“ (The Devil in a Trap), „Kova“ (The Struggle), „Parduota laimė“ (The Sold Happiness), „Litvomanai“; the second part of the memoirs „Karo meto dienynas“ (The Wartime Diary); reminiscences about L. Ivinskis; autobiography. There is also numerous and broad correspondence reflecting her relations with writers, culture and science figures. Among them – three still not published G. Petkevičaitė's postcards to M. Piaseckaitė-Šlapelienė. There are also reminiscences of people who had known or visited G. Petkevičaitė, such as J. Juškytė, M. Čepas, M. Piaseckaitė-Šlapelienė; B. Karpis' appeal to the Constituent Assembly (Seimas); correspondence, epistolary heritage of public figures with whom she had communicated; investigation material about G. Petkevičaitė:

J. Jasaitis' doctoral dissertation, diploma papers of students of Vilnius University Faculty of Philology; iconography.

Nijolė Šulgienė
Vilniaus universiteto biblioteka
Rankraščių skyrius
Universiteto g. 3
LT-01122 Vilnius
El. paštas: nijole.sulgiene@mb.vu.lt

*Gabrielės Petkevičaitės-Bitės
rankraštinis palikimas ir jo kelias į
Lietuvos mokslų akademijos biblioteką*

ERIKA KULIEŠIENĖ

Nutarus dalyvauti konferencijoje, skirtoje G. Petkevičaitės-Bitės rankraštiniam palikimui, kilo pagunda peržiūrėti viską ir atrasti dar nepublikuotą, naują rankraštį, tačiau deja... G. Petkevičaitės-Bitės rankraštinis palikimas jau publikuotas G. Petkevičaitės-Bitės „Raštuose“¹. Todėl šio straipsnio tikslas – ištirti G. Petkevičaitės-Bitės rankraštinio palikimo kelią į Lietuvos mokslų akademijos bibliotekos Rankraščių skyrių (toliau – LMAB RS) bei atskleisti jo turinį. Kadangi G. Petkevičaitė-Bitė bendravo visuomeninėje-politinėje veikloje ir asmeniškai su daugeliu to meto Lietuvos šviesuolių, todėl būtina peržvelgti ir tų asmenų fondus, saugomus LMAB RS, kuriuose yra su rašytoja susiję dokumentai.

1941 m. sausio mėn. įkūrus Lietuvos mokslų akademiją ir pradėjus veikti jos bibliotekai, duris atvėrė ir šios bibliotekos Rankraščių skyrius. Įsteigtajai Mokslų akademijai buvo perduota žymaus Vilniaus advokato ir bibliofilo Tado Vrublevskio (1858.11.08–1925.07.03) biblioteka su joje garsėjančiais rankraščių rinkiniais². Po 1945 m. LMA Bibliotekos Rankraščių skyrių papildė iš Karaliaučiaus griuvusių akademikų P. Pakarklio ir J. Jurginio dėka išgelbėti Liudviko Rėzos, „Borussicos“ ir kiti rankraš-

¹ PETKEVIČAITĖ-BITĖ, Gabrielė. *Raštai*. Vilnius: Vaga, 1966–1968. 6 t.

² *Rankraščių fondai* = *Manuscripts collections* = *Фонды рукописных собраний*. Sudarė D. Labanauskienė. Vilnius: Lietuvos mokslų akademijos biblioteka, 1994. p. 6.

čių rinkiniai³. Ši svarbi Lietuvos istorijos šaltinių išsaugojimo misija buvo tęsiama toliau, kaupiami rankraščiai LMA Centrinei bibliotekai. Jai 1945–1950 m. vadovavo Juozas Jurginis. 1947 m. straipsnyje „Mirusios rašytojos archyvas“⁴ jis taip aprašė ekspediciją į Panevėžį, į Gabrielės Petkevičaitės-Bitės namus: *Retas kuris rašytojas, gyvas būdamas, savo archyvą tvarko. Netvarkė jo ir Gabrielė Petkevičaitė-Bitė. Tačiau ji, kaip patyrusi visuomenės veikėja, suprato asmeninių archyvų reikšmę ir didžiąją dalį savo rankraščių, laiškų, prašymų, jai ir jos rašytų, dar prieš mirtį atidavė Vytauto Didžiojo Universitetui Kaune. Šis dalykas mūsų literatūros tyrinėtojams buvo žinomas ir todėl 1943 m. balandžio 14 dieną Bitei mirus, esant vokiškiems okupantams Lietuvoje, jos palikimu niekas nesiėmė. Po okupacijos, LTSR Mokslų Akademijai pradėjus iš naujo savo darbą, jos bendradarbių tarpe kilo sumanymas nuvažiuoti į Panevėžį, kur rašytoja gyveno ir mirė, ir paieškoti bent šiokių ar tokių jos literatūrinės ar visuomeninės veiklos palaikų⁵.*

Lietuvos mokslų akademijos centrinės bibliotekos Rankraščių skyriaus 1941–1946 metų inventorinėje knygoje randame tokį įrašą: *Rankraštinis G. Petkevičaitės palikimas į LTSR Mokslų Akademijos biblioteką atgabentas iš Panevėžio 1946 m. kovo mėnesį*⁶. Jį parvežė drauge su knygomis LMA Bibliotekos bibliografas Juozas Mičiulis, kuris buvo specialiai tuo reikalu komandiruotas. Jis Panevėžyje mirusios rašytojos bute kovo mėn. 9 d. surašė perėmimo aktą, kurį be jo pasirašė Panevėžio valstybinės bibliotekos bendradarbis Bobaišis ir G. Petkevičaitės buto gyventoja Stasė Dievaitytė. G. Petkevičaitės biblioteka turėjo daugiau kaip 5.000 tomų, tačiau tuo metu į Akademijos biblioteką pateko tik jos parankinių knygų rinkinys, iš viso apie 70 tomų. <...> *Rankraščių rinkinėlis taip pat*

³ *Rankraščių fondai*, išnaša 2.

⁴ JURGINIS, J. Mirusios rašytojos archyvas. *Literatūra ir menas*, 1947, nr. 21, p. 3.

⁵ JURGINIS, išnaša 4.

⁶ LMAB RS, VIII inventorinė knyga, p. 178–179.

*labai kuklus <...>*⁷. Anot Juozo Mičiulio, dalį knygų ir rankraščių galėjo paslėpti mirusios rašytojos ilgametė šeimininkė, su kuria jam nepavyko susisiekti, nes tuomet ji buvo saugumo organų sulaikyta. Dabar galime tik įsivaizduoti, koku sudėtingu istorijos laikotarpiu vyko rankraščių komplektavimo darbai.

1946–1959 m. Gaunamųjų rankraščių registracijos knygoje Lietuvos mokslų akademijos centrinės bibliotekos Rankraščių skyriaus vedėjas Vladas Abramavičius įrašė: *1946.III.30 d. Trys ryšuliai. Viso apie 3.000 lapų Iš Petkevičaitės buto, perdavė Bibl. darbuotojas Vrubliauskas*⁸. Turinio apibūdinimo grafoje: *Petkevičaitės [Bitės] rankraštinis palikimas. Autorės kūrinų juodraštiniai tekstai spausdinti ir nespausdinti dalykai, laiškai, kitų autorių rankraščiai ir t.t.*⁹ Matyt, vėliau, aprašius gautą medžiagą, pieštuku pastabose įrašyta: *139 i. v. 6.600 lp.*¹⁰.

Šio rinkinio tvarkymas pradėtas 1946 m. balandžio mėn. 16 d. Remiantis G. Petkevičaitės biografijos duomenimis, rankraštinė medžiaga buvo suskirstyta į šias grupes:

1. G. Petkevičaitės asmeniniai aktai.
2. Kitų autorių tekstai.
3. Petkevičių šeimos archyvo likučiai.
4. Puziniškių dvaro reikalai.
5. Varia.

*Visas rinkinys apimą 139 inventorinius vienetus sudėtas į 5 standartinio dydžio aplankus <...> Apskritai, nors rankraštynas ir negausus, vis dėlto turinio atžvilgiu jis užima tinkamą vietą lietuvių kultūros ir literatūros istorijos šaltinių tarpe. Laiko atžvilgiu seniausias rankraštis siekia 1838 metus, iki 1942 m.*¹¹ G. Petkevičaitės

⁷ LMAB RS, išnaša 6.

⁸ LMAB RS, f. 75–391, lap. 1.

⁹ LMAB RS, f. 75–391, lap. 2.

¹⁰ LMAB RS, išnaša 9.

¹¹ LMAB RS, išnaša 6.

fondą inventorizavimui ruošė Jonas Miničius, į inventorinę knygą įrašė bei atitinkamas rodykles sudarė Antanas Dūda, kaip Rankraščių skyriaus vedėjas pasirašė Vladas Abramavičius.

Laikinai Rankraščių skyriuje dirbęs Antanas Dūda 1947 m. inventorinėje knygoje įrašė, esą tik tiek teišliko G. Petkevičaitės-Bitės archyvo, nuo savęs pridurdamas, kad <...> *matomai nebuvo prižiūrimas ir dėl to sunyko*¹². Viena G. Petkevičaitės-Bitės laiške, esančiame Vaclovo Biržiškos fonde (F163), rašytoja apgailestauja V. Biržiškai, kad <...> *Mano knygynas, deja, ir karo metu labai nukentėjo ir dėl mano bastymos netarpsta*¹³. Iš Panevėžio ji į Kauno VDU biblioteką rašė, kad <...> *Laiškų į Jūsų muziejų neduodu, nes per daug šių dienų garsenybių užgauna. Šiaip gaila, jei žūtų* <...>¹⁴. Taigi, ji suprato asmenų archyvų, kaip svarbių Lietuvos istorijos šaltinių, reikšmę. G. Petkevičaitė-Bitė, kaip ir daugelis kitų rašytojų, visuomenės bei politikos veikėjų, pati rūpinosi, kad jos knygos ir rankraščiai būtų perduoti į Kauno VDU biblioteką. Apie tai galime spręsti ir iš 1935 m. jos laiško Vaclovui Biržiškai dėl savo bibliotekos ir jos katalogo¹⁵.

Vlado Abramavičiaus parašytoje G. Petkevičaitės fondo apžvalgoje¹⁶ suintrigavo paskutinė pastraipa, kad 1947 m. G. Petkevičaitės-Bitės rankraščių fondas *Centr. Bibliotekos vadovybės parėdymu* perduotas Lietuvių literatūros institutui. Peržvelgus Lietuvos mokslų akademijos bibliotekos archyvą¹⁷ 1947 m. priėmimo-perdavimo aktus, randamas dokumentas, kuriame LTSR Mokslų akademijos Lietuvių literatūros instituto direktorius prof. Kostas Korsakas 1947 m. balandžio 28 d. raštu kreipėsi į LTSR Mokslų akademijos

¹² LMAB RS, išnaša 6.

¹³ LMAB RS, f. 163–497, lap. 1.

¹⁴ LMAB RS, f. 163–497, lap. 2.

¹⁵ LMAB RS, f. 190–19.

¹⁶ LMAB RS, f. 190–51.

¹⁷ LMAB RS, f. 75.

bibliotekos direktorių Juozą Jurginį (1945–1950 m.), prašydamas <...> *perduoti Lietuvių Literatūros Instituto Rankraštynei Jūsų žinioje esančią lietuvių literatūros istoriją liečiančią archyvinę medžiagą (K. Donelaičio, Bitės, Kapsuko ir kt. rankraščius)*¹⁸. Šią medžiagą perimti pavedama O. Miciūtei. Ant dokumento direktoriaus Juozo Jurginio ranka užrašyta rezoliucija *Drg. Abramavičiui Vykdyti*¹⁹. Taip šie rankraščiai buvo perduoti Lietuvių kalbos ir literatūros instituto bibliotekai ir ten saugomi iki šiol. Patikrinus *de visu*, matome, kad išliko senoji raidinė signatūra GP (Gabrielė Petkevičaitė), tik priekyje rašoma F30 (CB). Raidės nurodo, kad rankraščiai buvo gauti iš LMA Centrinės bibliotekos. Šis rašytojos palikimas atsispindi G. Petkevičaitės-Bitės „Raštuose“²⁰ bei Juozo Jasaičio sudarytose knygos²¹ kaip Lietuvių kalbos ir literatūros instituto bibliotekos rankraščių rinkinio (LKLIR F30) dokumentai.

Vladas Abramavičius 1963 m. parengė katalogą „Rankraščių rinkiniai“²², kuriame detaliai apžvelgė visus didesnius LMA Centrinės bibliotekos Rankraščių skyriaus rinkinius. Tačiau apie G. Petkevičaitės-Bitės fondą galima perskaityti vos kelis žodžius skyrelyje „Kiti rankraščių rinkiniai“, poskyryje „Į apžvalgą neįtrauktų smulkesnių fondų kai kurie rankraščiai“²³. Todėl reikėjo patyrinti, iš kur ir kokie rankraščiai dabar yra saugomi LMAB RS G. Petkevičaitės-Bitės fonde (F190).

¹⁸ LMAB RS, f. 75–348, lap. 2.

¹⁹ LMAB RS, išnaša 18.

²⁰ PETKEVIČAITĖ-BITĖ, išnaša 1.

²¹ JASAITIS, Juozas. *Gabrielė Petkevičaitė-Bitė*. Vilnius: Vaga, 1972. 303, [1] p.; PETKEVIČAITĖ-BITĖ, G. *Iš gyvenimo verpetų*: apsakymai, kritika, publicistika, karo metų dienoraštis, atsiminimai. Sudarė Juozas Jasaitis. Kaunas: Šviesa, 1990. 326 [1] p. ISBN 5-430-00776-5.

²² *Rankraščių rinkiniai*=*Собрание рукописей*: Lietuvos TSR mokslų akademijos Centrinės bibliotekos XI–XX amžių rankraščių fondų trumpa apžvalga. Sudarė V. Abramavičius. Vilnius: Lietuvos TSR mokslų akademija. Centrinė biblioteka, 1963. 289, [3] p. ISBN 9986-498-04-X.

²³ *Rankraščių rinkiniai*, išnaša 22, p. 211.

Danutės Labanauskienės 1994 m. sudaryto LMAB RS fondų katalogo „Asmenų fondai ir kolekcijos“ pratarinėje sudomino sakiny, kuris lyg Ariadnės siūlas nuvedė toliau: <...> 1950 m. buvo atvežti Kauno VDU bibliotekos rankraščiai: sutvarkytieji atiteko Vilniaus universitetui, netvarkyti – Lietuvos Mokslų Akademijos bibliotekai²⁴. Kataloge įregistruota <...> Petkevičaitė Gabrielė F190, 50 vien. 1909–1935 m. <...>²⁵.

Lietuvos mokslų akademijos centrinėje bibliotekoje net sudėtingomis pokario sąlygomis buvo kruopščiai registruojami visi gaunamieji rankraščiai. Peržvelgus 1946–1959 m. gaunamųjų rankraščių registracijos knygą, randame įrašą: 1950.XI.30 720 ap-lankų apie 300.000 lapų Iš Kauno buv. u-to bibliotekos rankrašty-no netvarkyti rankraščiai pagal sąrašą (sutvarkyti buvo perduoti į Vilniaus Universiteto biblioteką)²⁶. Rankraščių apibūdinimo grafoje įrašyta: <...> be to visa eilė atskirų asmenų personalija k. a. Jablonskio, Liudo Giros, Galaunės, Grigaičio, Giedraičio ir kt.²⁷. Pastabose įrašas pieštuku: Bus daug asmenų fondų²⁸. Mokslų akademijos centrinės bibliotekos 1950 m. rankraščių priėmimo byloje įrištas minėtasis Kauno valst. Universiteto Bibliotekos neinventorintų rankr. fondų, perduotų Liet. TSR Mokslų Akademijai, sąrašas²⁹. Sąrašo 72-je pozicijoje įrašyta: Petkevičiūtė Gabr. Arch. Medž. 1 ryšulys³⁰. Šį 1950 m. balandžio 15 d. priėmimo-perdavimo aktą pasirašė Vladas Abramavičius ir Jonas Šiožinyš. Tokiu būdu Lietuvos mokslų akademijos centrinėje bibliotekoje buvo atkurtas Gabrielės Petkevičaitės-Bitės fondas. Vėliau jam buvo suteikta skaitmeninė signatūra F190, kai apie 1962 m. pagal griežtą Lietuvos archyvų valdybos potvarkį

²⁴ Rankraščių fondai, išnaša 2.

²⁵ Rankraščių fondai, išnaša 2, p. 31.

²⁶ LMAB RS, f. 75–391, lap. 14.

²⁷ LMAB RS, išnaša 26.

²⁸ LMAB RS, išnaša 26, lap. 15.

²⁹ LMAB RS, f. 75–350, lap. 2–5.

³⁰ LMAB RS, išnaša 29.

raidinės rankraščių signatūros buvo pakeistos skaičiais, sunumeravus visus fondus.

Todėl apžvelkime G. Petkevičaitės-Bitės dokumentus, šiuo metu saugomus jos fonde (F190). Šiame rinkinyje aprašyta 50 saugojimo vienetų. Vėliau pridėtas F190–51 – tai LMAB RS vedėjo V. Abramavičiaus parašyta 1946 m. gautų bei 1947 m. perduotų į Lietuvių literatūros institutą G. Petkevičaitės-Bitės rankraščių apžvalga. Patikrinus *de visu*, pastebėtas vienetų numeracijos netikslumas: praleistas 27 ir 47 inventorinis numeris. Pagal turinį fondas susistemintas į šias grupes:

1. Publicistiniai straipsniai.
2. Visuomeninės veiklos dokumentai.
3. Atsiminimai.
4. Vertimai.
5. Korespondencija.
6. Kūryba.
7. Etnografinė medžiaga.
8. Literatūros kritika.
9. Išrašai iš įvairių autorių.

Iš G. Petkevičaitės-Bitės publicistinių straipsnių į „Lietuvos žinias“ bei „Lietuvos ūkininką“ paminėtini 1925 m. rašytojos „Padėka aboliucionistų draugijai“³¹ už jos išrinkimą garbės nare, 1927 m. feljetonas „Mūsų valdininkai“³², „Taupumas ir mados“³³, 1929 m. „Šviesa ir darbumas“³⁴ – straipsnis apie mokytoją S. Juzėną, 1924 m. „Žiburėlio“ atsiradimo tikra istorija“³⁵, kur rašytoja paneigia spaudoje pasirodžiusias klaidingas draugijos įkūrimo ir autorystės versijas. Po šiais publicistiniais straipsniais ji pasirašė:

³¹ LMAB RS, f. 190–21.

³² LMAB RS, f. 190–30.

³³ LMAB RS, f. 190–31.

³⁴ LMAB RS, f. 190–32.

³⁵ LMAB RS, f. 190–33.

G. P., *Sodietė-feministė, Ten buvęs.*

Nemažą rankraščių grupę sudaro G. Petkevičaitės-Bitės visuomeninę veiklą atspindintys dokumentai. Juose – kalbų, sakytų įvairiomis progomis, juodraščiai bei įspūdžiai iš daugelio Lietuvos, Rusijos bei tarptautinių moterų forumų, kvietimai į renginius. Dokumente „Padėkime kuo galėdami“³⁶ ji ragina prisidėti prie Moterų ūkio komiteto. 1924 m. straipsnyje „Kokiose sąlygose? Ar tarnai gauna <...>“³⁷ atsispindi G. Petkevičaitės-Bitės įspūdžiai iš Tarptautinio moterų kongreso Ženevoje. 1928 m. parašytas Bitės straipsnis „Teisės ir pareigos“³⁸ apie politinės moterų draugijos įkūrimą Kaune 1907 m. ir jos tikslus. G. Petkevičaitė-Bitė skatino visuomeninį moterų aktyvumą, demokratines moterų judėjimo tendencijas. Atkūrus Nepriklausomą Lietuvos valstybę, rašytoja dalyvavo Steigiamojo Seimo rinkimuose 1920 m., buvo išrinkta į jį socialistų liaudininkų demokratų sąrašė. Kaip vyriausia Steigiamojo Seimo narė, G. Petkevičaitė pirmininkavo pirmajam posėdžiui. Šiame G. Petkevičaitės-Bitės fonde saugomas kalbos, sakytos atidarant Steigiamąjį Seimą, autografas: *Laiminga esu, kad likimas suteikė man tą didelę garbę atidaryti šiandien mūsų nepriklausomos tėvynės Steigiamojo Seimo darbus ir šalies šeimininko vardu pasveikinti visus čia susirinkusius <...>*³⁹. Fonde išsaugoti ir G. Petkevičaitės-Bitės, kaip Steigiamojo Seimo narės, 1920 m. gegužės 14–15 d. kvietimai į iškilmes⁴⁰, skirtas pagerbti Steigiamąjį Seimą – juos pasirašė URM Politinio departamento direktorius B. Balutis, Steigiamojo Seimo Šventei rengti komisija. Paminėtinas 1920 m. Bitės, kaip socialistų liaudininkų partijos narės, pakvietimas į tarptautinį socialistų kongresą Ženevoje⁴¹.

³⁶ LMAB RS, f. 190–11, lap. 1.

³⁷ LMAB RS, f. 190–40, lap. 1.

³⁸ LMAB RS, f. 190–41, lap. 1.

³⁹ LMAB RS, f. 190–37, lap. 1.

⁴⁰ LMAB RS, f. 190–22.

⁴¹ LMAB RS, f. 190–39.

Nedidelį korespondencijos pluoštelį sudaro 1909–1935 m. G. Petkevičaitės-Bitės laišakai Jonui Vileišiui, Vaclovui Biržiškai ir Felicijai Bortkevičienei. 1909 m. kovo 14 d. laiškelyje tuometiniam „Vilniaus žinių“ redaktoriui Jonui Vileišiui G. Petkevičaitė atsiprašo už ankstesniame laiške išsakytą kritiką redakcijai dėl netikšios organizacijos bei „dešinėjimo“. Tačiau ir čia išryškėja stiprus jos charakteris, kurį pati pripažįsta: <...> *esu iš tų žmonių, kurs visuomenės darbuose daug nuo savęs ir nuo kitų reikalauja ir kurs nemoka tarnauti kitoms idėjoms, kaip toms, kur už šventas laiko. Jei klystu, tai darau tas klaidas iš gilaus persitikinimo <...>*⁴². Iš Puziniškio siųstame 1918 m. rugsėjo 26 d. atvirlaiškyje F. Bortkevičienei, atstovaujančiai Lietuvos Tarybai, G. Petkevičaitė pasakoja, kad Rozalimo miestelyje ligoniui gyventi galima, nes šalia pušynas, ir praneša: <...> *Aš pati buvau ten pabėgusi pernai ir jau mačiau žmones-inteligentus beveik badaujančius... Kas žemės neturi, su prasimaitimu ten sunku ir uždarbio nėra*⁴³. Vertinga, kad atvirlaiškio reverse yra fonuotauka, kurioje užfiksuota G. Petkevičaitė prie savo gyvenamojo namo Puziniškyje. Iš Panevėžio 1935 m. balandžio 14 d. siųstame laiškelyje Kauno universiteto bibliotekos direktoriui prof. Vaclovui Biržiškai⁴⁴ Gabrielė dėkoja, kad jis sutiko priglausti atsiųstas 4 knygų dėžes. Rašytoja mini savo knygų katalogą, kurį atsiųs atskirai <...> *kaip reikalų raštą*⁴⁵. Ji apgailestauja, kad knygos nesutvarkytos, tačiau kaip galėdama ji pati surašiusi knygas pagal dėžes bei <...> *Senas, Vilniuje spaustas pabrėžiau raudonu paišuku savo kataloge, kitų šalių senas – mėlynu*⁴⁶. Šie laišakai publikuoti G. Petkevičaitės-Bitės „Raštuose“⁴⁷.

⁴² LMAB RS, f. 190–18.

⁴³ LMAB RS, f. 190–20, lap. 1.

⁴⁴ LMAB RS, f. 190–19, lap. 1.

⁴⁵ LMAB RS, išnaša 44.

⁴⁶ LMAB RS, išnaša 44.

⁴⁷ PETKEVIČAITĖ-BITĖ, Gabrielė. *Raštai*: Laiškai. Vilnius, 1967, t. 6, p. 112, 130, 439.

Nedidelį kūrybos pluoštelį sudaro įvairių kūrinių fragmentai: 1923 m. parašyto literatūrinio vaizdelio „Premija“⁴⁸ juodraštis (pasi-rašė *Kailis*), literatūrinio kūrinio „Prabudimas“⁴⁹, didesnio kūrinėlio „<...> Rodosi, ne tik Juodyšiaus veidas, bet <...>“⁵⁰ fragmentai. Paminėtini G. Petkevičaitės-Bitės paskaitų Panevėžio gimnazijos moki-niams juodraščiai: 1921 m. gruodžio 17 d. vakare, skirtame Žemaitės atminimui „Žemaitės būdo bruožai ir pasauliožiūra“⁵¹, „Spaudos su-kaktuvėms besitartinant“⁵², 1920 m. vasario 14 d. „Besiruošiant tautos nepriklausomybės šventę švęsti“⁵³. Ko gero reikšmingiausias fondo dokumentas yra „1917 metai sausio 1 d. <...>“⁵⁴ – tai Pirmojo pasau-linio karo ir kaizerinės vokiečių okupacijos vaizdai Lietuvoje, atspin-dėti G. Petkevičaitės-Bitės dienoraštyje, kurį ji pradėjo rašyti 1914 m. LMA Bibliotekoje (F190) saugoma dienoraščių dalis apima 1917–1919 metus. Kūrinio epilogas parašytas 1926 metais, o paskutinis įrašas da-tuojamas net 1928 m. kovo 10 d.: *1914 metais pradėjau savo dienoraštį karštai tikėdama kilniais šūkiais, skleidžiamais ir vykdomais geriausių žmonių. Baigiu <...> nesiliaudama į tų šūkinių kilnumą tikėjusi <...> Tik įsitikinau, kad nuo jų skiria mus dar gili praraja, begalinio žmonių vargo, ašarų, kraujo alkana <...>*⁵⁵. Pagal šį rankraštį E. Vaičekausko leidykla 2008 m. išleido pilną trečiąją „Karo meto dienoraščio“ tomą⁵⁶.

LMAB RS saugomame G. Petkevičaitės-Bitės rinkinyje į atskirą grupę galima išskirti jos atsiminimus. Paminėtinas 1922 m. kūrinys „Atminimai G. Petkevičaitės“⁵⁷ – autobiografinis vaikystės

⁴⁸ LMAB RS, f. 190–23.

⁴⁹ LMAB RS, f. 190–25.

⁵⁰ LMAB RS, f. 190–26.

⁵¹ LMAB RS, f. 190–35.

⁵² LMAB RS, f. 190–29.

⁵³ LMAB RS, f. 190–36.

⁵⁴ LMAB RS, f. 190–50.

⁵⁵ LMAB RS, išnaša 54, lap. 254.

⁵⁶ PETKEVIČAITĖ-BITĖ, G. *Karo meto dienoraštis*. Panevėžys: E. Vaičekausko knygyno leidykla, 2008. T. 3. 431 [1] p. ISBN 978-9955-758-07-5.

⁵⁷ LMAB RS, f. 190–12.

prisiminimų fragmentas, 1928 m. atsiminimai „Dvi kelionės“⁵⁸, kur ji nuotaikingai pasakoja, kaip 1905 metais nelegaliai gabeno į tėviškę Didžiojo Vilniaus Seimo nutarimus, išspausdintus „Lietuvos ūkininke“. 1927 m. užfiksuoti rašytojos prisiminimai apie daktarą J. Aleksą „Mūsų gedulo knygai“⁵⁹.

G. Petkevičaitės-Bitės fonde saugomi ir literatūros kritikos darbų juodraščiai, tarp jų „Mintys apie romantizmo esmę“⁶⁰ bei „Mūsų Prometėjas“⁶¹.

Įvairių autorių straipsnių vertimai sudaro dar vieną rašytojos fondo (F190) dalį: 1925 m. A. Шахов „Гете и его время“⁶², 1929 m. „Tarptautinės moterų taikos ir laisvės lygos siūlomi auklėjimo dėsniai merginoms“⁶³, 1929 m. „Bernardo Šou pasikalbėjimai su studentais“⁶⁴ ir kt.

Į atskirą grupę galima išskirti G. Petkevičaitės-Bitės išrašus iš kitų autorių ar nurašytus kitų autorių originalius veikalus. Atskiras saugojimo vienetas yra sudarytas iš 1929 m. G. Petkevičaitės išrašų filosofijos ir visuomenės raidos klausimais iš E. Ožėškienės, T. Karlaillio (Thomas Carlyle) bei kitų autorių⁶⁵. Taip pat paminėtinas Bitės ranka perrašytas B. Kuodaičio veikalas „Nauji astronomijos pastebėjimai. Antra dalis. Mūsų pasaulis“⁶⁶.

Iš G. Petkevičaitės-Bitės rinktos etnografinės medžiagos fonde saugoma „Nauja pasaka“⁶⁷ – 1929 m. užrašyta panevėžiečių tarpe, paplitusi apie Upytę.

G. Petkevičaitė-Bitė bendravo su daugeliu to meto Lietuvos

⁵⁸ LMAB RS, f. 190–13.

⁵⁹ LMAB RS, f. 190–14.

⁶⁰ LMAB RS, f. 190–38.

⁶¹ LMAB RS, f. 190–48.

⁶² LMAB RS, f. 190–15.

⁶³ LMAB RS, f. 190–16.

⁶⁴ LMAB RS, f. 190–17.

⁶⁵ LMAB RS, f. 190–9.

⁶⁶ LMAB RS, f. 190–10.

⁶⁷ LMAB RS, f. 190–28.

šviesuolių, dalyvavusių su ja visuomeninėje politinėje veikloje. Jos rašyti laiškai saugomi LMAB RS asmenų rinkiniuose: Vaclovo Biržiškos, Didžiulių šeimos, Felicijos Bortkevičienės, Petro Avižonio, Jadvygos Juškytės, Augustino Janulaičio, Mato Grigonio, Andriaus Bulotos fonduose.

G. Petkevičaitė-Bitė, ruošdama publicistinį straipsnį „Lietuvos žinioms“ apie rašytojo Juozo Gurauskio satyras, kreipiasi pagalbos į bibliografą, Lietuvos universiteto bibliotekos direktorių profesorių Vaclovą Biržišką. Viename iš prof. V. Biržiškos fonde (F163) saugomų laiškų ji teiraujasi, *kelintais metais mirė Juozas Gurauskas, „Kalakutų“ autorius, satyrikas. Ir kaip vadinosi tas socialdemokratų laikraštis, kuriame ta apysakutė buvo. Turiu jo laiškelį, jo fotografiją. Savo žmonai buvo įsakęs po savo mirties man duoti paskaityti savo dienoraštį... Norėčiau dar „Lietuvai“ duoti vaizdelį „Praslinkusių dienų...“ Be tamstos prašomų žinių <...> per daug jau bus ore kabantis*⁶⁸.

Panevėžyje rašytoja bendravo su Didžiulių šeimos nariais. LMAB RS saugomame Didžiulių šeimos rankraščių fonde (F94) tarp asmeninio pobūdžio sveikinimų švenčių proga paminėtinas G. Petkevičaitės-Bitės 1925 m. sausio 2 d. sveikinimas su Naujais metais Liudvikai Didžiulienei ir jos šeimai, kuriame linki <...> *už vis brangesnio turto – sveikatos*⁶⁹. 1915 m. birželio 14 d. Vanda Didžiulytė laiškelyje savo motinai klausia patarimo, ar dar tą žiemą likti jai su mažamete dukrele, ar važiuoti į užsienį mokytis. Rašo, kad vieni draugai siūlo pas juos palikti ir važiuoti, kiti <...> *pavizd.: p. G.[abrielė Petkevičaitė] kartais sako kad mano pareiga but vis daug su mažyte; kartais kad palikt pas ją mažytę, ji gerai ją prižiūrėsiant*⁷⁰. Net tokiuose asmeniniuose santykiuose rašytoja motinos-moters pareigas iškelia aukščiau, nei visa kita.

⁶⁸ LMAB RS, f. 163–497, lap. 11.

⁶⁹ LMAB RS, f. 94–13/21, lap. 1.

⁷⁰ LMAB RS, f. 94–15/31, lap. 9.

Žurnalistės, „Lietuvos žinių“ leidėjos, aktyvios Lietuvos socialdemokratų partijos veikėjos, artimos G. Petkevičaitės-Bitės bendražygės Felicijos Bortkevičienės (1873–1945) fonde (F192) saugomas G. Petkevičaitės laiškas Sofijai Kymantaitei-Čiurlionienei, rašytas apie 1906–1907 metus, ruošiant išleisti knygą moterų klausimu. Rašytoja pripažįsta kolektyvinio darbo naudą, pataria, kad rašant straipsnius į bendrą leidinį, reikia vienai su kita tartis ir į pastabas atsižvelgti, o ne įsižeisti asmeniškai. *Bendras darbas turi mus suvienyti, o ne perskirti*⁷¹. G. Petkevičaitė-Bitė prašo nepykti dėl tiesaus jos būdo, ragina mokytis užsienyje socialinių mokslų: *<...> tų žinių stoka gadina Tamstos raštus. Jauna esi – pati rašei daug pajiegy turinti! Lavink jas, kad tėvynei didžiausią naudą atneštumei! <...> O pati numanai, kaip mums trūksta rimtų jėgų ir laisvų, galinčių vien visuomenės labui pasiaukoti*⁷². Felicijos Bortkevičienės fonde saugomas G. Petkevičaitės-Bitės apie 1906 m. rašytas Povilo Višinskio nekrologas. Rašytoja taip prisimena jų pirmąjį susitikimą: *Povilą Višinskį pažinau kokie 13 metų atgal. Atkeliavo dar nesuaugęs bernelis su kitu savo draugu. <...> Jaunikaičių kelionės tikslas buvo pažinti savo kraštą, ir sujieškoti „lietuvių“*⁷³. Jie apsistoję Puziniškiuose, kur *<...> atrado pastogę, po kuria jų kelionės tikslas buvo suprastas ir po kuria galėjo kaip reikiant pasilsėti*⁷⁴. Tada P. Višinskis ir supažindino rašytoją su pirmaisiais Žemaitės raštais, parodęs jai pirmąjį *<...> mūsų jau dabar visiems žinomos, rašytojos „Žemaitės“ <...>*⁷⁵ rankraštį. Taip prasidėjo dviejų žymių rašytojų draugystė ir bendradarbiavimas.

G. Petkevičaitė-Bitė 1927 m. laiške F. Bortkevičienei mini ją aplankiusius Joną Vileišį ir Jackų Sondeckį. Rašytoja beveik pik-

⁷¹ LMAB RS, f. 192–211, lap. 2.

⁷² LMAB RS, f. 192–211, lap. 2v.

⁷³ LMAB RS, f. 192–166, lap. 1.

⁷⁴ LMAB RS, išnaša 73.

⁷⁵ LMAB RS, išnaša 73, lap. 2.

tinasi, kad draugai pernelyg rūpinasi jos sunkia materialine padėtimi: <...> *Kacenelenbogenas apsilankė pas Jurgelionienę Chikagoj ir pasakojo jai apie mano nėra sunkų padėjimą. Tiesa, lengvas jis nėra, bet jau ne taip, kad dejuočiau. Sunkus didžiau moraliai, nekaip materialiai <...>*⁷⁶.

Teisininko, istoriko, teisės mokslų daktaro, Kauno universiteto profesoriaus, Lietuvos MA akademiko Augustino Janulaičio (1878–1950) fonde (F267) taip pat yra trys G. Petkevičaitės-Bitės laišakai. Viename 1909 m. laiškelyje ji apgailestauja dėl „Vilniaus žinių“ uždarymo: <...> *Biauru, jog prisiėjo „V. Ž.“ palaidoti... Sunkus smugis*⁷⁷. Ten pat skundžiasi kaimo skurdu: <...> *Kas tik kiek skatiko įstengia sugriebti plaukia Amerikon, dagi ūkininkai meta savo ukius <...>*⁷⁸. Įdomus 1930 m. atvirlaiškis, kuriuo rašytoja dėkoja A. Janulaičiui už dovanėlę. Atvirlaiškio reverse matomas Laisvės tiltas Panevėžyje⁷⁹. Šiame fonde (F267) saugomas ir Felicijos Bortkevičienės laiškas-atsišaukimas, rašytas apie 1925–1928 m., dėl pašalpos surinkimo plaučių liga sergančiai rašytojai Gabrielei Petkevičaitėi, kad ši galėtų pasigydyti Italijoje: <...> *ji neturėjo tam lėšų, ir nuvažiavo tik į Palangą, kuri visai mažai paveikė į jos sveikatą. <...> Žodžiu, jeigu suteikti greit pagalbą, tai yra dar tokia padėtis, kad tie keletą mėnesių galėtų palaikyti jos gyvenimą dar keliolika metų*⁸⁰. Atišaukimo autorė parodo sunkią G. Petkevičaitės materialinę padėtį. Bitė po karo, netekusi Puziniškių dvarelį, iš menkos Panevėžio gimnazijos mokytojos algos išlaikė dar ir tris našlaičius, brolio vaikus. Rašytojos 60-mečio proga pareikalauta jai skirti emeritūrą kaip ir J. Basanavičiui, J. Žilinskui bei kitiems nusipelnusiems visuomenės ir politikos veikėjams. Tuo būdu nuo 1923 m.

⁷⁶ LMAB RS, f. 192–66, lap. 1v.

⁷⁷ LMAB RS, f. 267–747, lap. 1.

⁷⁸ LMAB RS, išnaša 77.

⁷⁹ LMAB RS, f. 267–747, lap. 4.

⁸⁰ LMAB RS, f. 267–309, lap. 1.

ji gavo 300 Lt pensiją ir labai džiaugėsi. <...> *Tuo tarpu atėjo liga, ir viskas virto kitaip* <...>⁸¹. F. Bortkevičienė primena, kad: *Buvo laikai, kuomet p. Gabrielė gausiai šelpdavo mūsų inteligentiją. Aš čia nekalbu apie „Žiburėlį“, bet apie tą pagalbą, kurią suteikė vien savo lėšomis. Vienas iš mūsų senesnės kartos inteligentas pasakojo man, kad nesiras nė vieno iš jų, kuris nebūtų buvęs sunkioje valandoje jos sušelptas, priglautas ilgesniui ar trumpesniui laikui Puziniškiuose, ten ilsėjosi, atsigaudavo po badavimo mokslo metuose ir, kas svarbiausia, buvo moraliai sustiprintas tolimesnei kovai su likimu, su tėvų užsispyrimu matyti jį kunigu ir buvo jam įkvėpiama energija tapti lietuviu inteligentu ir varyti prideramą jam darbą* <...>⁸². Post Scriptum autorė rašo: <...> *Kad p. Gabrielei būtų lengviau priimti šią pašalpą, parašiau jai, kad ji turi į ją žiūrėti, kaip suteiktą jai galimybę ramiam kampe surašyti savo atsiminimus* <...>⁸³ Iš šių eilučių matome, kad F. Bortkevičienė bijojo, jog „kuklioji Bitutė“ gali atsisakyti pagalbos, todėl atsiminimų rašymas jos padėtyje – tai darbas Lietuvai. Šis šapirografuotas rankraštis su F. Bortkevičienės parašu pradedamas kreipiniu *Gerbiamas!*, nes tokio turinio atsišaukimai buvo išsiuntinėti daugeliui lietuvių inteligentų. Dar vienas F. Bortkevičienės atsišaukimo egzempliorius saugomas „Lietuvos žinių“ redakcijos fonde (F54)⁸⁴.

Gydytojo oftalmologo, medicinos mokslų daktaro, Kauno universiteto profesoriaus Petro Avižonio (1875–1939) fonde (F206) randame „Sveikinimo kalbą“⁸⁵, kurią profesorius skaitė 1936 m. kovo 18 d. Gabrielės Petkevičaitės 75-čio jubiliejaus minėjime. P. Avižonis taip prisimena savo ir Povilo Višinskio pirmąją viešnagę pas rašytoją: <...> *Tamsta jau tuokart buvai niūrioje*

⁸¹ LMAB RS, išnaša 80.

⁸² LMAB RS, išnaša 80.

⁸³ LMAB RS, išnaša 80.

⁸⁴ LMAB RS, f. 54–747, lap. 1.

⁸⁵ LMAB RS, f. 206–64.

*mūsų tėvynės padangėje šviesus tautybės žiburys ir turėjai suspietusi aplink save būrelį susipratusių lietuvių <...>*⁸⁶. Jis prisiminė, kaip 1898–1899 metais per vasaros atostogas Bitė organizavo <...> *ekspediciją ieškoti Lietuvoje lietuvių inteligentų <...> ekspedicijos duomenys privertė tuokart Tamstą kart kartėmis šauktis per „Varpą“ lietuvius pabėgėlius grįžti Lietuvon*⁸⁷. Kartu su Jadvyga Juškyte jos sukūrė maldą-litaniją lietuviams pabėgėliams grąžinti iš Rusijos. P. Avižonis pažymi: <...> *Nors toji malda ir nebuvo įtraukta į oficialių maldų skaičių, vis dėlto, matyti, Dievas išklausė ir paleido per visą plačiąją Rusiją politinę audrą, kuri išbloškė mūsų tautiečius iš jų šiltų vietų ir parnešė juos į išsilaisvinusių tėvynę padėti jai savo nepriklausomybę kurti*⁸⁸.

Rašytojo, kritiko, pedagogo kunigo Julijono Lindės-Dobilo fonde (F118) greta P. Būtėno, M. Grigonio, G. Slapelytės ir kitų asmenų yra ir G. Petkevičaitės-Bitės atsiminimai⁸⁹ apie kunigą J. Lindę-Dobilą. Rašytoja taip prisimena jų susitikimą 1911 ar 1912 metais: <...> *Darbavaus tada „Liet. Žinių“ redakcijoje, kada visai netikėtai aplankė mane Vilniuje jau nebe kunigėlis, bet rimtas, tėvynės likimu susirūpinęs kunigas J. L. ir atvežė su savimi didžiulį rankraštį – „Blūdas“ užvardytą. Tą savo veikalą pavedė mano globai t. y. parskaityti, surasti – kas kalbos pažiūrėtų, taip pat susitarti su spaustuvininku, kuriam už darbą pats autorius apsiėmė atlyginti <...>*⁹⁰. Vėliau po karo jau teko jiems kartu mokytojauti Panevėžio gimnazijoje. <...> *Kadangi atvyko metais, kaip tik tais laikais, kada daug vargo tekdavo kiekvienam pakelti, kol surasdavo sau bent kokį butą, tai pakviečiau Dobilą laikinai apsistoti pas mane, nors be jo <...> laikiau dar keturis ar*

⁸⁶ LMAB RS, išnaša 85, lap. 1.

⁸⁷ LMAB RS, išnaša 85, lap. 2.

⁸⁸ LMAB RS, išnaša 85, lap. 2v.

⁸⁹ LMAB RS, f. 118–523, lap. 18–23.

⁹⁰ LMAB RS, išnaša 89, lap. 18.

*penkis mokinius*⁹¹. Atsiminimus rinko Rapolas Šaltenis, kuris Panevėžio gimnazijoje buvo rašytojo mokinys, o baigdamas Vytauto Didžiojo universitetą, apie jį parašė diplominį darbą. Minėtieji rašytojos atsiminimai buvo atspausdinti „Mūšos Dobile“. Tarp kitų asmenų proginių sveikinimų kunigui J. Lindei-Dobilui yra ir G. Petkevičaitės-Bitės vizitinė kortelė, siųsta 1932 m. gruodžio 23 d., su kukliu kalėdiniu palinkėjimu *Malonių, linksmų švenčių*⁹².

Teisės istoriko, Lietuvos MA akademiko, Vilniaus universiteto profesoriaus Konstantino Jablonskio (1892–1960) fonde (F 256) saugomas 1925 m. G. Petkevičaitės-Bitės laiškas, kuriame ji prašo K. Jablonskį rekomenduoti, kad Jurgis Elisonas būtų paskirtas Panevėžio gimnazijos direktoriumi⁹³.

Pedagogo, vertėjo, rašytojo Mato Grigonio (1889–1969) fonde (F202) yra du 1935–1936 m. G. Petkevičaitės-Bitės sveikinimo atvirukai šv. Velykų ir vardo dienos proga: *Sveikatos ir daug džiaugsmo susilaukti iš savo vaikelių. Linki G Petkevičaitė*⁹⁴.

G. Petkevičaitė palaikė nuoširdžius ryšius su advokatu, visuomenės veikėju Andriumi Bulota (1872–1941) bei jo žmona Aleksandra. Kai 1929 m. gegužės 6 d. į Augustiną Voldemarą (1883–1944), tuometinį ministrą pirmininką (1926 12 17 – 1929 09 23), buvo įvykdytas pasikėsinimas Kaune, Andrius ir Aleksandra Bulotos buvo kaltinami turėję ryšių su pasikėsinimo rengėjais ir juos rėmę. Šis įvykis giliai sukrėtė G. Petkevičaitę. Tai matome iš jos laiško-malonės prašymo, parašyto A.Voldemarui 1929 m. birželio 7 d. <...> *Nesiimu todėl čia Bulotų nuopelnų tėvynei nagrinėti, tik pabrėšiu, kas verčia mane juos gerbti ir mylėti, ir dabar melsti Jus panaikinti jiems paskirtą bausmę* <...>⁹⁵. Bulotos visam karo laikui buvo ištremti į Varnių koncentracijos

⁹¹ LMAB RS, išnaša 89, lap. 20–21.

⁹² LMAB RS, f. 118–519, lap. 68.

⁹³ LMAB RS, f. 256–5334, lap. 1.

⁹⁴ LMAB RS, f. 202–1205, lap. 2.

⁹⁵ LMAB RS, f. 172–204.

stovyklą. Iš jos paleisti po trijų mėnesių su sąlyga – išvykti į užsienį. Rašytoja primena, kad Bulotos nesavanaudiškai daug jai padėjo, taip pat paėmė karšinti žymią rašytoją Žemaitę bei ne vieną kartą siūlė pagalbą G. Petkevičaitėi-Bitei rūpinantis jos ligotu augintiniu. Prašydama pasigailėti, rašytoja kreipiasi į A.Voldemaro tėviškus jausmus ir klausia: <...> *Kokiais dėsniais galima juos kaltinti, kad jie, augindami savo globai paimtus vaikus, ruošė iš jų teroristus?! Juk Bulotai tų nelaimingų karštagalvių vaikinių išsišokimu ir nelaime jau skaudžiau plakami, nekaip ištrėmime <...>*⁹⁶. Rašytojos draugystė su Bulotomis nenutrūko ir po šių skaudžių įvykių. 1933–1936 m. laiškuose ji dalinasi savo kasdienybės rūpesčiais bei darbais: <...> *Šiaip gyvenu vienuolės gyvenimą. Mažai kas lankosi iš pažystamų, o aš pati niekur neišeinu. <...> Paskutiniu laiku truputį rašinėju apie 1863 m., nes daug teko prisiklausyti apie tą laiką. Turėjau dar šiek tiek fotografijų. Viską nusiunčiau Šiaulių „Aušros“ muziejaus parodai <...>*⁹⁷. Sveikindama su Naujaisiais 1937 metais dėkoja <...> *visiems seniems draugams, kurie manęs dar neišbraukė iš savo atminties, ir dažnai aplankau juos savo mintimis, ypač gerėjus Jumis už Žemaitės suruoštą minėjimą*⁹⁸.

Teisininkas, visuomenės veikėjas, Kauno universiteto profesorius Petras Leonas (1864–1938) padėjo G. Petkevičaitėi-Bitei atgauti teises į dalį Puziniškių dvaro palikimo. Jo fonde (F117) saugomi keli jos sveikinimai: 1931 m. G. Petkevičaitės kalėdinis sveikinimas, 1934 m. sveikinimas, minint P. Leono 70-ies metų sukaktį: <...> *savo nenuilstamu darbu Tamsta daug prisidėjai prie to, ką šiandien tėvynė turi. Linkiu sveikatos, kad dar ilgai tiestum mums kelią į geresnę ateitį <...>*⁹⁹, bei vienas dalykinis 1936 m. rašytojos laiškas, kuriame ji prašo surasti dokumentą, kuris <...> *reikalingas*

⁹⁶ LMAB RS, išnaša 95.

⁹⁷ LMAB RS, f. 88–26.

⁹⁸ LMAB RS, išnaša 97.

⁹⁹ LMAB RS, f. 117–1124, lap. 1.

*mums būtinais sprendimo nuorašas toje byloje, kurią Tamsta malonėjai mūsų naudai laimėti, už ką mes, kol gyvi, nesiliausime būti dėkingi <...>*¹⁰⁰.

Kauno universiteto bibliotekos Varia fonde (F12), kuris buvo suformuotas iš 1950 m. perduotų Vytauto Didžiojo universiteto bibliotekos netvarkytų rankraščių, taip pat liko keli G. Petkevičaitės-Bitės autografai. 1935 m. laiške Antanui Rucevičiui ji rekomenduoja pasiūlyti valdžiai, kad <...> *senus darbuotojus, sąjungos narius, atleistų nuo mokesčio nuo pelno t.y. nuo tokio pelno, kokį seniai savo darbu užsidirba*¹⁰¹. Paminėtinas Bitės atsiminimų pluoštelis apie 1863 m. sukilimo dalyvės moteris-motinas. Jų tarpe ir Malviną Chodakauskaitę-Petkevičienę – rašytojos mamą ir tėtį gydytoją Joną Petkevičių¹⁰².

„Lietuvos žinių“, kuriose G. Petkevičaitė-Bitė dirbo 1909–1914 m., redakcijos fonde (F54) saugomi ir G. Petkevičaitės-Bitės laišakai „Lietuvos žinių“ redakcijai, rašyti 1935–1939 m. dėl straipsnių, atsiminimų spausdinimo ir kt. Rašytoja dėkoja už „Lietuvos žinių“ siuntimą, nes, jos žodžiais tariant, <...> *Šiaip be „L. Ž.“ gyvenimas būtų man neįmanomas*¹⁰³. Šiame fonde randame 1925 m. parašytus G. Petkevičaitės-Bitės atsiminimus „Daktaras K. Grinius. Atsiminimai-įspūdžiai“¹⁰⁴. Kūrinys buvo atspausdintas 1926 m. „Varpo“ Kazio Griniaus jubiliejiniam numerijje.

Akcinės bendrovės „Varpas“ fonde (F58) yra 1922 m. finansiniai bendrovės dokumentai, liudijantys apie G. Petkevičaitę išmokėtą honorarą už „Literatūros istoriją“ ir straipsnius „Lietuvos ūkininke“ ir „Varpe“¹⁰⁵, kurių aktyvia korespondente buvo Bitė.

Kituose fonduose yra tik minima G. Petkevičaitė-Bitė, bet

¹⁰⁰ LMAB RS, f. 117–1423, lap. 1.

¹⁰¹ LMAB RS, f. 12–2164, lap. 1.

¹⁰² LMAB RS, f. 12–3086.

¹⁰³ LMAB RS, f. 54–1144, lap. 1.

¹⁰⁴ LMAB RS, f. 54–1727, lap. 3.

¹⁰⁵ LMAB RS, f. 58–13, lap. 175–177.

ir tos užuominos suteikia nemažai žinių apie jos gyvenimą, ryšius ir kt. Gana vertingi Jadvygos Juškytės (1869–1948) – pedagogės, tautosakos rinkėjos, visuomenės veikėjos, kartu su G. Petkevičaitė-Bite „Žiburėlio“ draugijos įkūrėjos kelionės įspūdžiai „Kelionė į Kudirką“¹⁰⁶. 1898 m. J. Juškytė su savo seserimi Marija, G. Petkevičaitė-Bite, P. Višinskiu ir P. Avižoniu važiavo aplankyti sergančio Vinco Kudirkos, norėdami <...> *bekeliaujant stengtis pažinti gražias ir istoriškas Lietuvos vietas, kurioms nufotografuoti Višinskis turėjo ir aparatą, prie to rūpėjo mums susipažinti su visais pakelyje esančiais susipratusiais lietuviais, apie kurių darbus ar raštus jau žinojome, o nesusipratusiems norėjome pasirodyti, idant žinotų, kad jau Lietuvoje yra lietuvių, kurie viešai prisipažįsta lietuviais esą ir nebijo pajuokiančio „litvomano“ vardo*¹⁰⁷. Kelionės įspūdžius J. Juškytė surašiusi nusiuntė J. Tumui-Vaižgantui į Kauno Vytauto Didžiojo universiteto biblioteką, kur buvo saugomi kartu su 34-iomis P. Višinskio darytomis fotografijomis. 1950 m. šis rankraščio vienetas, kartu su kitais sutvarkytais VDU bibliotekos rankraščiais, buvo perduotas į Vilniaus universiteto biblioteką. LMAB RS saugomas tik rankraščio fragmentas, spausdintas žurnalo „Mūsų senovė“ ketvirtoje knygoje, kur pateikti J. Juškytės įspūdžiai, apsilankius Naumiestyje¹⁰⁸.

Kauno universiteto bibliotekos Varia fonde (F12) yra rankraščių, kuriuose taip pat minima rašytoja: 1938 m. J. Juškytės laiškas M. Čilvinaitei apie viešnagę Panevėžyje pas G. Petkevičaitę-Bitę¹⁰⁹, M. Čilvinaitės laiškas J. Stakauskui, kur ji atsiprašo neatsiuntusi perrašyto pasakojimo apie G. Petkevičaitę-Bitę¹¹⁰, 1920 m. Žemaitės laiškas, rašytas G. Petkevičaitė-Bitei iš Čikagos (nuorašas

¹⁰⁶ LMAB RS, f. 107–81.

¹⁰⁷ LMAB RS, išnaša 106, lap. 2.

¹⁰⁸ LMAB RS, išnaša 106, lap. 1.

¹⁰⁹ LMAB RS, f. 12–1377.

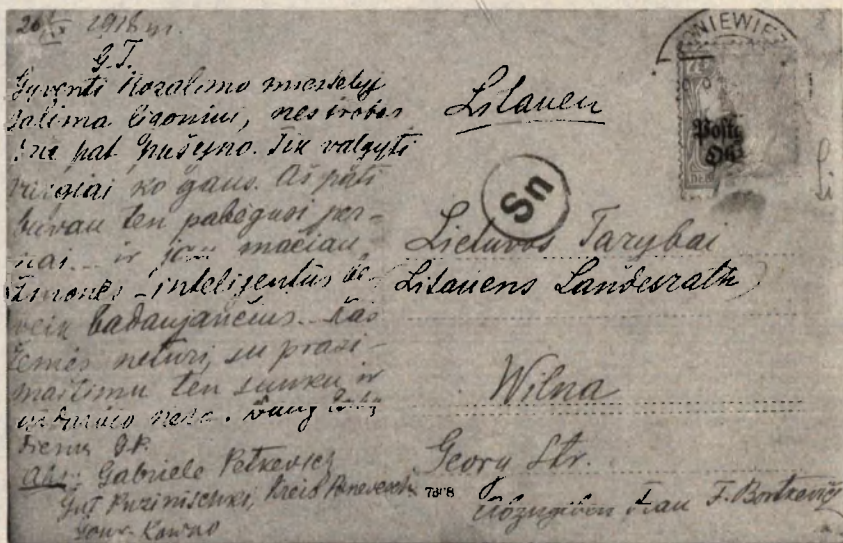
¹¹⁰ LMAB RS, f. 12–1347, lap. 1.

iš J. Tumo archyvo)¹¹¹. „Lietuvos žinių“ redakcijos fonde (F54) yra J. Z. Valaičio laiškas neišaiškintam asmeniui, kuriame jis mini G. Petkevičaitę-Bitę, Vincą Kapsuką ir kt.¹¹²

Visa čia išlikusi archyvinė medžiaga byloja Lietuvos istorijos bei literatūros tyrinėtojams apie rašytojos gyvenimą, jos ryžtą nepasiduoti sunkumams, begalinį norą padėti ir pagelbėti tiems, kas dirba vardan Lietuvos.

¹¹¹ LMAB RS, f. 12–231.

¹¹² LMAB RS, f. 54–1401.

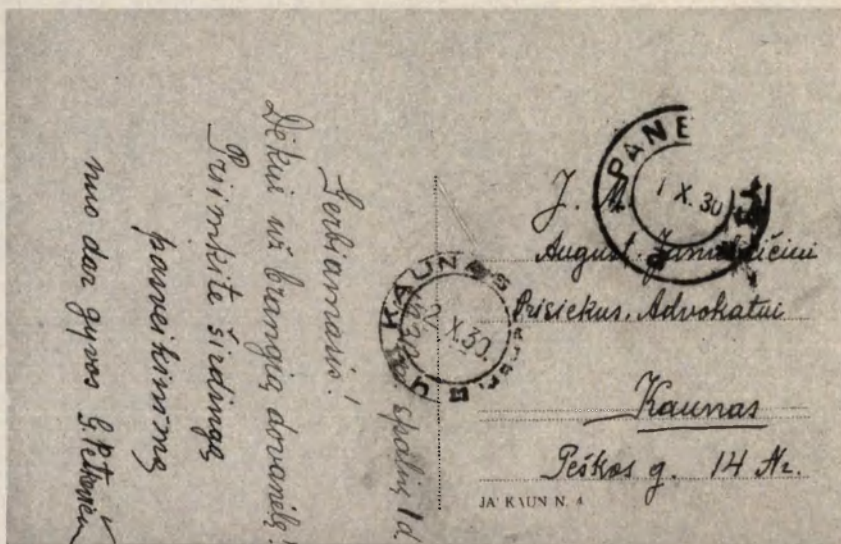

Gabrielės Petkevičaitės-Bitės atvirlaiškis Felicijai Bortkevičienei, kuriame pasakoja apie sunkią Rozalimo miestelio gyventojų padėtį. Puziniškis. 1918 m. rugsėjo 26 d.

Atvirlaiškio F. Bortkevičienei reversas. G. Petkevičaitė-Bitė prie savo gyvenamojo namo Puziniškyje. Apie 1918 m.

LMAB RS, f. 190–20, lap. 1v.

Gabrielės Petkevičaitės-Bitės atvirlaiškis advokatui A. Janulaičiui, kuriame ji dėkoja už dovanėlę. 1930 m.
LMAB RS, f. 267-747, lap. 4r.

Atvirlaiškio A. Janulaičiui reversas. Laisvės tiltas Panevėžyje. 1930 m.
LMAB RS, f. 267-747, lap. 4v.

THE ROAD OF
GABRIELĖ PETKEVIČAITĖ-BITĖ'S
MANUSCRIPT HERITAGE TO THE LIBRARY
OF THE LITHUANIAN
ACADEMY OF SCIENCES

ERIKA KULIEŠIENĖ

ABSTRACT

The main purpose of the article is to investigate the road of G. Petkevičaitė-Bitė's archive to the Manuscripts Department of the Library of Lithuanian Academy of Sciences and to disclose its content, as well as to survey other persons' archives where documents related to the writer are preserved.

Gabrielė Petkevičaitė-Bitė understood the importance of personal archives, so before her death she left the major part of her manuscripts, letters and other documents to Kaunas Vytautas Magnus University. In 1946, from G. Petkevičaitė's house in Panevėžys, part of the writer's collection of books and manuscripts were brought to the Central Library of Lithuanian Academy of Sciences where there were formed 139 inventory units covering the period from 1838 to 1942. In 1947, these manuscripts were transferred to the Library of the Institute of Lithuanian Literature, and they have been preserved there to the present day.

In 1950, manuscripts of the Vytautas Magnus University Library were brought from Kaunas. Part of them were received by Vilnius University, other manuscripts, including G. Petkevičaitė-Bitė's archival documents, were received by the Library of

Lithuanian Academy of Sciences. In such a way there was restored G. Petkevičaitė-Bitė's archival collection (F190) at the Library of Lithuanian Academy of Sciences. There were formed 50 storage units covering the period from 1909 to 1935.

G. Petkevičaitė-Bitė took part in social and political activities and communicated with many intellectuals of Lithuania of that time. Documents related to the writer are preserved at the Manuscripts Department of the Library of Lithuanian Academy of Sciences in the collections of the following persons: V. Biržiška, the Didžiuliai family, F. Bortkevičienė, P. Avižonis, J. Juškytė, A. Janulaitis, M. Grigonis, A. Bulota.

Separate manuscripts of G. Petkevičaitė-Bitė are preserved in the collection Varia (F12) at the Library of Kaunas University, in the collection (F54) at the editorial office „Lietuvos Žinios“ (Lithuanian News). Also there are manuscripts where the writer is mentioned: Varia collection (F12) at the Library of Kaunas University, the collection of Jadvyga Juškytė (F107).

Erika Kuliešienė

Lietuvos mokslų akademijos biblioteka

Rankraščių skyrius

Žygimantų 1/8

LT-01102 Vilnius

El. paštas: kuliesiene@mab.lt

*Ka apie Gabrielę Petkevičaitę-Bitę
byloja Lietuvos nacionalinės Martyno
Mažvydo bibliotekos Retų knygų ir
rankraščių skyriaus dokumentai*

DIANA NORKŪNIENĖ

Kalbant apie rankraštinių Gabrielės Petkevičaitės-Bitės palikimą Lietuvos nacionalinėje Martyno Mažvydo bibliotekoje, jo gausa pasigirti negalime. Nors, ko gero, nesuklysiu pastebėdama, kad šio pobūdžio dokumentų fragmentiškumą ir negausumą įtaikojo pats istoriškai sudėtingas ir permainingas laikotarpis, kurį pergyveno žymioji Lietuvos moteris, nenuilstanti kovotoja, pedagogė, filantropė, rašytoja Gabrielė Petkevičaitė-Bitė. Nacionalinėje bibliotekoje saugomus rankraštinius dokumentus, susijusius su Gabrielės Petkevičaitės-Bitės vardu, suskirstyčiau į tris grupes: pačios rašytojos dokumentų fondas, G. Petkevičaitės-Bitės autografa, saugomi kitų asmenų fonduose ir rankraštiniai dokumentai apie rašytoją.

Lietuvos nacionalinės Martyno Mažvydo bibliotekos Retų knygų ir rankraščių skyriuje saugomą Gabrielės Petkevičaitės-Bitės dokumentų fondą (jo numeris F41) sudaro 9 saugojimo vienetai. Fondas suformuotas 1978 metais. Rankraščių kilmė nenustatyta. Galima tik tiek pasakyti, kad šie rankraščiai buvo išskirti iš teisininko ir vertėjo Tado Petkevičiaus dokumentų grupės, saugomos Retų knygų ir rankraščių skyriaus Pavienių rankraščių fonde. Paminėtina tai, kad pirminis šio fondo sutvarkymas sietinas su kitos moters – žymios bibliotekininkės ir kraštotyrininkės Marijonos

Čilvinaitės pavarde. Fondo sudarymo laikotarpiu ji buvo Lietuvos TSR Centrinės valstybinės bibliotekos Rankraščių ir senų knygų skyriaus vedėja.

Gabrielės Petkevičaitės-Bitės fondą sudaro dvejopo pobūdžio dokumentai. Tai rašytojos kūrybai, publicistikai bei kitai veiklai priskirtini rankraščiai ir korespondencija.

Iš kūrybinio pobūdžio rankraščių svarbiausias ir didžiausias apimtimi yra pirmasis G. Petkevičaitės-Bitės fondo saugojimo vienetas (signatūra F41–1). Tai storas, 53 lapų, juodais viršeliais sąsiuvinis, tarnavęs rašytojai savotiška kūrybine dirbtuve, kūrybiniu juodraščiu. Rašyta iš abiejų sąsiuvinio pusių, yra daug taisymų, braukymų, priedašų paraštėse. Tai įvairaus pobūdžio ir įvairios tematikos straipsnių apmatai, apsakymų juodraštiniai variantai. Rašyta ir lietuvių, ir lenkų kalbomis. Pagal daugelio sąsiuvinyje rašytų straipsnių publikavimo datas galima spręsti, kad šio dokumento chronologinės ribos 1909–1911 metai. Šis rankraštis buvo žinomas ir G. Petkevičaitės-Bitės „Raštų“ sudarytojams, bet dėl jame esančių tekstų chaotiškumo ir akivaizdžiai juodraštinio dokumento pobūdžio didelio dėmesio nesulaukė.

Norėčiau kiek detaliau pristatyti šį dokumentą. Lapai nuo 1-o iki 11-o – tai neišaiškinto, gali būti, kad taip ir neišspausdinto apsakymo rankraštis. Pirmi du lapai – tai vis to paties vaizdelio variantai. Šis naujai gimstančio atsakymėlio juodraštis parodo sudėtingo ir atsakingo kūrybinio darbo eigą, autorės kūrybinius ieškojimus. Pirmajame variante vaizdelis prasideda sakiniu: *Liepos mėnesio rytas iš lengvo skleidė nakties šydą <...>*¹. Vėliau sakiny s nubraukiamas ir pradedamas iš naujo: *Rasotas, kvapus, giedras ir linksmas aušo rugpjūčio mėnesio rytas*². Tačiau netrukus tekstas

¹ Lietuvos nacionalinės Martyno Mažvydo bibliotekos Retų knygų ir rankraščių skyrius (toliau – LNB RKRS), f. 41–1, lap. 1.

² LNB RKRS, išnaša 1.

nutrūksta ir sekančiame lape pradedama viskas iš pradžių: *Rasotas, kvapus, giedras ir linksmas aušo rugpjūčio mėnesio pirmųjų dienų rytas*³. Deja, ir šį kartą tekstas nutraukiamas ir vėl viskas pradedama iš pradžių. Nelengvą kūrybos procesą iliustruoja ir dažni žodžių išbraukymai, virš išbrauktųjų įrašomi nauji žodžiai, gausėjanti pasabos paraštė. Apsakymas taip ir nebuvo baigtas, rašyta iki 11-o lapo, tada tekstas nutrūksta.

Lapai nuo 12-o iki 22-o – įvairių minčių, nebaigtų straipsnių, pastabų, rašytų ir lietuvių, ir lenkų kalbomis tarpais.

*Kalėdos! Kalėdos! Užtenka jau nuo dviejų savaitių pasisukti kokio didesnio miesto gatvėmis <...>*⁴ – juodraščio fragmentas, tilpęs viename lape. Teksto leitmotyvas – Kalėdų puošnumas ir dovanų dalinimo vaikams metas rašytojai primena kitas – puošnių laidotuvių tradicijas. Netikėta autorės išvada: *Amžių amžiais besitverianti turtingų žmonių papročiai sumanė tokį nuoskaudų atlyginimą savo numirėliams ir savo kudikiams. Numirėliams už tai, jog jau žuvo, kudikiams – už tai, jog žudomi*⁵.

To paties teksto apie Kalėdas pradžia be pabaigos saugoma kitame rašytojos fondo vienetė. Tik čia prirašyta taip mėgstama rašytojos antraštė „Krislai“⁶ – tai dar vieno užgimusio, bet nebaigto apsakymo apmatai.

Toliau sąsiuvinyje seka juodraštiniai straipsnių, rašytų lenkų ir lietuvių kalbomis tekstai⁷. Gali būti, kad rašytoja, pradėjusi straipsnio lietuvių kalba rašymą ant vienos sąsiuvinio lapo pusės, vėliau likusias laisvas kitas tų pačių lapų puses panaudojo jau kito straipsnio, rašyto lenkų kalba, apmatams. Skiriasi ir abiejų straipsnių temos. Lenkiškajame tekste vyrauja laisvamanybės idėjos, aukš-

³ LNB RKRS, išnaša 1, lap. 2.

⁴ LNB RKRS, išnaša 1, lap. 12.

⁵ LNB RKRS, išnaša 1.

⁶ LNB RKRS, f. 41–2.

⁷ LNB RKRS, išnaša 1, lap. 13–21.

tinamas tiesos ir gėrio siekimas, išsakomos abejonės dėl bažnyčios skleidžiamų tiesų. Lietuvių kalba rašyto straipsnio fragmente – rašytojos mintys apie gan prastą lietuvių kalbos mokymo ir vartojimo lygį tuometinėje Lietuvoje.

Bet ir šie straipsniai nėra vienalyčiai, tai vienoj lapo vietoj, tai kitoj įterpiamas vis kitoks naujas šūkis, nauja mintis.

23-iam lapė – naujo straipsnio ar vertimo, pavadinto „Ką mes norime!..“, juodraštis. Tekstas pradedamas žodžiais: *Kristus užstojo šio pasaulio mažuosius, skaudžiamus, vergiamus <...>*⁸. Čia atkartojamos anksčiau rašyto straipsnelio lenkų kalba mintys apie žmonijos amžiną žinių, tiesos, tobulėjimo siekimą. Iš kitos gi pusės *katalikybė – tai tautų botagas*⁹, skelbia rašytoja, kritikuodama katalikų bažnyčią už tai, kad jos skleidžiama tiesa neapsaugo liaudies nuo socialinės nelygybės ir skriaudos.

27-ame lapė G. Petkevičaitė-Bitė pradeda naują straipsnį, kurį pavadina „1909 m.“. Prirašo tik pusę puslapio, tada verčia naują lapą ir pradeda iš pradžių. Jau šiek tiek kitokiais sakiniais, bet vis tuo pačiu pavadinimu: *1909. Ypatingus nejauki metai! Sunku būtų juos suprasti. Žmonės išsiblaškę, išsiskirstę, tarytum tikslą pametę <...>*¹⁰. Šis straipsnis buvo išspausdintas „Lietuvos žiniose“ 1909 m. gruodžio 30 d. (1910 m. sausio 12 d.) Nr. 59. Straipsnis, atspindintis ir pačios rašytojos savijautą, kai po lietuviškos spaudos atgavimo Lietuvos inteligentija pasijuto nebeturinti ko siekti toliau, nespėjusi suvokti laikmečio keliamų naujų tikslų. Iš kitos pusės – po 1904 m. atsivėrė naujos galimybės kurti, ugdyti, plėtoti savo nacionalinę spaudą, daugiau laisvės suteikta įvairioms nacionalinėms draugijoms. Straipsnio tikslas ir buvo pristatyti platesnei visuomenei naujuosius lietuviškus periodinius leidinius, supažindinti su naujai įsikūrusių lietuvių draugijų veikla.

⁸ LNB RKRS, išnaša 1, lap. 23.

⁹ LNB RKRS, išnaša 1, lap. 25.

¹⁰ LNB RKRS, išnaša 1, lap. 28.

„Žodis moterims“ – straipsnio apie kovos už blaivybę tautos tarpe ir moters vaidmenį joje juodraštis¹¹. 1911 metų rugsėjo 22 d. G. Petkevičaitės-Bitės redaguojamo leidinio moterims „Žibutė“ Nr. 3 buvo išspausdintas straipsnelis „Ką turi moterys daryti, idant pas mus girtuokliavimas sumažėtų?“. Kiek kitais žodžiais rašytoja atkartoja tas pačias jai rūpimas mintis, išsakytas juodraštiniam sąsiuvinio variante.

Kaip jau buvo minėta, tekstai rašyti ir kitoje sąsiuvinio pusėje. Čia randame G. Petkevičaitės-Bitės „Lietuvos žinioms“ rengto straipsnio „Vaikų klausimas“ juodrašį¹², rašytą vienoje lapo pusėje. Tačiau į šį tekstą įsiterpia kitas tekstas – rašytojos ruošiamos spaudai publikacijos fragmentas (pradžia be pabaigos)¹³. Tai recenzija apie 1910 m. sausio 20 d. Tilžėje pasirodžiusį Jono Vanagaičio redaguojamą leidinį „Allgemeine Litauische Rundschau“ („Visuotina Lietuvos reikalų peržvalga“). Abu straipsniai buvo išspausdinti „Lietuvos žiniose“ 1910 metais: „Vaikų klausimas“ sausio 1 (14) ir sausio 6 (19) dienos Nr. 1–2, o Mažosios Lietuvos mėnesinio laikraščio recenzija – sausio 30 (vasario 12) dienos Nr. 9.

Pastaroji recenzija „Lietuvos žiniose“ buvo be parašo, bet G. Petkevičaitės-Bitės „Raštų“ sudarytojų nuomone pagal kalbos požymius buvo priskirti rašytojos plunksnai¹⁴. Manau, dabar galima drąsiai patvirtinti šią nuomonę.

Dar vienas G. Petkevičaitės-Bitės publicistinės kūrybos palikimas – „Pasikalbėjimas“ – atsiliepimo į Jono Biliūno straipsnį „Mūsų gyvenimo dilgėlės ir usnys“ juodraščio fragmentas¹⁵. Išlikę tik du rankraščio lapai. Pagal originalią autorės puslapių numeraciją tai puslapiai 1–2 ir 7, straipsnio pradžia ir pabaiga. Tekstas rašytas

¹¹ LNB RKRS, išnaša 1, lap. 33.

¹² LNB RKRS, išnaša 1, lap. 53.

¹³ LNB RKRS, išnaša 1, lap. 52–53.

¹⁴ PETKEVIČAITĖ-BITĖ, Gabrielė. *Raštai*. Vilnius, 1968, t. 5, p. 202.

¹⁵ LNB RKRS, f. 41–3.

abiejose lapo pusėse, daug braukymų, taisymų. Klaidos taisytos kito asmens. Pirmojo lapo viršuje – prierašas mėlynu pieštuku: *Jablonskis prašo atsakyti autoriui*. Straipsnio pabaigoje autorės inicialai G. P. ir prierašas: *Rašė G. Petkevičaitė (Puziniškis, per Rozalimą)*.

Gabrielės Petkevičaitės-Bitės darbo Panevėžio gimnazijoje laikotarpiui (1919 m. liepos 1 d. – 1924 m. rugsėjo 1 d.) priskirtinas jos ranka rašytas skelbimėlis „Ekskursantėms“¹⁶. Tai nurodymai moksleivėms – būsimos ekskursijos dalyvėms, ką reikia pasiimti rengiantis į kelionę. Raštelis rašytas ant mokyklinio sąsiuvinio lapo. Data nenurodyta, pasirašyta G. Petkevičaitė Direkt[oriaus] pavaduot[oja]. Remiantis citata iš rašytojos gyvenimo ir kūrybos tyrinėtojo Juozo Jasaičio knygos: *1921 m. gegužės 22–29 d. d. Bitė surengė ekskursiją Panevėžys – Kaunas – Jurbarkas, kuriai pati ir vadovavo*¹⁷, galime daryti prielaidą, kad raštelio informacija sietina su šia ekskursija ir galėjo būti parašyta 1921 m. gegužės mėnesio pradžioje.

1929 metais pasirodė nedidelis „Varpo“ spaustuvėje Kaune atspausdintas leidinukas „D-ras Jonas-Leonas Petkevičius“, skirtas rašytojos tėvo 100-osioms gimimo metinėms paminėti. Gabrielės Petkevičaitės-Bitės fonde saugomas šio leidinuko egzempliorius¹⁸ su rašytojos ranka prirašyta dedikacija ir palinkėjimais Gabrielės Petkevičaitės vienam iš augintinių, jos brolio Vladislovo Petkevičiaus vyriausiajam sūnui Jonui. Leidinuko viršuje įrašas: *Jonui Petkevičiui Dovanėlė*, apačioje – *Panevėžys, vasario 18 d. 1929* ir palinkėjimas: *Būk toks darbštus ir malonus žmonėms, kaip a. a. Tavo Senelis! To linkia Tau Tavo teta G. Petkevičaitė*. Lieka tik apgailestauti, kad sūnėnas tetos vilčių nepateisino.

Korespondentinę dokumentų grupę sudaro trys Gabrielės Petkevičaitės-Bitės laišškai ir trys laišškai, siųsti rašytojai.

¹⁶ LNB RKRS, f. 41–4.

¹⁷ JASAITIS, Juozas. *Gabrielė Petkevičaitė-Bitė*. Vilnius, 1972, p. 118.

¹⁸ LNB RKRS, f. 41–5.

1927 m. rudenį rašytoja iš Puziniškio grįžo į Panevėžį¹⁹. G. Petkevičaitės pastangas neatitrūkti nuo savo krašto, miesto kultūrinio-visuomeninio gyvenimo rodo jos fonde saugomi du rašytojos laišakai ir kvietimas neišaiškintam asmeniui²⁰. Laiškai rašyti 1928 m. vasario 15 ir 16 d. d., rašyta ant to paties bloknoto nuplėšiamų lapelių, juodu rašalu. Kvietimas, priedas prie vieno iš laiškų, skelbia: *G. T. Organizacinio Komiteto įgaliota turiu garbės prašyti atvykti pirmadienį vasario 13 d. penkiomis į Aidą į susirinkimą. Bus svarstomas senų tėvynės darbuotojų susiorganizavimas. Su pagarba G. Petkevičaitė*²¹. Tad vos po kelių mėnesių grįžusi į Panevėžį rašytoja jau veikia miesto kultūrinės „Aido“ draugijos komitete, jai rūpi senų tėvynės darbuotojų susiorganizavimas. Kad kalbama apie kultūros draugiją „Aidas“ įrodo ir laiškuose minimas aktyvus šios draugijos rėmėjas, gydytojas Kazimieras Sliekas. Laiškų tekstuose juose nedalyvavusiam asmeniui kalbama apie du jau įvykusius susirinkimus, užtikrinama, kad susirinkime nebuvo svarstomas Vasario 16-osios iškilmų organizavimo klausimas.

G. Petkevičaitės-Bitės archyve saugomi ir trys rašytojai adresuoti laišakai.

Ankstyviausi iš jų – trys rašytojos bičiulės Marijos Bernotaitės-Jurgelionienės 1909 m. pabaigoje – 1910 m. pradžioje rašyti laišakai²². Du siųsti G. Petkevičaitėi-Bitei į Puziniškio dvarą per Rozalimo paštą ir vienas į „Lietuvos žinių“ redakciją Vilniuje.

Laiškai rašyti iš Krokuvos, kur tuo metu Marija Bernotaitė gyveno su savo vyru Kleopu Jurgelioniu, studijavusiu kalbotyrą Krokuvos Jogailos universitete, prieš pat jiems išvykstant į JAV. Visuose laiškuose rašyta apie Marijos Bernotaitės-Jurgelionienės šeimos laukiančią kelionę per Atlantą, problemas su bilietais, nerimą dėl ateities.

¹⁹ JASAITIS, išnaša 17, p. 131.

²⁰ LNB RKRS, f. 41–6.

²¹ LNB RKRS, išnaša 20, lap. 3.

²² LNB RKRS, f. 41–9.

Laiškai pradedami kreipiniu *Brangioji!* ir baigiami žodžiais *Bučiuoju Jus širdingai, Spaudžiu Jus prie širdies*. Tai byloja apie šiltus abiejų moterų tarpusavio santykius. Moterų dvasinį bendrumą, tų pačių kilnių tikslų puoselėjimą labai ryškiai atspindi Marijos Bernotaitės-Jurgelionienės žodžiai viename iš laiškų: *Už kokiuos 5 metus gal paspausiu jūsų rankelę. Par taip ilgą laiką ir Lietuva pakils. Neprisieis mums prie to darbo prisidėti. Visgi kaip nors, gal raštais prisidėsme kiek galėdami <...>*²³. Kaip šių žodžių patvirtinimas – tolesniuose laiškuose rūpestis dėl lietuviškos spaudos nuosmukio: *Laikraščių aibė, bet nieko gero. „L[ietuvos] Ž[inios]“ tuščios. Žinios tilpsta senos, tankiausiai pajimos iš Vilties. Kas bus toliaus? Argi mūsų intel[igenti]ja gali tokiais laikr[aščiais] užsiganėdinti?*²⁴. Kartu nerimaujama, kad dar neišspausdinta jos siųsta žinutė, klausiama, kodėl „Lietuvos žiniose“ nepasirodė recenzija apie Juozapo Albino Herbačiausko ataskaitą.

Rašytojos fonde saugomi du jai į Vilnių siųsti ponios P. Meiš-tavičienės laiškai²⁵ iš Sujetų dvaro (Panevėžio apskr.). Tai buvusios pažįstamos, Sujetų dvaro savininko, Panevėžio taikos teisėjo ir Panevėžio apskrities Žemėtvarkos komisijos nario Vladislavo Eduardo Meiš-tavičiaus²⁶ žmonos 1910 m. Kalėdinis sveikinimas ir 1912 m. sveikinimas su šv. Velykom.

Įrašai aplankuose skelbia, kad minėtuosius P. Meiš-tavičienės ir Marijos Bernotaitės-Jurgelionienės laiškus Nacionalinė biblioteka įsigijo 1973 m. gruodžio 19 d. iš privataus asmens.

Dar vienas G. Petkevičaitėi-Bitei adresuotas laiškas siųstas iš Joniškėlio 1933 m. gruodžio 23 d.²⁷ Tai Pr. Labanausko, matyt seno pažįstamo iš Joniškėlio laikų, asmeninio pobūdžio laiškas, kuriame

²³ LNB RKRS, išnaša 22, lap. 1.

²⁴ LNB RKRS, išnaša 22, lap. 2.

²⁵ LNB RKRS, f. 41–8.

²⁶ PETKEVIČAITĖ-BITĖ, Gabrielė. *Raštai*. Vilnius, 1968, t. 6, p. 55.

²⁷ LNB RKRS, f. 41–7.

jis guodžiasi nesulaukęs atsakymo į jo prašymą valstybinei pensijai gauti, teiraujasi kokia rašytojos sveikata, perduoda širdingiausius sveikinimus ir geros sveikatos palinkėjimus nuo savęs ir žmonos.

Toliau pristatome G. Petkevičaitės-Bitės autografus, saugomus kitų asmenų fonduose. Daugiausiai rašytojos laiškų ir kitos medžiagos saugoma žymaus lietuvių bibliografo Vytauto Steponaičio fonde²⁸. Laiškai adresuoti Vytauto Steponaičio žmonai, gydytojai, visuomenininkei, literatei Agnietei Ambraziejūtei-Steponaitienei. 1935 m. Kunigaikštienės Birutės karių šeimų moterų draugijos valdybos įpareigota Agniėtė Ambraziejūtė-Steponaitienė pradėjo darbą rengiant žymių Lietuvos moterų biografijų rinkinį. Pagalbos ir patarimo ji kreipėsi į vieną žymiausių moterų judėjimo pradininkių Lietuvoje – Gabrielę Petkevičaitę-Bitę. Būtent rašytojos patarimu į rinkinį įtrauktos moterų – 1795, 1831 ir 1863 metų sukilimų dalyvių, knygnešių, slaptų lietuviškų mokyklėlių mokytojų, kovotojų už Lietuvos nepriklausomybę biografijos. Medžiagos būsimam leidiniui pateikė ir pati Gabrielė Petkevičaitė-Bitė. Tai buvo pagrindinė abiejų moterų susirašinėjimo tema.

Dabar Nacionalinės bibliotekos Retų knygų ir rankraščių skyriaus Vytauto Steponaičio dokumentų fonde saugoma 10 rašytojos laiškų, adresuotų Agnietei Ambraziejūtei-Steponaitienei, kurių savo laiku pasigedo Gabrielės Petkevičaitės-Bitės „Raštų“ leidėjai ir kurie nepateko į 6-ąją jos „Raštų“ tomą „Laiškai“²⁹. Minėtų laiškų parašymo chronologinės ribos yra 1936 m. balandžio 1 d. – 1937 m. liepos 30 d. Laiškuose rašytoja pateikia žinių apie savo tėvą gydytoją Joną Leoną Petkevičių ir jo seserį Reginą Petkevičaitę kaip 1863 m. sukilimo dalyvių rėmėjus, žiupsnelį atsiminimų apie motiną Malviną Chodakauskaitę-Petkevičienę, siūlo įtraukti į rinkinį ir siunčia anksčiau publikuotus savo atsiminimus apie moti-

²⁸ LNB RKRS, f. 25–541.

²⁹ PETKEVIČAITĖ-BITĖ, išnaša 26, p. 8.

nas karžyges Izabelę Bukauskienę (str. „1863 metai. Panevėžio apskritis“, spausdintas etnografijos žurnale „Gimtasias Kraštas“, 1934, Nr.1) ir sukilimo didvyrio motiną Švelnienę (vaizdelis „Švelna“ iš atsiminimų ciklo „Praėjusių dienų vaizdai“, spausdinti 1927 m. „Lietuvos“ dienraščio Nr. 160–162) ir kitas iškilias Lietuvos moteris. Vėlesniuose laiškuose Gabrielė Petkevičaitė-Bitė stengiasi patenkinti Agnietės Steponaitienės prašymą ir suteikti daugiau žinių apie lietuvių moterų judėjimo pradžią ir kovas už moterų teisių sulavinimą XX a. pradžioje.

Apie 1936 metus *Karo muziejuje Kaune užleistas kampelis moterims ir pavesta jį Kunig[aiškštinės] Birutės Karininkų Šeimų Draugijai tvarkyti*³⁰. Gabrielė Petkevičaitė-Bitė mielai perduoda eksponatus ir kitą medžiagą naujai ekspozicijai. Persiunčiamų eksponatų sąrašą su paaiškinimais ji pateikia 1936 m. lapkričio 16 d. laiške Agnietei Steponaitienei³¹. Pagal minėtą sąrašą muziejui skiriami 7 eksponatai. Dar žadėta surasti ir padovanoti Gabrielės Petkevičaitės 1911 m. leisto ir redaguoto pažangaus moterų laikraščio „Žibutė“ visus egzempliorius. Įdomu tai, kad du sąrašė minimi eksponatai yra užsilikę tarp minėtų A. Steponaitienei adresuotų laiškų ir dabar saugomi Vytauto Steponaičio fonde. Tai pirmojo Lietuvos moterų suvažiavimo Kaune, vykusio 1907 m. rugsėjo 23–24 d., dalyvių nuotrauka³² (užrašas kt. pusėje: *Perfotografuota iš žurnalo „ИСКРЫ“ 1907 m. Nr. 41 (328). Gauta iš p. Gabr. Petkevičaitės*) ir dviejų vyrų laišakai³³, atspindintys to laikmečio vyravusį neigiamą požiūrį į moterų judėjimą ir „Lietuvos ūkininko“ priedą moterims „Žibutė“. Visi eksponatai buvo perduoti per istorikę ir pedagogę Oną Girčytę-Maksimaitienę, tuo metu dirbusią Panevėžio mergaičių gimnazijoje istorijos mokytoja. Apie tai byloja ir

³⁰ PETKEVIČAITĖ-BITĖ, išnaša 26, p. 468.

³¹ LNB RKRS, f. 25–541, lap. 7.

³² LNB RKRS, išnaša 31, lap. 8.

³³ LNB RKRS, išnaša 31, lap. 9–13.

rašytojos laišakai O. Maksimaitienei³⁴.

1936 m. gruodžio 7 ir 20 d. laiškuose³⁵ rašoma apie dar vieną išskilią Lietuvos moterį – Oną Puodžiūnaite, užsimenama apie išsiųstą A. Steponaitienei nuotrauką ir žadama pasirūpinti tuo, kad šios moters biografija, kurią „Lietuvos žinioms“ buvo paruošusi O. Puodžiūnaitės giminaitė Ona Janulionienė, būtų persiųsta leidinio apie moteris rengėjoms. Beje, iš 1997 m. pasirodžiusios Dalios Marcinkevičienės parengtos spaudai knygos „Ižymios Lietuvos moterys XIX a. antroji pusė – XX a. pirmoji pusė“, galima teigti, kad medžiaga apie Oną Puodžiūnaite pasiekė pirmojo lietuvių moterų biografijų rinkinio rengėjos A. Steponaitienės rankas ir buvo įtraukta į ruošiamą, bet taip ir spaustuvės pasiekti nespėjusią knygą.

1937 m. balandžio 3 d. rašytame laiške A. Ambraziejūtei-Steponaitienei Gabrielė Petkevičaitė-Bitė talkininkauja senai savo bičiulei, tuo metu jau aktyviai Amerikos lietuvių moterų veikėjai Marijai Jurgelionienei, padėdama ieškoti Čikagoje leidžiamo „Naujienu“ laikraščio moterų skyriui bendradarbių-korespondenčių Lietuvoje: *Gerbiamoji! Drauge su tuo laiškeliu išdrįsau siųsti Tamstai Amerikiečių „Naujienu“ vieną numeriuką su moterų skyriumi. Amerikos moterys prašo, kad Lietuvos moterys padėtų joms šį skyrių redaguoti ir tuo būdu remtų susipratusių veikėjų sumanymą, turėti tokį spaudos organą. Man čia Panevėžy gyvenant, sunku susisiekti su Kaunietėmis, todėl širdingai prašau Tamstos tuo klausimu paagituoti ir pačiai nors trumpu rašinėliu papuošti ir paremti seserų-amerikiečių naudingą sumanymą. Tikiu, kad Tamsta nepasipiktys mano drąsa ir priimsi aukštos pagarbos žodžius. G. Petkevičaitė*³⁶.

Paskutinis Bitės laiškas Agnietei Ambraziejūtei-Steponaitienei rašytas 1937 m. liepos 30 d. iš Berčiūnų. Ir vėl rūpestis dėl Lietuvos moterų biografijų rinkinio papildymo, kad nebūtų pa-

³⁴ PETKEVIČAITĖ-BITĖ, išnaša 26, p. 465, 469–470.

³⁵ LNB RKRS, išnaša 31, lap. 16, 18.

³⁶ LNB RKRS, išnaša 31, lap. 20.

mirštas nė vienos *doros ir gerbtinos moters atminimas*³⁷.

Lietuvos nacionalinės M. Mažvydo bibliotekos Rankraščių skyriuje saugomas didelis žymios visuomenės veikėjos, kultūrininkės ir artimos G. Petkevičaitės-Bitės draugės bei rėmėjos Felicijos Povickaitės-Bortkevičienės fondas.

Yra gerai žinoma, kad abi moterys intensyviai susirašinėjo, išlikę ir buvo publikuota daug jų laiškų. Deja, mūsų bibliotekoje saugomame F. Bortkevičienės dokumentų rinkinyje yra viso labo tik trys rašytojos laišškai³⁸. Du iš jų pateko į G. Petkevičaitės-Bitės raštų 6-ąjį tomą „Laiškai“. Tai 1930 m. gruodžio 21 d. raštas kalėdinis sveikinimas ir 1935 m. spalio 9 d. užuojauta dėl F. Bortkevičienės sesers Juzefos Povickaitės-Okuličienės mirties³⁹.

Trečiasis laiškas rašytas kiek anksčiau – 1923 m. lapkričio 18 d. ir susijęs su kitu, 1923 m. gruodžio 19 d., jos raštu laišku F. Bortkevičienei, saugomu Vilniaus universiteto bibliotekos Rankraščių skyriuje⁴⁰. Kalba eina apie paskolos grąžinimą Feliksui Grigaliūnui, kuris 1912 m. per G. Petkevičaitę paskola parėmė „Lietuvos ūkininko“ ir „Lietuvos žinių“ leidimą. Paskolinta buvo dar carinės Rusijos rubliais, o 1923 m. iškilo problema kaip paskaičiuoti grąžinamos paskolos dydį jau nacionaline valiuta – litais. F. Grigaliūno pageidavimai gerokai viršijo atsikūrusių „Lietuvos ūkininko“ ir „Lietuvos žinių“ leidėjų galimybes ir jie derėjosi dėl mažesnės sumos. G. Petkevičaitėi-Bitei teko tarpininko vaidmuo. Rašytojos tikėjimą jos kartos žmonėmis, tautinių nepriklausomybės idėjų rėmėjais atspindi šios laiško F. Bortkevičienei eilutės: *Jei p. Grigaliūnas anais laikais nesigailėjo sulyginamai didelės sumos paaukoti savo visuomenės labui, tikiu, kad ir dabar jo krūtinėje plaka ta pati tėvynės sūnaus širdis – dora ir jautri. Jis supras, kad mūsų tėvynės*

³⁷ LNB RKRS, išnaša 31, lap. 21.

³⁸ LNB RKRS, f. 68–257.

³⁹ PETKEVIČAITĖ-BITĖ, išnaša 26, p. 377, 442.

⁴⁰ PETKEVIČAITĖ-BITĖ, išnaša 26, p. 155.

*dangus dar neišsigiedrijo ir dar daug iš mūsų visų reikalauja aukų ir darbo. Jis supras – kad, jei būtų pakankamai grašgalių idėjos darbui, niekas jo neprašytų nusileisti ir miela širdimi ir su džiaugsmu visą skolą grąžintų. Dabar su litais visiems sunku verstis ir jei knygos ir laikraščiai neina – tai iš kurgi juos semti?*⁴¹. Ir paskutinis sakinyš jau apie pačios rašytojos nuotaikas gyvenant naujaisiais – Lietuvos nepriklausomybės laikais: *Man šiais laikais labai sunku gyventi <...> moraliai. Tik Jūs nenustokite energijos! Širdingai sveikinu Tamstą. G. P.*⁴². Trumpai galima pridurti, kad, sprendžiant iš vėlesnių laiškų, G. Petkevičaitė pavyko sutarti su F. Grigaliūnu dėl palankesnių paskolos grąžinimo sąlygų.

Gabrielės Petkevičaitės-Bitės ranka rašytas laiškelis saugomas ir Salomėjos Nėries fonde. 1936 m. sausio 30 d. užrašas ant vizitinėms kortelėms skirto lapelio kviečia laiško gavėją – tuo metu Panevėžio mergaičių gimnazijos mokytoją Salomėją Nėrį – užėti pas rašytoją *vienu mažu reikalėliu pasitarti*⁴³.

Tvarkomame dailininko Antano Žmuidzinavičiaus archyve rastas Gabrielės Petkevičaitės-Bitės 1940 m. kovo 2 d. rašytas laiškelis Marijai ir Antanui Žmuidzinavičiams⁴⁴. Tai atsakymas į dailininko ir jo šeimos rašytą laišką. 79-ųjų metų rašytoja dėkoja, kad jos nepamiršta, skundžiasi gerokai pablogėjusiu regėjimu.

Daug ir gan išsamios informacijos apie paskutinius rašytojos gyvenimo metus randame laiškuose tų žmonių, kurie artimai bendravo ir rūpinosi G. Petkevičaitė-Bite nuo 1940-ųjų iki jos mirties. Visų pirma, tai jos ištikimos tarnaitės Marijos Galiauskaitės, Panevėžio vaistininko Liudviko Žemaičio, pedagogo, zoologo, tautosakininko Jurgio Elisono laiškuose, saugomuose jau minėtame Felicijos Bortkevičienės fonde. Šie dokumentai jau

⁴¹ LNB RKRS, išnaša 38, lap. 2.

⁴² LNB RKRS, išnaša 38, lap. 1.

⁴³ LNB RKRS, f. 4–216.

⁴⁴ LNB RKRS, f. 205–477.

priskirtini rankraščių apie rašytoją grupėi.

Išsamiausiai apie tai, kaip paskutines dienas leido žymioji lietuvių rašytoja, pasakoja ištikima jos globėja ir ūkio tvarkytoja Marija Galiauskaitė. Felicijos Bortkevičienės fonde išlikę penki jos laišakai⁴⁵, rašyti dar G. Petkevičaitėi esant gyvai ir jau po jos mirties. Laiškuose rašoma apie intensyviai silpstančią rašytojos sveikatą, blogėjančią atmintį: <...> *vaikšto silpnai diena mažai guli rašyti nerašo skaititi irgi nebeskaito kad ir paskaito tuč tuojaus ir užmiršta* – citata iš 1942 m. balandžio 2 d. laiško⁴⁶. Kitame laiške Felicijai Bortkevičienei rašoma: *Gerbiamoji Poniutė noriu truputi parašiti kaip mano panelė gyvena pati parašyti nebegali sveikata šemet žimei nusilpnėjo o atminties labai mažą*⁴⁷. Rašoma ir apie sunkią materialinę padėtį, džiaugiamasi, kad sulaukiama gerų žmonių paramos ir dovanų, apgailestaujama dėl rašytojos vienišumo: <...> *lankiti mažai kas lanka gyvena visu užmiršta* <...>⁴⁸. Marijos Galiauskaitės laišakai vertingi dar ir tuo, kad viename iš šių laiškų yra bene paskutinis rašytojos ranka rašytas tekstas – trumpas laiškėlis senai bičiulei Felicijai Bortkevičienei.

Felicija Bortkevičienė išliko ištikima Gabrielės Petkevičaitės-Bitės drauge iki pat galo. Ji ne tik palaikė rašytoją morališkai, skatino nepasiduoti apatijai, palaikė jos kūrybines idėjas, bet dažnai ją rėmė finansiškai (apie atsiųstus pinigus rašytojos išlaikymui mini bei dėkoja savo laiškuose ir M. Galiauskaitė), organizavo finansinę paramą. Vienu iš tokių paramos organizavimo pavyzdžių buvo jos iniciatyva Panevėžyje įkurti globos komitetą *Panelei G. Petkevičaitėi globoti*. Komiteto kūrimui ir rašytojos globos reikalams tvarkyti F. Bortkevičienė pakvietė Panevėžio vaistininką, artimą G. Petkevičaitės kaimyną Liudviką Žemaitį. Jo laiškuose, rašytuose Felicijai

⁴⁵ LNB RKRS, f. 68–205.

⁴⁶ LNB RKRS, išnaša 45, lap. 1.

⁴⁷ LNB RKRS, išnaša 45, lap. 4.

⁴⁸ LNB RKRS, išnaša 45.

Bortkevičienei į Kauną, aprašomi bandymai išsiaiškinti finansines rašytojos išlaikymo organizavimo galimybes ir rūpestis dėl rašytojos asmeninių daiktų išsaugojimo jau po jos mirties⁴⁹.

Apie apsilankymą pas G. Petkevičaitę-Bitę paskutiniaais jos gyvenimo metais savo laiške F. Bortkevičienei yra rašęs ir prof. Jurgis Elisonas 1942 m. kovo 18 d.: *Atminties yra visai netekusi <...> Žino, kad dabar sunku gyventi, bet kodėl ir kurių karo padarinių esame sulaukę, pasakyti negali <...> Pensijos gaunanti 30 RM, padedąs kiek Antanas Kasperavičius, kartais pažįstami ką nors atnešą, pasidarę 40 RM skoloj už kurą...*⁵⁰.

Šiokios tokios paramos rašytojai suteikti stengtasi ir per Lietuvų rašytojų draugiją. Pavienių rankraščių fonde saugomas pašalpos (100 RM) rašytojai G. Petkevičaitėi-Bitei persiuntimo 1942 m. balandžio mėn. kvitas⁵¹, pasirašytas tuometinio Lietuvos rašytojų draugijos sekretoriaus Bernardo Brazdžionio.

Gabrielės Petkevičaitės-Bitės nenuilstamą visuomeninį darbą, aktyvų dalyvavimą draugijų veikloje iliustruoja keli dokumentai, saugomi Jono Basanavičiaus ir Jurgio Bukėno fonduose. Iš J. Basanavičiaus 1914 metais rengtų žinučių „Lietuvos žinių“ laikraščiui apie Lietuvų mokslo draugijos veiklą sužinome, kad G. Petkevičaitė-Bitė balandžio mėnesį susimokėjo nario mokestį 3 rub., o draugijos muziejui padovanojo *žalvario kirvelį emaliuotą iš Ant[ano] Repčio*⁵². Apie rašytojos dalyvavimą Panevėžio apskrities tarybos Švietimo komisijos darbe primena Panevėžio apskrities tarybos posėdžio, įvykusio 1924 m. lapkričio mėn. 15 d. protokolą⁵³, saugomas visuomenės veikėjo Jurgio Bukėno, 1920–1924 m. buvusio Panevėžio apskrities valdybos pirmininku, fonde.

⁴⁹ LNB RKRS, f. 68–305.

⁵⁰ LNB RKRS, f. 68–203, lap. 1.

⁵¹ LNB RKRS, f. 130–1749, lap. 2.

⁵² LNB RKRS, f. 43–17, lap. 3.

⁵³ LNB RKRS, f. 123–274.

Vienu iš įdomesnių dokumentų, savotišku istorijos šaltiniu apie Gabrielę Petkevičaitę-Bitę, apie jos vietą XX a. pradžios lietuvių nacionaliniame tautiniame judėjime laikytini žymios Vilniaus krašto veikėjos, lietuviško knygyno Vilniuje savininkės Marijos Piaseckaitės-Šlapelienės atsiminimai⁵⁴ apie jos pažintį su Gabriele Petkevičaitė, Puziniškio dvaro gyventojais ir jo svečiais, apie garsų jį slepiamos lietuviškos spaudos *pušynėlio knygynėlį*.

Gabrielę Petkevičaitę-Bitę savo laiškuose mini daugelis iškilų Lietuvos žmonių su kuriais artimai bendravo, kartu dirbo, kūrė, kovojo, kuriuos mokė ir globojo žymioji Lietuvos moteris. Juozas Avizonis, Vanda Didžiulytė-Albrechtienė, Kazys Grinius, Marija Mašiotaitė-Urbšienė, Salomėja Nėris, rašytojas Juozas Petrulis, Žemaitė – tai tik dalis asmenų, kurių laiškuose, saugomuose mūsų rankraščių saugyklose, paminėta garsioji rašytoja.

⁵⁴ LNB RKRS, f. 196–160.

Pažįstamasis Kauno miesto kongreso Lietuvos moterų kongreso, vykęs 25 ir 26 rugsėjo 1907 m. Kaune. Pirmąją dieną, 25 rugsėjo, vyko kongreso atidarymas, Lietuvos moterų kongreso atidarymo ir pirmosios dienos programos pristatymas, Lietuvos moterų kongreso, vykusio 25 ir 26 rugsėjo 1907 m. Kaune, programos pristatymas, Lietuvos moterų kongreso, vykusio 25 ir 26 rugsėjo 1907 m. Kaune, programos pristatymas, Lietuvos moterų kongreso, vykusio 25 ir 26 rugsėjo 1907 m. Kaune, programos pristatymas.

I-ojo Lietuvos moterų kongreso Kaune 1907 m.
dalyvių nuotrauka.

LNB RKRS, f. 25-541, lap. 8.

Fragmentas iš G. Petkevičaitės-Bitės užrašų sąsiuvinio.

LNB RKRS, f. 41-1, lap. 3.

>

Imones Kaip kas pragačia tai produktai tai pinigais
o tai naminio prasau kad mes pusebystine gyvenam
tai ne viskuo ar ju antriniu qunu is savo broliu
tik su pemu sunkoka komas toloka o miestu korteloms
neaprupina visu bet seip taip be miena nebunam
kiausimu sviesta vai gamu tik kartais su pinigais
sunkoka labai atsiprasau ponute kad ar dristu tamstai
parasiti su nazarba

Marija Galinskaitė

Hangați! Dărnai mintini erii pas fas!
 Gura Parererii soținge.
 Brândien neeko gâs neistengiu parang
 ti! Gal seisate pageris! Tada amical
 priupariciu Vruomet Jus branginanti
 L. Petreșcăte.

WHAT THE DOCUMENTS OF THE RARE BOOK
AND MANUSCRIPT DEPARTMENT OF MARTYNAS
MAŽVYDAS NATIONAL LIBRARY OF LITHUANIA TELL
US ABOUT GABRIELĖ PETKEVIČAITĖ-BITĖ

DIANA NORKŪNIENĖ

ABSTRACT

Documents related to Gabrielė Petkevičaitė-Bitė that are stored in the Rare Book and Manuscript Department of Martynas Mažvydas National Library of Lithuania can be divided into three groups:

- Personal archive of the writer
- Autographs of Gabrielė Petkevičaitė-Bitė stored in the archives of other persons
- Manuscript documents about the writer

There are the following autographs of Gabrielė Petkevičaitė-Bitė kept in other persons' archives: ten letters addressed to Agnietė Ambraziejūtė-Steponaitienė belong to Vytautas Steponaitis's archive; three letters written by G. Petkevičaitė-Bitė and addressed to Felicija Bortkevičienė are stored in Felicija Bortkevičienė's archive; one letter of G. Petkevičaitė-Bitė is kept in the collection of documents of the poet Salomėja Nėris; and there is one letter addressed to the family of Antanas and Marija Žmuidzinavičiai in the archive of Antanas Žmuidzinavičius.

Among the most valuable manuscript documents about Gabrielė Petkevičaitė-Bitė are letters written by the writer's carer and housekeeper Marija Galiauskaitė and addressed to Felicija

Bortkevičienė. These letters were written within the period of 1940–1943, they tell us about the last years of the writer's life. One of these letters contains the last autograph of Gabrielė Petkevičaitė-Bitė.

Gabrielė Petkevičaitė-Bitė, a Lithuanian writer, public figure and cultural worker, is mentioned in the letters and papers of the following famous persons: Juozas Avižonis, Jonas Basanavičius, Jurgis Bukėnas, Vanda Didžiulytė-Albrechtienė, Jurgis Elisonas, Kazys Grinius, Marija Mašiotaitė-Urbšienė, Salomėja Nėris, Juozas Petrusis, Marija Piaseckaitė-Šlapelienė, Žemaitė, Liudvikas Žemaitis.

Diana Norkūnienė

Lietuvos nacionalinė Martyno Mažvydo biblioteka

Retų knygų ir rankraščių skyrius

Gedimino pr. 51

LT-01504 Vilnius

El. paštas: d.norkuniene@lnb.lt

*Rašytojos Gabrielės
Petkevičaitės-Bitės laišškai
Šiaulių „Aušros“ muziejuje.*

GRAŽINA NARBUTAITĖ

Šiaulių „Aušros“ muziejus savo veiklą pradėjo 1923 m., turėdamas ne daugiau kaip 400 eksponatų. Per 85 intensyvaus darbo metus eksponatų skaičius išaugo iki 192754 vienetų, sudarančių įvairialypius, įvairiaprasmius rinkinius. Tarp jų literatūros kūrėjų palikimas, išskyrus poeto Jovaro, didumu nepasižymi, tačiau sužėri savo vardais ir unikalumu: Žemaitė, Šatrijos Ragana, Matas Untulis, Matas Grigonis, Petronėlė Orintaitė, Gabrielė Petkevičaitė-Bitė.

Pastarosios rinkinys, beveik tik epistolinė medžiaga, viena kita fotografija, į muziejų pateko iš įvairių šaltinių. Didžiąją jo dalį muziejui padovanojo šiaurietis Fromas Arlauskas (1960 m., 1968 m.), dalis rasta teisininko, „Aušros“ muziejaus globėjo ir Šiaulių kraštotyros draugijos pirmininko Pelikso Bugailišio archyve, po kelis eksponatus dovanojo Radviliškio rajone gyvenęs E. Prascevičius (1986 m.), vilnietė Morta Ulpienė (1987 m.), šiaurietė Vanda Kavaliauskienė (1994 m.), kurios šeima artimai bendravo su rašytojos Liudvikos Didžiulienės-Žmonos dukromis Vanda ir Michalina.

Visą šią medžiagą galima suskirstyti į 3 dalis: 15 G. Petkevičaitės-Bitės laiškų, 26 jai pačiai siųsti atvirlaiškiai bei kitų rašytojų rankraščiuose aptinkami prisiminimai apie Bitę.

Ankstyviausias G. Petkevičaitės-Bitės atvirlaiškis, antspaudotas Vilniuje 1908 m., buvo adresuotas M. Untuliui į Liepoją. Būsimasis teisės studentas, tuo laiku gyvenęs Kijeve, korespondenciją gaudavo per Liepoją. Šiuo laiškeliu rašytoja jam pranešė, jog

abi su Žemaite jokio honoraro už pjesę „Velnias spąstuose“, statomą *nepasiturinčių mokinių naudai*, nereikalaus.

10 garsiosios panevėžietės laiškų yra rašyti P. Bugailiškiui į „Aušros“ muziejų 1936–1937 m. Tačiau judviejų pažintis užsimezgė Šiauliuose¹ gerokai anksčiau, galbūt garsiosiose gegužinėse², į kurias atvykdavo Lietuvos šviesuoliai. Dar Šiauliuose G. Petkevičaitė-Bitė 1911 m. dramos, muzikos, dainos draugijos „Varpas“ kvietimu skaitė paskaitą „Moterų judėjimo istorija“³. Taip pat ji lankėsi Gubernijos, Ginkūnų pradinėse mokyklose⁴, dalyvavo visuomenės veikėjų pasitarimuose Bubiuose, Pavėžupy⁵. Vėliau, regis, mūsų miestą pasiekdavo jos laišakai, bet nebe pati.

Su *gerbiamuoju* P. Bugailiškiu visuomenės veikėją siejo muziejiniai reikalai. 1936 m. vasarį⁶ grąžinusi neužpildytą muziejaus anketą „Baudžiavos gadynė“, ji, remdamasi žmonių liudijimais, ne tik bendrais bruožais aprašė Joniškėlio dvarininkų Benedikto, Igno, Eustachijaus, Prano ir Felicijono Karpių valdas, jų baudžiauninkų išlaisvinimo aplinkybes, sąlygas ir dėl to kilusias riauses, bet, pajutusi *sąžinės graužimus*, kelis kartus tuos duomenis tikslino, paBRAUKDAMA dėmesio vertus žodžius.

Be to, ji muziejui išsiuntė *įdomių* spaudinių, Izabelės Bukauskienės fotografiją su šios šeimos vaidmens 1863 m. sukilime aprašymu ir, pasinaudodama P. Bugailišchio gerumu, prašė atsiųsti Onos Puodžiūnaitės kapo Šiauliuose nuotrauką. Taip pat rūpinosi sena pažįstama, o dabar *nuskriausta* Joniškėlio ponia Karpiene, paskolinusia muziejaus parodai knygų, tačiau nesulaukusia nei jų, nei

¹ BUGAILIŠKIS, P. *Gyvenimo vieškeliais*. Šiauliai, 1994, p. 97.

² STRIOGAITĖ, D. Istorinės didžiosios Šiaulių gegužinės. *Mūsų kraštas*, 1993, nr. 2 (3), p. 30–36.

³ BUGAILIŠKIS, išnaša 1, p. 174.

⁴ JASAITIS, J. *Gabrielė Petkevičaitė-Bitė*. Vilnius, 1972, p. 161.

⁵ JASAITIS, išnaša 4, p. 48.

⁶ PETKEVIČAITĖ-BITĖ, G. *Laiškas P. Bugailiškiui* [rankraštis]. 1936 02 07. Šiaulių „Aušros“ muziejus (toliau – ŠAM), GEK 15823/1, I–R 24.

pinigų už jas⁷. Ir nuoširdžiai pasveikino Šiaulių kraštotyros draugiją 10-mečio proga, linkėdama *toliau geriausio pasisekimo!*

Likę 4 pedagogės laišškai – asmeninio pobūdžio, adresuoti kraštiečiams. Besibaigiant 1925-iesiems savo buvusiam mokiniui Silvestrui Juzėnui prisipažino, kad *daug rašau, dar daugiau nesma-gumų turiu*, o 1929 m. rugpjūčio 3 d. prislėgta padėkojo jam už pagalbą, mirus sūnėnui Broniui. Kiek vėliau kolegą M. Grigonį ji ne tik sveikino su Naujais 1936-aisiais, bet ir džiaugėsi *gražia dovanėle* – knygele „Algimantėlio metai“:

26 atvirukai, atvirlaiškiai *gerbiamajai panelei* į Puziniškį, Berčiūnus, Panevėžio Šv. Zitos ir Plukių g. buvo siųsti 1905–1941 m. Respondentai – jos buvę mokiniai Bernardas Bučas, Ida Dektoraitė, Nastutė Žilytė bei žurnalo „Gimtasai kraštas“ redakcija, Žemaitė, M. Grigonis, Petras Avižonis, Juzefa Višinskienė, A. Bulotienė, P. Meištavičienė, VI. Juodišius ir kiti, pasirašinėję tik vardais, inicialais. Jie lietuvių, lenkų kalbomis iš Panevėžio, Kauno, Birštono, Karaliaučiaus, Drezdeno ir Ciūricho, Romos, Rivjeros ir Paryžiaus sveikino Kalėdų, Naujų metų, Velykų, vardo dienos, 75-erių ir 80-ies metų jubiliejų progomis. Linkėjo kuo geriausios sveikatos ir *džiaugsmo, kurio Tamsta užsipelnei savo gražiu gyvenimu, tauria širdimi ir amžinu rūpinimusi vargstančiaisiais*⁸. Sykiu brūkštelėdavo apie savo darbus, keliones, mokslus, ligas, kartais apgailestaudami, kad negali su ja pasimatyti ir pasikalbėti.

Nors rašytoja P. Bugailiškio buvo prašiusi kelių savo laiškų *turinio niekam nerodyti ir neskelbti*, tačiau sutiko: *Jei pasirodytų nau-dingas bent kokių atžvilgiu, galėsite man mirus pasinaudoti*⁹. Tad dabar 150-ųjų rašytojos gimimo metinių išvakarėse galima tuo leidimu

⁷ PETKEVIČAITĖ-BITĖ, G. *Laiškas P. Bugailiškui* [rankraštis]. 1937 04 30. ŠAM, GEK 56981, I-R 4118.

⁸ DEKTORAITĖ, I. *Atvirlaiškis G. Petkevičaitėi-Bitei* [rankraštis]. Kaunas, 1941 03 18. ŠAM, GEK 2967, I-R 17/1.

⁹ PETKEVIČAITĖ-BITĖ, G. *Laiškas P. Bugailiškui* [rankraštis]. 1936 02 07. ŠAM, GEK 15823/1, I-R 24.

pasinaudoti ir visiems kartu jos gyvenimo išdavomis pasidžiaugti.

Prie šio rinkinio gražiai dera kitų rašytojų liudijimai apie G. Petkevičaitę-Bitę. Minėtini 16 tarpukaryje muziejui atitekusių Žemaitės laiškų, kuriuos ji 1897 m. spalį – 1898 m. gegužę senųjų Višinskių ir savo vardu parašė Povilui Višinskiui. Tų metų sandūroje Žemaitė, *mana Povilelio* ir P. Avižonio padedama, rengėsi keliauti į Joniškėlį pas G. Petkevičaitę-Bitę. Savaitės viešnagė, už kurią kylanti rašytoja buvo nepaprastai dėkinga, vaizdingai aprašyta 1898 m. sausio 18 d. laiške: kiekvieną dieną Bitė darbuodavosi „aptiekoj“, po pietų jos abi susirinkusiems Petkevičių namuose skaitydavo savo kūrinius, galop likusios dviese, šnekučiuodavosi nuoširdžiai iki pat gaidžių. Tuomet juodvi ir sutarė darbuotis sykiu ir žengti *kelu milemases literaturas*¹⁰. Ypač Bitė džiaugėsi ir gyrė Žemaitės kalbą, o daktaras Jonas Petkevičius įdavė viešniai iš lenkų į lietuvių kalbą išversti dvi Samuelio Smailso (Smiles) knygeles.

Iš vėlesnio 1898 m. vasario 22 d. laiško sužinome, jog Žemaitės viešnage ir joniškiečiais, apie kuriuos *sznekiejau kap tik imaniau kon karszcziausej*, itin domėjosi Užvenčio ponია Budrikienė, o sužinojusi adresą, žadėjo Bitės pasiteirauti apie šilkininkystę¹¹. Tuo tarpu jaunosios Pečkauskaitės iš savo palangiškės tetos girdėjusios, jog p. Gabrielė mėgsta *didelej pousztis ir szokti*, o Žemaitė tokią neteisybę kaip mat užginčijo.

Pavarčius 1926 m. M. Grigonio dienoraštį, galima aptikti blankų įrašą pieštuku apie G. Petkevičaitės-Bitės viešėjimą Rozalime, kurio mokykloje apsilankiusi, ji *mokiniams padarė didelio įspūdžio*¹². Tuomet M. Grigonis pripažino, jog *dvasios stiprumas svarbiau už kūniškąjį*.

¹⁰ ŽEMAITĖ. *Laiškas P. Višinskiui* [rankraštis]. Ušnėnai, 1898 01 18. ŠAM, GEK 47854, I–R 3143.

¹¹ ŽEMAITĖ. *Laiškas P. Višinskiui* [rankraštis]. Ušnėnai, 1898 02 22. ŠAM, GEK 47848, I–R 3137.

¹² GRIGONIS, M. *Dienoraštis* [rankraštis]. Rozalimas, 1925–1926. ŠAM, GEK 42786/2, I–R 3603/2.

Apžvelgtasis G. Petkevičaitės-Bitės rinkinys – nedidelis, po trupinį rūpestingųjų surinktas ir suneštas muziejun, gal ir nepretenduoja į išsamią informaciją apie rašytoją, tačiau gali būti svarbia informacijos nūdienos žmogui detale, juolab, rašyta ranka.

G. Petkevičaitė-Bitė Panevėžyje. 1940 07 19.
ŠAM.

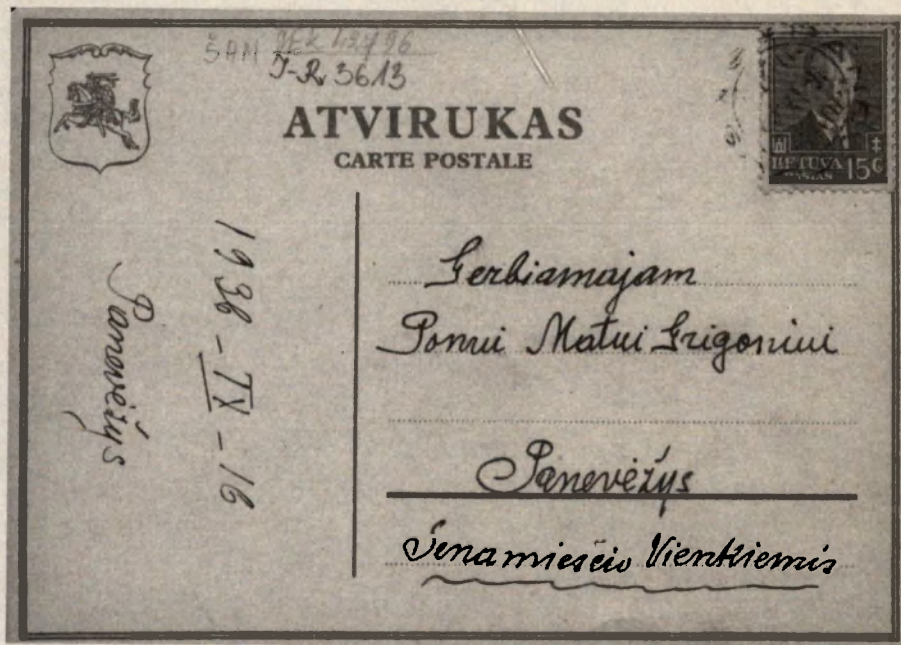

Svečiuose pas G. Petkevičaitę-Bitę. Šalia sėdi V. Didžiulytė-Albrechtienė,
stovi P. Gegeckas ir V. Jurevičiūtė. Panevėžys, 1940 07 19.
ŠAM.

Ļeņinamais!

"Algimantēlio metar" pra-
driūgino mane, primindami
man īš daļies mūsu, lēndra
darbs, gimnazijāje īnetik jī-
bet drauge vaiku sielai pri-
taikytā poezija. Dīaugis vai-
keliai jā skaitydami ne mārīau
kaip as.

Priimkite kadēkos zodiņus
un man siūstīkta lokiis grāfīis
dovanēls. Su pagārda *Wethericaite*

< ^

G. Petkevičaitės-Bitės atvirlaiškis M. Grigoniui. Panevėžys, 1936 09 16.
ŠAM, GEK 42796, I-R 3613.

LETTERS OF THE WRITER
GABRIELĖ PETKEVIČAITĖ-BITĖ
IN ŠIAULIAI "AUŠROS" MUSEUM

GRAŽINA NARBUTAITĖ

ABSTRACT

In Šiauliai "Aušros" Museum the literary heritage of Žemaitė, Šatrijos Ragana, Matas Untulis, Matas Grigonis, Petronėlė Orintaitė, Gabrielė Petkevičaitė-Bitė and other writers, except for Jovaras, is not of vast quantity, but it is unique and of great value.

The collection of documents of G. Petkevičaitė-Bitė, comprised of epistolary material and several photographs, was received by the museum at various times from various sources. All the material can be divided into 3 parts: 15 letters written by G. Petkevičaitė-Bitė, 26 postcards received by the writer herself, and reminiscences about Bitė found in the manuscripts of other writers.

In the period from 1908 to 1937, the writer sent letters to M. Untulis, Silvestras Juzėnas, M. Grigonis, with whom she discussed questions of literary work, and in her correspondence with Pelikšas Bugailiškis she discussed various museum matters. In the period from 1905 to 1941, 26 postcards were sent to G. Petkevičaitė-Bitė by her former students, colleagues and acquaintances from Lithuania, Germany, Italy and France. They congratulated her on various occasions, told her about their lives.

The manuscripts stored at the museum also tell us much about Bitė. In several letters written in 1898 to Povilas Višinskis, Žemaitė vividly described her journey to Joniškėlis and her week-long

stay at the house of the Petkevičiai. In 1926, M. Grigonis wrote in his diary about the visit of G. Petkevičaitė-Bitė in Rozalimas.

The collection of G. Petkevičaitė-Bitė, discussed in this presentation, is not large, however it speaks volumes about her life, relations with various people, and it is significant to the history of Lithuanian literature.

Gražina Narbutaitė

Šiaulių „Aušros“ muziejus

Vytauto g. 89

LT-77155 Šiauliai

El. paštas: grazinan@ausrosmuziejus.lt

*Parasė Dvi Moteri:
Bitės ir Žemaitės literatūrinis
bendradarbiavimas*

BIRUTĖ MUMĖNAITĖ

Gražaus XIX a. pabaigos – XX a. pradžios lietuvių literatūros dueto autorės Julija Žymantienė-Žemaitė ir Gabrielė Petkevičaitė-Bitė atskirai lietuvių literatūros istorijoje užima aiškiai apibrėžtą vietą. Šioje istorijoje dar per mažai dėmesio skirta rašytojų kūrybos paraštėje atsidūrusioms jų drauge kurtoms ir Dviejų Moterų slapyvardžiu pasirašytoms dramoms. Matyt, dėl dvigubos autorystės pjesės nebuvo įtrauktos nė į vienos autorių raštus, taip ir liko XX a. pradžios „Varpo“ numeriuose ir plonose knygelėse, nors būtinybė šiuos kūrinius perleisti atskiru leidiniu minėta¹. Straipsnyje aptariami Dviejų Moterų rankraščiai, charakteringai papildantys Bitės ir Žemaitės literatūrinio dueto bendradarbiavimo aplinkybes, pristatomi penki rašytojų draminiai veikalai, aptariamas istorinis kontekstas, kuriame šie kūriniai funkcionavo.

Bitė ir Žemaitė pirmą kartą susitiko 1898 m. pradžioje Joniškėlyje, tarpininkaujant Povilui Višinskiui. Susitiko dvi labai skirtingos moterys. 37-erių metų sulaukusi, savo asmeninį gyvenimą visuomenės labai aukojanti dvarininkaitė, bendradarbiaujanti lietuviškoje spaudoje, remianti neturtingus studentus, besirūpinanti lietuviškų knygų platinimu, turinti didelį bityną, dirbanti vaistinėje Petkevičaitė ir 53-ejų Žemaitė, iš žmonos ir motinos priedermių

¹ ČESNULEVIČIŪTĖ, Petronėlė. Gabrielė Petkevičaitė-Bitė. Iš PETKEVIČAITĖ-BITĖ, G. *Rašai*. Vilnius: Vaga, 1966, t. 1, p. 9.

pamažu išsilaisvinanti rašytoja, išgyvenanti savo kūrybinį pakilimą. Tuo metu ji jau parašiusi gražiausius ciklo „Laimė nutekėjimo“ apsakymus, išbandžiusi komedijos žanrą. Žymantienė šį susitikimą trumpai reiziumuoja viename laiške, kuriame atspindėtas geranoriškas nusiteikimas bendradarbiauti: *Susitarėm dabar, paduodamos ranką viens antrai, keliauti taku mylimosios literatūros: ko aš nežinosisiu ar nesuprasiu, jos [G. Petkevičaitės – B. M.] pasiklausti arba knygos kokios nuo jos gedauti, o ji, ką parašys, aš prižadėjau kalbą pataisyti*².

Dvi Moteri nėra vienišas to meto literatūros fenomenas. Broliai Antanas bei Juozas Vilkutaičiai, pasislėpę, tačiau ir prisistatę slapyvardžiu Keturakis (turintis keturias akis – du asmenys), parašo komediją „Amerika pirtyje“. Tuo pačiu slapyvardžiu Lazdynų Pelėda save vadina seserys Sofija ir Marija Ivanauskaitės, kiek vėliau dramaturgiją išbando ir lietuvių literatūros istorijoje mažiau žinomos Dvi Lietuvaitė: Stasė Bogušytė-Skipitienė bei Michalina Dirmantaitė. Dviejų Moterų bendradarbiavimas įdomus tuo, kad tai bene vienintelis duetas, kuriame dalyvauja dvi tokios ryškios asmenybės, ne nustelbiančios, o papildančios viena kitą. Nors lietuvių literatūros istorijoje ryškesnė tendencija vadovaujanti vaidmenį suteikti Bitei, tekstinė dramų raiška rodo ką kita: Dviejų Moterų duete abu skirtingi pradai vienodai ryškūs. Balys Sruoga, tyrinėdamas XIX a. pabaigos – XX a. pradžios lietuvišką teatrą Peterburge, *lietuviškus vakarus*, spaudos draudimo laikotarpiu paplitusių slaptų lietuviškų vaidinimų sąjūdį, pristatė kaip *juožemiškumo* ir *universitetiškumo fuziją* – gaivalingos kūrybinės jėgos, slypinčios kaimo žmoguje, bei iš kultūros ateinančios šios galios įforminimo paskatos sąjungą³. Bendriausia prasme šią jungtį atspindi ir Dviejų

² ŽEMAITĖ. *Raštai*. Vilnius: Valstybinė grožinės literatūros leidykla, 1957, t. 6, p. 54.

³ SRUOGA, Balys. *Lietuvių teatras Peterburge, 1892–1912: lietuvių teatro istorijai medžiaga*. Kaunas, 1930, p. 11.

Moterų kūrybinis bendradarbiavimas. Galime spėti, kad jų sceniniuose veikaluose iš pozityvistinės Bitės pasaulėžiūros ateinanti idėja įkūnijama Žemaitės talento padiktuotomis formomis, o šių dviejų pradų sąveika dramose įgauna įdomias tekstines raiškas.

Dvilypė autoriaus figūra *Dvi Moteri* intrigavo ne vieną. Dažno Bitės ir Žemaitės biografo bandyta atsakyti į klausimą, kiek kurios rašytojos bus rankos pridėta prie dramų; dažniausiai sutariama, kad rašiusi greičiausiai Bitė, ji geriau bus supratusi ir draminio žanro techniką, nuoseklią temos plėtotę, o žodį gebėjusi valdyti Žemaitė bus kūrusi šmaikščius dialogus, perteikusi autentišką kaimo aplinką⁴. Ir Dviejų Moterų korespondencijoje pažymimas pirmaujantis Bitės vaidmuo: ji dažniausiai surasdavusi temą, kurią paskui su Žemaite aptardavusi, polemizuodavusi laiškais su Višinskiu dėl atskirų charakterių ar scenų, o Žymantienei paliekamas savotiškas konsultantės vaidmuo⁵. *Bitė gimdė, aš tik vysčiau; Bitė motina, aš močiuka*⁶, Višinskiui laiškuose ne kartą yra nurodžiusi ir pati Žymantienė. Antra vertus, Žemaitės plunksnai priklauso septynios komedijos, pažymėtina, kad į dramaturgiją ji pasuko dar prieš pradėdama bendradarbiauti su Bite – jau buvo sukūrusi tris pirmąsias savo komedijas. Bitei, priešingai, komizmas buvo svertimas. Savarankiškai, be Žemaitės, matyt, bendradarbiavimo su ja įkvėpta, ji yra parašiusi tik vieną dramą „Kova“ (1900), kurios tematika artima rašytojos smulkiajai prozai. Vienne Petkevičaitės Višinskiui skirtame laiške yra išlikęs ir būdingas Bitės liudijimas: *Juog prie komedijų niekuomet neturėjau palinkimo. Pirmąją užsimačiau sustatyti (ir viena niekadose to nebūčiau mokėjus padaryti), tik klausydama Tamstos įkalbinėjimų*⁷.

Kokia kūrybine programa vadovavosi rašytojos? Galime

⁴ SPRINDIS, Adolfas. *Žemaitė*. Vilnius: Vaga, 1986, p. 178.

⁵ ČESNULEVIČIŪTĖ, išnaša 1, p. 20.

⁶ ŽEMAITĖ, išnaša 2, p. 113, 144.

⁷ PETKEVIČAITĖ-BITĖ, Gabrielė. *Raštai*. Vilnius: Vaga, 1968, t. 6, p. 30.

laikyti, kad XIX a. lietuvių susipratimo ataskaitos taškas yra 1863-ųjų m. sukilimas⁸. Ir Dviejų Moterų laikysena yra šio įvykio ugdoma: *lenkmečius* jos ne kartą aprašo bei apmąsto savo kūriniuose. Nuo šio sukilimo prasideda *naudingo darbo* laikas, pasibaigsiantis tik Lietuvos nepriklausomybės paskelbimu 1918 m. Ilgiau negu pusę amžiaus trukęs laikotarpis sutampa su nacionalinio išsivadavimo judėjimu, kultūros žmonės telkusi bendram darbui. Simboliška, kad Lietuvių literatūros ir tautosakos instituto bibliotekos rankraštyne saugomos dramos „Parduotoji laimė“ autografo tituliname lape autorių pavardžių vietoje žioji laiko ar negeros rankos išplėsta skylė⁹. Žinome, kad ten turėtų būti įrašyta *Dvi Moteri*. Bet ar tik jos? Ar neturėtų greta būti nurodytas ir Žemaitę į literatūrą atvedęs Višinskis, kuris abi autorės supažindino ir veikė ne tik kaip rašyti skatinęs impulsas, bet ir kaip vyriausioji instancija, parašytą tekstą savo kritiškuose laiškuose „aprobuodavusi“ arba atmesdavusi? Višinskiui skiriama ir pirmoji publikuojama Dviejų Moterų komedija: penktame knygos puslapyje įrašyta jam skirta dedikacija: *Gerbiama tautiečiui P. V. aukauja pirmą savo sudėtinį darbėlį. Dvi moteri*¹⁰. Kam teko laimė matyti taisymų pilnus Dviejų Moterų rankraščius, tie gali suprasti, kad tuo laikotarpiu rašoma lietuviška literatūra buvo bendras išsilavinusio tautos branduolio reikalas. Bitės ir Žemaitės autografaai vaizdžiai perteikia šio charakteringo kultūrinio bendradarbiavimo žymes. Jau minėtas „Parduotosios laimės“ perrašas yra atliktas dviejų rankų: dešimtame dramos puslapyje kaligrafišką Petkevičaitės rašyseną keičia Višinskio braižas¹¹. Pasinaudoję vienos iš dramų pavadinimu, to meto kultūros žmonių

⁸ DAUJOTYTĖ, Viktorija. *Parašyta moterų*. Vilnius: Alma littera, 2001, p. 136.

⁹ DVI MOTERI. *Parduota laimė*: drama iš keturių veiksmų [rankraštis]. Lietuvių literatūros ir tautosakos instituto mokslinė biblioteka (toliau – LLTI MB), f. 30–5 (CB), lap. 1.

¹⁰ DVI MOTERI. *Kaip kas išmano, taip save gano*: drama iš trijų veikmių. Tilžė: Otto v. Mauderodės sp., 1904, p. 5.

¹¹ DVI MOTERI. *Parduota laimė*: drama iš keturių veiksmų [rankraštis]. LLTI MB, f. 30–5 (CB), lap. 10.

bendruomenę galime įvardinti kaip *litvomanus* – susipratusius lietuvius, siekiančius pirmiausia autonomiškos, o vėliau ir nepriklausomos Lietuvos jos etnografinėje teritorijoje.

Jau minėtas didelis rašančių žmonių susidomėjimas drama rėmėsi jos poveikiu: iki pat XX a. pradžios gyvas liaudies teatro tradicijas išlaikęs lietuviškas kaimas, kurio didžiausi įvykiai būdavo pasitinkami ir išslydimi teatralizuotais vaidinimais¹², turėjo iškart atpažinti gyvenimo tikrovės prisodrintą dramą. Regis, kad paskutiniaisiais XIX a. dešimtmečiais dramų ima rašyti visi ryškiausi to meto kultūros žmonės: Aleksandras Fromas-Gužutis, Petras Vileišis, Maironis, Keturakis, Vaižgantas... Įsidėmėtina ir tai, kad panaikinus spaudos draudimą daugelio rašytojų susidomėjimas dramine kūryba išblėso, jie, regis, jau jautėsi atlikę savo misiją¹³. Itin didelį kultūros žmonių dėmesį dramaturgijai patvirtina ir „Tamošiaus Rūko“ rankraščio antraštiniame puslapyje Višinskio ranka įrašytas ketureilis, matyt, Ivano Krylovo pasakėčios sekimas:

*Kaip mūsų vasaros laiki
pridigo autorių daugybe
Kiekvienas dramatpalaikę
Vys briežis su dydibės
Asilas Krilovo*¹⁴

Iš viso kartu rašytojos sukūrė penkis veikalus: tris komedijas ir dvi dramas. Pirmasis draminis veikalas „Kas kaip išmano, taip save gano“ (parašytas 1898 m. pabaigoje, 1904 m. publikuotas „Varpe“ bei išleistas atskira knygele Tilžėje) yra komedija, pašėpianti nutautėjusio dvaro degradaciją ir pristatanti naujo tipo

¹² MAKNYŠ, Vytautas. *Teatro dirvonuose*. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas, 1997, p. 73.

¹³ MARTIŠIUTĖ, Aušra. *Pirmasis lietuvių dramaturgijos šimtmetis*. Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 2006, p. 65.

¹⁴ DVI MOTERI. *Tamošius Rūkas* [rankraštis]. VUB RS, d. 353, lap. 1.

lietuvių inteligentą – *litvomaną*. Jeigu rašymo procese pirmaujantis vaidmuo ir yra tekęs Bitei, tai tas neatsispindi dramų rankraščiuose. Išlikę „Kaip kas išmano, taip save gano“ perrašai yra Žemaitės rankos tekstai. Jie saugomi Vilniaus universiteto bibliotekos rankraštyne. Greičiausiai Žemaitė bus siuntusi šią pjesę paskaityti Višinskiui, nes viename autografe pasitaiko keletas jo pastabų. Pirmoji Dviejų Moterų komedija charakteringai perteikia tuo laikotarpiu įsitvirtinusių dramos veikalo kūrimo principus: joje kontrastiškai vaizduojami teigiami ir neigiami personažai, o geroje pabaigoje triumfuoją moralinis teisingumas, tad sudomintas skaitytojas nejučia įsitraukia į malonią istoriją, kartu išmokdamas ir didaktišką pamoką.

„Išmoko, kaip akys iššoko“ arba „Tamošius Rūkas“ yra antroji Dviejų Moterų komedija, parašyta tos pačios Žemaitės viešnağės pas Petkevičaitę metu. Įdomi, nors neišbaigta ir tik Žemaitės rankraštyje likusi komedija nedėkingo likimo susilaukė todėl, kad nepatiko Bitei. Žymantienė persiuntė perrašytą veikalą Višinskiui, jo archyve nuorašas ir išliko. Žemaitės laiške Višinskiui užfiksuota: *Mano Povilė! Led surašiau tą paveikslėlį, Gabrielė būtinai norėjo sudeginti, taip jai netiko, neleido niekam rodyti, o Tau leido siųsti, kaip perskaitysi, nurašyk jai savo nuomonę apie jį*¹⁵. Šiuo metu komedija saugoma Vilniaus universiteto bibliotekos rankraštyne, tai vienintelis mums žinomas „Tamošiaus Rūko“ autografas; perrašas visiškai neredaguotas, niekur nepublikuotas. Pažymėtina, kad pavadinimą dramai pagal pagrindinio dramos veikėjo vardą bus davęs Višinskis, kurio ranka ji yra ir užvardinta. „Tamošius Rūkas“ iš visų Dviejų Moterų rankraščių kelia daugiausia klausimų, tekstas kartais sunkiai įskaitomas, be to, nėra kitų to paties kūrinio šaltinių, su kuriais Žemaitės perrašą būtų galima palyginti.

Maždaug po vienerių metų (1899 m. pabaiga) sukurta buitinė komedija „Velnias spąstuose“ susilaukė visiškai kitokio likimo

¹⁵ ŽEMAITĖ, išnaša 2, p. 120.

negu „Tamošius Rūkas“. Komediją Dviems Moterims užsakė Višinskis, nes verkiant reikėjo plėsti lietuviškos dramaturgijos repertuarą, skirtą lietuviškiems vakarams. „Velnius spąstuose“ žanro požiūriu vienas labiausiai vykusių Dviejų Moterų kūrinų, komedija buvo itin populiari. Tai vienintelė Dviejų Moterų pjesė, kurią tuoj pat buvo rengiamasi vaidinti. Iš viso iki 1910 m. ši komedija buvo pastatyta net 46 kartus¹⁶. Populiarumą patvirtintų ir itin mažas šios knygos, išleistos 1902 m. Tilžėje, tiražo išlikimas. Iš „Varpo“ redakcijos gautas Bitės rankos komedijos perrašas su kalbiniais taisymais yra saugomas Vilniaus universiteto bibliotekos rankraštyne.

„Parduotoji laimė“, drama, pasakojanti nelaimingų vedybų istoriją lietuviško kaimo fone, buvo parašyta Birštone Bitei ir Žemaitėi slapstantis nuo paūmėjusių caro žandarų persekiojimų 1900 m. Lietuvių literatūros istorijai ši drama svarbi tuo, kad rodo jau stiprėjančią moters savimonę: moteriški personažai joje ne tik atskleidžia savitą mąstymo logiką, tačiau ima ja vadovautis, pasipriešindami to meto autoritetams. Atskira knygele išleista 1905 m. Vilniuje, ši drama išliko dviejuose autografuose. Pirmasis perrašas saugomas Vilniaus universiteto bibliotekos, o antrasis – Lietuvių literatūros ir tautosakos instituto bibliotekos rankraštyne. Abu perrašai su gausiais kalbiniais taisymais. Ir vėliausio Dviejų Moterų veikalo „Litvomanai“ (parašytas 1902 m. pavasarį, „Varpe“ pasirodė 1905 m., tais pačiais metais išleistas ir atskira knygele) perrašas pasižymi gausiais redagavimo ženklais. Į Vilniaus universiteto biblioteką Bitės autografas pateko iš „Varpo“ redakcijos archyvo.

Nesiimant detaliai analizuoti kiekvieną pjesę, visgi reikia pažymėti būdingą Dviejų Moterų draminės kūrybos tendenciją: pradėjusios nuo nesudėtingų sceninių veikalo, prisiimdamos didaktišką rašytojo poziciją, vykdydamos *naudingo darbo* literatūrai duotus tikslus (mokydamos, šviesdamos, telkdamos, linksminda-

¹⁶ UMBRASAS, Kazys. *Žemaitė: biografija ir kūrybos ištakos*. Vilnius: Vaga, 1975, p. 208.

mos ir auklėdamos svarbiausią savo adresatą – valstiečius), vėlesniuose veikaluose rašytojos pateikia tik jų talentui būdingus bruožus. Jos kuria publicistinio teatro kūrinį, rodo vis stiprėjančius moters sąmonėjimo ženklus. Suprantama, jog tokiais bruožais pasižymintys kūriniai ne visiems jų skaitytojams galėjo būti prieinami. Apie tai byloja ir 1904 m. Višinskio laiškas Mortai Zauniūtei. Jame Višinskis pastebi, jog jo turimi Dviejų Moterų dramų perrašai turi būti kiek įmanoma greičiau išleisti, nors dar ne visi skaitytojai juos pajėgūs pritaikyti neprofesionaliame teatre: *Man matos, kad puikiausiai būtų, kad ir pard. laimė, ir kaip išmano, teip gano pakliūtų mylėtojams į rankas, nes čia jie gali ir supūti begulėdami, nes siek tiek per aukštai jie siekia, t. y. mažai kas iš jų begalės naudotis*¹⁷.

Didžioji dauguma dramų perrašų – autentiškiausių šaltinių – yra su daugybe kalbinių taisyčių, o jie savo ruožtu atspindėti „Varpo“ publikacijose ir atskiromis knygomis išleistose dramose. Pažymėtina, kad dramų kalba nevienoda. Sklandžiausia, dabartiniam skaitytojui artimiausia kalba parašyti paskutiniai sceniniai veikalai, o daugiausia klausimų kelia tik Žemaitės nuoraše likusi drama „Tamošius Rūkas“. Mažai išliko ir publikuotų Dviejų Moterų kūrinių šaltinių – plonų, mažo formato, susegtų, o ne įrištų knygelių. Pagal Lietuvos integralios bibliotekų informacijos sistemos (LIBIS) duomenis, dažniausiai po vieną, rečiau – po keletą egzempliorių šių dramų saugoma didžiosiose šalies bibliotekose. Knygelių leidimo tiražą galime spėti buvus didelį (Bitės atliktame „Velnius spąstuose“ perraše, skirtame „Varpo“ redakcijai, kita ranka įrašyta: 2000 egz.), tad toks jų susidėvėjimas rodo kūrinių populiarumą.

Penkios Dviejų Moterų dramų – tikėtinas to meto kultūros reiškiny, įtraukęs į bendrą darbą ne tik pačias dramų autorės, tačiau ir jų aplinkos žmones. Dramos pateikia būdingiausius to meto

¹⁷ VIŠINSKIS, Povilas. *Raštai*. Vilnius: Vaga, 1964, p. 440.

literatūros bruožus, koncentruotai pristato Žemaitės bei Bitės kūrybos pobūdį. Įdomus reiškinyms buvo mažai tyrinėtas, didžia dalimi liko Bitės ir Žemaitės kūrybos tyrinėjimų paraštėje, tad dramų perrašai intriguoja, masindami klausimais, kuriuos galima atsakyti tik po išsamios tekstologinės šaltinių analizės. Literatūrinis Dviejų Moterų duetas papildė jauną lietuvių dramaturgiją kūriniais, kurie šiuolaikiniam skaitytojui pristato charakteringą tų laikų lietuvių kultūros puslapį.

Dviejų Moterų dramų šaltiniai

Rankraštiniai

[DVI MOTERI]. *Kaip kas išmana, taip sawi gana. Komediya trijungsi Aktunsi*. VUB RS, d. 353, lap. 141–171.

[DVI MOTERI]. *Kaip kas išmana, taip sawi gana. Komediya trijungsi Aktunsi*. VUB RS, d. 750, lap. 21–47.

[DVI MOTERI]. *Tamošius Rūkas. Parašė Dvi moteri*. VUB RS, d. 353, lap. 1–45.

DVI MOTERI. *Parduota laimė. Drama iš keturių veiksmų*. VUB RS, f. 3–2332, lap. 1–61.

DVI MOTERI. *Parduota laimė, drama iš keturių veiksmų*. LLTI MB, f. 30–5 (CB), lap. 1–23.

DVI MOTERYS. *Velnias spqstuose. Dramatiškas paveikslėlis iš trijų veiksmų*. VUB RS, f. 1, d. 778, lap. 1–47.

DVI MOTERI, *Litvomanai*. VUB RS, f. 1, e. 251, lap. 1–32.

Publikuoti

DVI MOTERYS. *Velnias Spqstuose: dramatiškas paveikslėlis iš trijų veiksmų*. Tilžė: J. Šenkos sp., 1902. 38 p.

DVI MOTERI. *Kaip kas išmano, taip save gano: komediya iš trijų veikmių*. *Varpas*, 1904, nr. 7, p. 100–111.

DVI MOTERI. *Kaip kas išmano, taip save gano: drama iš trijų veikmių*. Tilžė: Otto v. Mauderodės sp., 1904. 47 p.

DVI MOTERI. *Parduotoji laimė: keturių veiksmų drama*. Vilnius: Juozapo Zavadzčio spaustuvė, 1905. 48 p.

DVI MOTERI. *Litvomanai: drama 4-iuose veikimuose*. Tilžė: Otto v. Mauderodės sp., 1905. 58 p.

[DVI MOTERI]. *Litvomanai: drama 4-iuose veikimuose*. *Varpas*, 1905, nr. 3, p. 37–39; 1905, nr. 4–5, p. 51–56; 1905, nr. 6, p. 66–70; 1905, nr. 7–8, p. 86–88; 1905, nr. 9–10, p. 100–101.

59P1

Parduota laimė

Lra. no

keturių veiksmų

Krašči

Dviejų Moterų dramos
„Parduota laimė“ rankraščio
titulinis puslapis.
LLTI MB, f. 30 (CB).

Dviejų Moterų veikalo
„Tamošius Rūkas“ rankraščio
fragmentas.
VUB RS, f. 1, d. 353, p. 2.

Laidas

Zemaitė Puškas atbuvo ištrėmima 54 metu

Antanas Kuras ištrėmimas 56 metu

J. imona Kurina 48

Jonas 26 metu

Guoras 20 metu } Kura mylojė

Dana 24 metu

Mare 18 metu

Montvydas, šienininkas bijoras 60 metu

Alena Montvydytė, 30 metu

Domicle augsle 17 metu

esinė jos motyna

Dorast. Jonas Laurynas

Kunigas

Dmoner baba, rydėlvas rydėlvas

WRITTEN BY *TWO WOMEN*: LITERARY COLLABORATION OF BITĖ AND ŽEMAITĖ

BIRUTĖ MUMĖNAITĖ

ABSTRACT

This article focuses on five little-known plays written by *Two Women* (Gabrielė Petkevičaitė-Bitė and Julija Žymantienė-Žemaitė). Although the authors are famous Lithuanian writers, their common pieces coming from the last years of the nineteenth century and the first years of the twentieth century have not received much attention from researchers of Lithuanian literature. Nevertheless, their plays are an interesting document of cultural life in the mentioned period. The common work of *Two Women* reflects main features of young Lithuanian dramaturgy, while manuscripts of these plays give us characteristics of literary collaboration between the two writers. The comedies and dramas show that the young Lithuanian literature was an important matter for the educated cultural community. They were written for the repertoire of young Lithuanian theatre arising in Lithuanian village, the pieces try to educate the audience, mainly formed of peasants, and to consolidate Lithuanian nation. The common work of *Two Women* illustrates a specific page from the history of Lithuanian literature.

Birutė Mumėnaitė

Vilniaus universiteto magistrantė

El. paštas: birute.mumenaite@gmail.com

Vieno Gabrielės Petkevičaitės-Bitės ekspionato mįslė

ALDONA RUSECKAITĖ

Kai gavau kvietimą į šią konferenciją, paprašiau mūsų muziejaus (Maironio lietuvių literatūros muziejaus) fondų darbuotojų Gabrielės Petkevičaitės-Bitės rankraščių ir gavau keistą „rašinį“ – jos apsakymą „Baudžiavos naktis“, kurį išvyniojusi iš mikalentinio popieriaus – labai nustebau, nes buvo visai ne Bitės autografas, o Julijos Žymantienės-Žemaitės. O sumaišyt negalėjau, nes kai kurių klasikų rankraštį jau galiu pažinti net sapne. Dvylika sąsiuvinio dydžio iš abiejų pusių prirašytų lapų, popierius langeliais, dabar jau visiškai pageltęs, rašyta juodu rašalu, kuris gerokai pablukęs, perrašyta labai tvarkingai, niekur nesubraukyta. Rankraštis į muziejų atkeliavo 1965 m., o iš kur – dokumentuose nenurodyta. Rankraščio pabaigoje pažymėta: iš *Darbininkų kalendoriaus 1907 m.* Beje, pirmo puslapio viršuje pavadinimas: *Baudžiavos naktis*, šalia: *Parašė B. Raidės B.* kriptonomu dažnai po savo kūriniams spaudoje pasirašinėdavo G. Petkevičaitė-Bitė. Tačiau apsakymo „Baudžiavos naktis“ mįslė gana įdomi.

G. Petkevičaitės-Bitės „Raštų“ 5-me tome Juozo Jasaičio parengtoje rašytojos bibliografijoje pateikiama tokia pozicija:

Baudžiavos naktis. Parašė B. Kn.: Darbininkų kalendorius 1907 metams. Vilnius, 1906, p. 59–72¹.

¹ JASAITIS, Juozas. G. Petkevičaitės-Bitės bibliografija. Iš PETKEVIČAITĖ-BITĖ, G. *Raštai*. Vilnius, 1968, t. 5, p. 384.

Bet yra ir kita pozicija, kurią galima rasti Žemaitės „Raštuose“²:

Baudžiavos naktis. Parašė Žemaitė, išspausdinta Amerikos lietuvių laikraštyje „Naujoji Gadynė“, 1917, Nr. 9 ir 10³.

Žemaitės „Raštų“ profesionalusis redaktorius Aleksandras Žirgulyš paaiškinimuose abejoja dėl šio kūrinio priklausymo Žemaitėi: *Stoka apsakyme ryškesnių žemaičių tarmės ypatybių, daug kur negyva, knyginė kalba, svetimas Žemaitėi sakinio sandaras – visa tai rodo, kad jį vargu ar galima priskirti Žemaitėi. Pagaliau ir vaizduojamoji vieta yra Bitės, o ne Žemaitės apylinkių. Mūša, minima apsakyme, tėra visai netoli (3 km) nuo Joniškėlio, kur tuo metu – apie 1906 m. gyveno Bitė. Taigi iš šių nurodymų ir kūrinio stiliaus galima būtų laikyti apsakymą parašytą Bitės, ne Žemaitės. Kokių būdu jis galėjo būti vėliau paskelbtas Žemaitės vardu (ar Žemaitė jį perdavusi laikraščiui, ar čia jos ir kūrybos kiek esama), kol kas neaišku⁴.*

G. Petkevičaitės-Bitės „Raštų“ pirmajame tome publikuoto apsakymo „Baudžiavos naktis“ parašymo metai pažymėti ne 1907, o 1917-iejį⁵. Įdomu yra tai, jog ir kitose Bitės knygos po šiuo apsakymu žymimi 1917 m. Nesuprantama, kodėl parašymo data čia yra 1917 m., nes to paties redaktoriaus A. Žirgulio G. Petkevičaitės-Bitės „Raštų“ pirmojo tomo paaiškinimuose rašoma, kad apsakymas pirmą kartą paskelbtas V. Kapsuko redaguotame „Darbininkų kalendoriuje 1907 metams“, nurodant, kad jį parašė B.⁶ Taigi, tyrinėdami matome, jog apsakymas „Baudžiavos naktis“

² ŽEMAITĖ. Baudžiavos naktis. Iš ŽEMAITĖ. *Raštai*. Vilnius, 1957, t. 4, p. 469–484.

³ MITUZIENĖ, B. Žemaitės raštų bibliografija. Iš ŽEMAITĖ. *Raštai*. Vilnius, 1957, t. 6, p. 503.

⁴ ŽIRGULYS, Aleksandras. Paaiškinimai. Iš ŽEMAITĖ. *Raštai*. Vilnius, 1957, t. 4, p. 507.

⁵ PETKEVIČAITĖ-BITĖ, Gabrielė. Baudžiavos naktis. Iš PETKEVIČAITĖ-BITĖ, G. *Raštai*. Vilnius, 1966, t. 1, p. 285–303.

⁶ ŽIRGULYS, Aleksandras. Paaiškinimai. Iš PETKEVIČAITĖ-BITĖ, G. *Raštai*. Vilnius, 1966, t. 1, p. 746.

įtrauktas į abiejų rašytojų „Raštų“ leidimus.

Nėra jokių abejonių dėl apsakymo „Baudžios naktis“ Bitės autorystės, tik kyla nemažai klausimų. Pirmiausia, kodėl Žemaitė perrašinėjo tokį ilgą Bitės rankraštį. Juk savo kūrybinio darbo pradžioje buvo visai menkaraštė, Povilas Višinskis prašydavo Marijos Pečkauskaitės perrašyti jos pačios rankraščius, tik įspėdamas niekur jų nenudaigoti. Čia jau Žemaitės rankraštis įskaitomas ir pakankamai dailus. Galėtume manyti, jog jį perrašinėjo, kai pas Petkevičius Puziniškyje nuo 1906 m. gyveno ilgesnį laiką. Savo prisiminimuose 1921 m. Bitė rašo: *Kelerius metus gyveno Žemaitė pas mane. Atvyko, kada teko man sunkioje ir ilgoje ligoje veik su mirtimi kovoti... Nebūčiau prie savęs tada turėjusi tos budrios ir pasiaukiojančios globėjos, vargiai būčiau šiandien gyvųjų skaičiuje. <...> Kiek Žemaitės darbščios rankos įvairiausių darbų padirbo! Kiek draudžiamų raštų išslapstė! O kiek pagamino! Ir vis nusišypsojusi! Ir vis giedra!*⁷ Apie kokių nors rankraščių perrašinėjimą nėra jokių užuominų. A. Žirgulyš pažymi: *Iš jos (Žemaitės – A. R.) G. Petkevičaitė laimėjo: į sausą knyginę Bitės kalbą plūstelėjo gailaus liaudies kalbos žodyno, aiškiai matomų žemaitiųjų*⁸.

Įdomu yra tai, jog Žemaitės perrašyto rankraščio pabaigoje, kaip jau minėjau, pažymėta, kad apsakymas perrašytas iš „Darbininkų kalendoriaus 1907 metams“. O pats apsakymas nebuvo niekur spausdintas, tik Amerikoje „Naujojoje gadynėje“ 1917 m., su Žemaitės autoryste. Lieka visai neaišku, kada Žemaitė perrašė „Baudžios naktį“, koku tikslu ją perrašė, kodėl spausdino savo pavarde – ar buvo su Bite sutarusios, ar slapčiomis, gal kūriny yra abiejų autorystė, o gal „Naujosios gadynės“ redaktorius, pamatęs Žemaitės rankraštį, net nesigilino į raidę B. Žemaitė išvyko į

⁷ PETKEVIČAITĖ-BITĖ, Gabrielė. *Raštai*. Vilnius, 1966, t. 1, p. 474.

⁸ ŽIRGULYS, Aleksandras. Paaiškinimai. Iš PETKEVIČAITĖ-BITĖ, G. *Raštai*. Vilnius, 1968, t. 6, p. 101–102.

Ameriką 1916 m., grįžo 1921 m. Tad 1917 m., kai jos vardu buvo išspausdinta „Baudžiavos naktis“, rašytoja buvo toli nuo Lietuvos. Dar žinoma, kad ji ir daugiau savo kūrinių spausdino „Naujojoje gadynėje“, tad norėtusi klausyti, gal Žemaitė turėjo kokias nors autorines „Baudžiavos nakties“ teises, tik kokias? Galėtų būti ir dvi-autorystė – juk moterys yra parašiusios komedijų, dramų Dviejų Moterų slapyvardžiu.

Palyginkime G. Petkevičaitės-Bitės „Baudžiavos naktį“ (1906) ir Žemaitės apsakymą „Iš baudžiavos laikų“, pirmą kartą išspausdintą „Vilniaus žiniose“ 1908 m. pavadinimu „Baudžiavos atminimas“⁹.

Abiejuose kūriniuose kalbama apie panašius dalykus: ponų nepamatuotas žiaurumas, ponai atima iš baudžiauninkų visus grūdus, laiko juos dvarė, duoda tik kas mėnesį kažkokią menką dalį. Tačiau Žemaitės apsakymo veiksmas vyksta Žemaitijoje, Ginteliškės valsčiuje, netoli Plungės. Bitės kūrinys yra siužetinis, su pradžia, pabaiga, kaip tikras apsakymas, tuo tarpu Žemaitės yra prisiminimų pobūdžio tekstas, čia tikri vardai, pavardės, vyro Lauryno Žymanto vaikystė.

Puziniškyje jos abi, kartu gyvendamos, turbūt kalbėjosi apie praeitį, baudžiavos laikus. Žemaitė, gimusi 1845 m., buvo gyva to laiko liudininė, nes 1861 m. ji jau buvo šešiolikos, o Bitė juk tik gimė (1861 m.), tad Žemaitė turėjo jai ką papasakoti – kas gi žino, gal siužetas ir buvo Žemaitės, tik Bitės užrašytas. Lyginant šių dviejų kūrinių kalbą, yra nemažai skirtumų. Nepasakytum, jog Bitės „Baudžiavos naktis“ yra sausas ir nevaizdingas kūrinys, tačiau lyginant su Žemaitės kalbos sodrumu ir gelmėmis – skirtumas yra.

Apibendrinama teigiu, jog Maironio lietuvių literatūros muziejus turi labai įdomų ir vertingą rankraštį – Gabrielės Petkevičaitės-Bitės kūrinį, perrašytą Žemaitės.

⁹ Vilniaus žinios, 1908, nr. 193–196.

Baudriaros naktis.

paruse B.

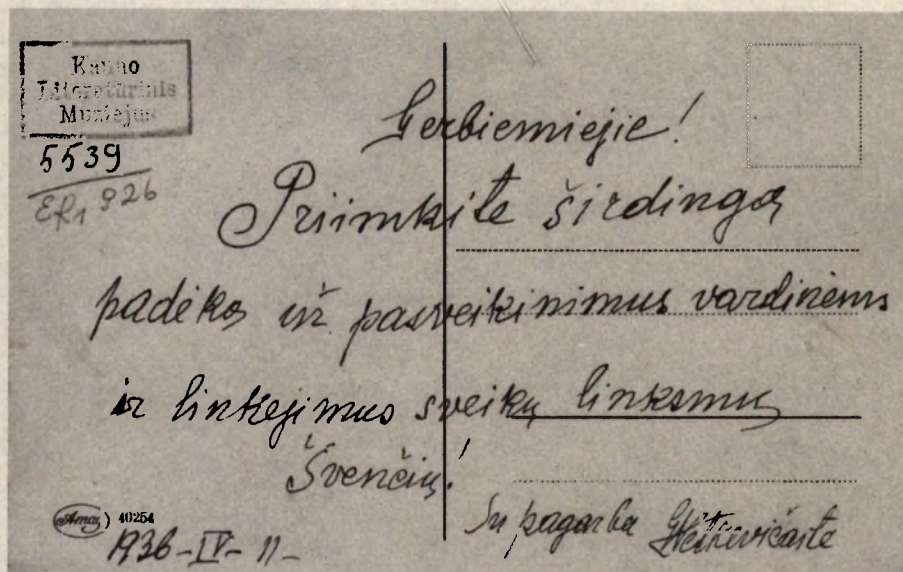
penkšdesmitis metu abot viig diktava ior tebeleke sugnia
rasi baudriaros naktis. Zmonis susiglaude suvokimose per
kelere usuo ir diubo be poilsio. prakarbi, ašeromis laike tik
vines juodos duonos kapni, kurios mienuomet lig solis neprivel
apdar. Kain vivesis taip pat klojosi ir pamuiciciaus. Ju so-
drius, lga etle tepere muios paktarsciaus. Visos onoros buvo
senos, kemos apluonios. Stogai kianti vejo sušaukti, arba
kelias, storis samana lopimais ismarginti. per pet sodrius
viduri ejo plums, neapkarber urovais vives gyvolia ismarino-
tar, stapias kelias. Is abeja patu to reio iedavo sutrasa
sios trobos. Kur ne kar ir arimancias tvoros metu da. (Kl.)
miegino mirapysohi laudne varqpienis musipsoimui. Kuri etelbe
viesome stoga ir sienu plysai, salumios duos iskrepyti lon-
gai, pro kurias tik didriauia skutsna de skalino degtis.

Bet ur tai kelers ilbegis ir sodrius, tik akisvertines su se-
nem gluosniais, karin kaip garvagali uraugusias, vienu kasti
latylinu kutam paraulis atidute. pametes sodrius parvas ir
varqus tuoj isaujo ir vingui vingius isiviese deringiausiose
diktavos dirose. po deines palidnamas muios ir paktius ap-
munitus kapus, tiesai bego i ovoro kieme. kapuose turant
tik plomus belaidojis. visi kapai riboja nuo amaro muios ir
nau didele aukro raideriu iskelte auktuose akminiuose
Krymuose

stamdas Laukdamas:
— Mabaštinimas! Smirdi!... Jam jau ir ova maudas!...
Brrr... Nusimove kaste sa riešu... Gledži, slivi...
Brrr... Gelbėsit!... Smagja!...
Taip paribaigė ta baisioji baudriaros naktis
Jonasiui šeimynai. — (iš Jankūnų Kalendoriaus 1907 m.)

Zemaitės ranka perrašyto Gabrielės Petkevičaitės-Bitės kūrinio fragmentai (pradžią ir pabaigą) [rankraštis].

MLLM, GEK 4304/ R1 982.

MYSTERY OF ONE OF THE EXHIBITS
RELATED TO GABRIELĖ PETKEVIČAITĖ-BITĖ

ALDONA RUSECKAITĖ

ABSTRACT

Maironis Lithuanian Literature Museum has no manuscripts of Gabrielė Petkevičaitė-Bitė's creative works, there are only some of her letters. However, there is a mysterious exhibit related to both writers – Julija Žymantienė-Žemaitė and Gabrielė Petkevičaitė-Bitė. The museum preserves the manuscript of the story „Baudžiavos naktis“ (The Night of Serfdom). The autograph belongs to Žemaitė, but the work is by Gabrielė Petkevičaitė-Bitė. Apparently, Žemaitė copied out this story from the „Darbininkų kalendorius“ (The Workers Calendar, 1907), where under the title of the story was the inscription „Written by B“. This cryptonym was used by the writer G. Petkevičaitė-Bitė. It is puzzling that at the time when Žemaitė lived in America (1916–1921), the story „Baudžiavos naktis“ was published in the newspaper „Naujoji gadynė“ (The New Era, 1917) as the creation of Žemaitė. Later this story appeared in the *Collected Works* of both writers, though the compiler of the *Collected Works* Aleksandras Žirgulyš was inclined to think that the story „Baudžiavos naktis“ had been written by Bitė, and Žemaitė only copied it out.

Aldona Ruseckaitė

Maironio lietuvių literatūros muziejus

Rotušės a. 13

LT-44279 Kaunas

El. paštas: direktore@mairioniomuziejus.lt

PANEVŽIO APSKRITIES
GABRIELĖS PETKEVIČAITĖS-BITĖS
VIEŠOJI BIBLIOTEKA

KONFERENCIJŲ MEDŽIAGOS PUBLIKACIJOS

Asmeninė biblioteka – tautos istorinės atminties dalis = Private library – a Part of National Historic Memory: konferencija, parodos [1998 03 24] / Panevėžio apskrities Gabrielės Petkevičaitės-Bitės viešoji biblioteka; sudarytojai: Genovaitė Astrauskienė, Arvydas Karaška. – Panevėžys: [Panevėžio apskrities Gabrielės Petkevičaitės-Bitės viešoji biblioteka], 1998 (Panevėžys: Nevėžio sp.). – 66 p. – Santr. angl. – Publikacijų bibliogr.: p.62 – 63. – Bibliogr. išnašose. – Tiražas [200] egz. – ISBN 9986–9293–1–8.

Panevėžio krašto asmenvardiniai knygos ženklai = Panevėžys Region Personal Bookplates: paroda, Panevėžio apskrities Gabrielės Petkevičaitės-Bitės viešosios bibliotekos galerija „2-asis aukštas“, 1998. III. 24 – IV.14: katalogas / Panevėžio apskrities Gabrielės Petkevičaitės-Bitės viešoji biblioteka; sudarytojas Arvydas Karaška. – Panevėžys: Panevėžio apskrities Gabrielės Petkevičaitės-Bitės viešoji biblioteka, 1998 (Panevėžys: Nevėžio sp.). – 24 p.: iliustr. – Santr. angl. – Tiražas [300] egz.

Panevėžio apskrities institucinės bibliotekos = Institutional Libraries of Panevėžys County: konferencija, parodos [1999 03 25] / Panevėžio apskrities Gabrielės Petkevičaitės-Bitės viešoji biblioteka; sudarytojai Genovaitė Astrauskienė, Arvydas Karaška. – Panevėžys: Panevėžio apskrities Gabrielės Petkevičaitės-Bitės viešoji biblioteka, 2000 (Panevėžys: Nevėžio sp.). – 94 p.: iliustr. – Santr. angl. – Publikacijų bibliogr.: p.91 – 93. – Bibliogr. išnašose. – Tiražas [300] egz. – ISBN 9986–9293–4–2.

Panevėžio krašto spauda: leidyba ir sklaida = The Press in Panevėžys Region: Publishing and Dissemination: mokslinė konferencija, parodos 2000 [03 23] / Panevėžio apskrities Gabrielės Petkevičaitės-Bitės viešoji biblioteka; sudarytoja Genovaitė Astrauskienė. – Panevėžys: Panevėžio apskrities Gabrielės Petkevičaitės-Bitės viešoji biblioteka, 2001 (Panevėžys: Nevėžio sp.). – 107, [1] p. – Santr. angl. – Publikacijų bibliografija: p. 107. – Bibliogr. išnašose. – Tiražas [300] egz. – ISBN 9955–450–04–5.

Gabrielė Petkevičaitė-Bitė: laikmetis, žmonės, aplinka = Gabrielė Petkevičaitė-Bitė: Time, People, Environment: mokslinės konferencijos pranešimai, parodos, Panevėžys, 2001 03 28 / Panevėžio apskrities Gabrielės Petkevičaitės-Bitės viešoji

biblioteka; [sudarytoja ir konferencijos medžiagos redaktorė Genovaitė Astrauskienė]. – Panevėžys: [Panevėžio apskrities Gabrielės Petkevičaitės-Bitės viešoji biblioteka], 2002 (Panevėžys: Nevėžio sp.). – 82, [1] p.: iliustr. – Santr. angl. – Publikacijų bibliografija: p. 81. – Bibliogr. išnašose. – Tiražas [200] egz. – ISBN 9955-450-23-1.

Panevėžio kultūrinė erdvė ir žmonės: Lietuvos pirmosios nepriklausomybės tarpsnis = The Cultural Space and People of Panevėžys: the Period of the First Independence of Lithuania: mokslinės konferencijos medžiaga, Panevėžys, 2002 04 04 / Panevėžio apskrities Gabrielės Petkevičaitės-Bitės viešoji biblioteka; [sudarytojas Raimundas Klimavičius]. – Panevėžys: [Panevėžio apskrities Gabrielės Petkevičaitės-Bitės viešoji biblioteka], 2003 (Panevėžys: Nevėžio sp.). – 82, [1] p.: iliustr. – Santr. angl. – Tiražas 200 egz. – ISBN 9955-450-44-4.

Lietuviškos spaudos atgavimo šimtmetis: praeities ir dabarties sąsajos = The Centenary of the Restoration of the Lithuanian Press: the Link between the Past and the Present: mokslinės konferencijos medžiaga, Panevėžys, 2004 04 21 / Panevėžio apskrities Gabrielės Petkevičaitės-Bitės viešoji biblioteka; sudarytojas Raimundas Klimavičius. – Panevėžys: [Panevėžio apskrities Gabrielės Petkevičaitės-Bitės viešoji biblioteka], 2004 (Panevėžys: Panevėžio sp.). – 96, [2] p.: iliustr. – Santr. angl. – Literatūros apie Rokiškio knygnešius sąrašas: p. 43 – 47; Panevėžio apskrities Gabrielės Petkevičaitės-Bitės viešosios bibliotekos rengiamų mokslinių konferencijų medžiagos publikacijos: p. 95 – 96. – Tiražas 200 egz. – ISBN 9955-412-79-8.

Rankraštinis paveldas Lietuvos kultūroje ir istorinėje atmintyje = Manuscript Heritage in Lithuanian Culture and Historical Memory: konferencijos medžiaga, Panevėžys, 2005 04 20 / Panevėžio apskrities Gabrielės Petkevičaitės-Bitės viešoji biblioteka; sudarytoja Genovaitė Astrauskienė. – Panevėžys: Panevėžio apskrities Gabrielės Petkevičaitės-Bitės viešoji biblioteka, 2006 (Šiauliai: Titnago sp.). – 144 p.: iliustr. – Santr. angl., liet. – Konferencijų medžiagos publikacijos: p. 142 – 143. – Bibliogr. išnašose ir str. gale. – Tiražas 300 egz. – ISBN 9955-659-12-2.

Menininkas ir asmenybė: mokslinės konferencijos, skirtos režisieriaus Juozo Miltinio 100-osioms gimimo metinėms paminėti, medžiaga [Panevėžys, 2007 09 21] / Panevėžio apskrities Gabrielės Petkevičaitės-Bitės viešoji biblioteka; [sudarytoja Gražina Mareckaitė]. – Vilnius: Versus aureus, 2008. – 140 p.: iliustr. – Tiražas 600 egz. – ISBN 978-9955-34-082.

Panevėžio krašto išeivijos kultūrinis palikimas Lietuvos kultūros paveldo saugyklose = Cultural Legacy of Emigrants from Panevėžys Region at Cultural Heritage Institutions of Lithuania: konferencijos medžiaga, 2008 04 24 / Panevėžio apskrities Gabrielės Petkevičaitės-Bitės viešoji biblioteka; [sudarytoja Audronė Palionienė]. – Panevėžys [i. e. Vilnius]: Versus aureus, 2008. – 151 p.: iliustr. – Santr. angl. – Bibliogr. išnašose. – Tiražas 300 egz. – ISBN 978-9955-34-161-1.

**Gabrielės Petkevičaitės-Bitės rankraštinis palikimas
Lietuvos kultūros paveldo saugyklose**

Konferencijos medžiaga

Tiražas 300 egz.

Išleido Panevėžio apskrities Gabrielės Petkevičaitės-Bitės viešoji biblioteka
Respublikos g. 14, LT-35170 Panevėžys
www.pavb.lt / info@pavb.lt

Maketavo Asta Radvenskienė / Amalkeros leidyba,
P. Puzino g. 2, Panevėžys
www.amalkerosleidyba.lt
Spausdino AB spaustuvė „Aušra“,
Vytauto pr. 23, Kaunas
www.ausra.lt
Užsakymas 1095

